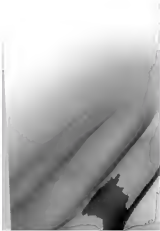


Dones de cor

Pompeu Gener





POMPEIUS GENER



ÓNES



BIBLIOTECA DE
EL POBLE CATALA



DONES DE COR



POMPEIUS GENE

NIONS



BIBLIOTECA DE
EL POBLE CATALA



DÒNES DE COR



BIBLIOTECAS DEL POBLE CATALÀ

POMPEUS GNER

*

Dònes de Cor

NOVEL·LES SOBRE LLEGENDES ANTIGUES

*



BARCELONA

■ E. DOMENECH, IMPRESSOR
1907

Q.498630

RENTAGE 2008 PER MONTH

2

DEDICATORIA

Al meu antic company y ben-
volgut amic En Francesc Serrat
com a petita prova d'un gran
agraïment per l'amable compa-
nyia y bons cuidados que m'ha
tingut l'estiu passat durant el
temps més perillós de la meua
malaltia de cor.

Son sempre afectuós,

P. G.

Maig, 1888

PREFACE



Les romans que presentem són basades en llegendes antigues y en fets històrics. No contenen cap tesi, però en elles tractem de fer sentir la següent llei psicològica: que, la dona es ha ser altament sexual que obra més per impressió y per suggestió que per reflexió verdadera. Les protagonistes de nostres llegendes són totes elles dones de cor, dones heroïques, més o menys fortes, de temperament apassionat, y, en modes diferents, se porten d'una manera diversa en virtut de

circumstances déterminantes que per elles ténen a ésser motifs impératifs, impressions d'actualité que sobrepujen a totes les altres y déterminen de seus actes.

Per aver més veridiques, en dites narracions no hem pas intentat de fets primordials que són la base de les llegendes, ens hem atés escrupolosament als fets històrics. La primera l'hem treta del Sàtiricon, de Petroni. La segona d'una crònica del començament de l'edat mitja. La tercera es d'una complainta dels temps dels trocadors: La complainta d'En Cabestany. La quarta està treta del procés que Calcin va fer a Ginebra al nostre gran Miquel Servet descobridor de la circulació de la sang. Trobantnos a Ginebra en el Congrés Científic que's va celebrar allí fa quatre anys, varem tenir el gust de fer obrir el dit procés per reivindicar el nostre compatriota y en ell varem veure-hi tot lo essencial de la nostra noscla.

Perà construir sobre aquests núcleus, les novelles que presentem, hem bascat en els documents de cada època la psicologia particular dels

personatges, y ademés hem investigat escrupulosament tots els detalls arqueològics, geogràfics y altres, per produir en el lector la visió material dels aconteixements que describim. Farem anar a Roma y'n farem parar en la Via Àpia un captebre d'estiu per veure l'efecte de la posta de sol en tal siti; y després, el d'una nit serena en aquelles cercanies de Roma.

Hem estat en el Rosselló, en els llocs ont se diu que va parar el fet que remembra la complanta dem Cabestany, y hem extret dels documents d'aquella poca tots els detalls de la visió física d'aquella feta. Per lo que toca a l'Abadessa y a l'hostalera, no sols hem investigat minuciosament el procés del malheurat descobridor de la circulació de la sang, en la propia ciutat de Ginebra, sino que en ella hem estudiat els llocs ont passà tot lo que descriuim, fins a comptar les passes que van del Bisbat a la casa del Municipi y reconstruir el carrer de la Amargura recorregut pel pobre maritr, ja que molts d'aquells llocs estan força transformats.

Així creiem haver seguit el mètode que pot produir descripcions més verídiques. Ademés, hem procurat altra cosa que molts naturalistes o realistes obliden, volguer fer obres d'observació, y és, que'l document, el data, el text particular, el detall, no prevalguin sobre del conjunt, perjudicant a l'acció y al efecte general del sentiment que's vol produir. Si hem procedit prèviament per observació, l'anàlisi ha sigut sols pera arribar a una síntesi. Si hem acumulat materials de construcció y ens hem acurats d'ordenar y bastirlos, en cap acabada la construcció hem procurat que'ls primers no's regessin produint una total harmonia, y hem fet desaparèixer els segons com baluerns ja innecessaris, presentant sols al públic l'obra arquitecturada ab el seu efecte general artístic.

En tota aquesta cosa l'inducció's ha ajudat en gran manera. Un fet, és un moment d'una serie indefinida d'altres fets. Així un tros d'una crònica, una cançó, un gravat, un lepiç, un baix relleu, una lapida són la representació

abreviada y incompleta d'un acon-
teixement que s'ha relacionat ab
molts d'altres, dels quals ell es la
resultant gràfica. Per l'observador
conscient, es lo que per un natu-
ralista l'és d'un animal fosc, o
l'esquelet secar d'aquest animal
mateix, ab el qual reconstruïx tot
el seu organisme desaparegut, ab
llars funcions.

Serietoses, doncs, del mateix pro-
cediment que'ls autors naturalistes,
y prenent materials en la psicologia
de la dona, de cada una de les
èpoques de que's tracta hem pro-
curat reconstruir les series de fets
que van donar lloc a la narració de
Petroni, a la Crònica de Vallespir,
a la Comptant d'en Cabestany y
a la història dels últims temps d'en
Séver.

En quan als assumptes en si, de-
vem dir que'l primer a veure d'haver
sigut tractat per Petroni, ha va ser
després per Boccaccio, per La Fon-
taine, y modernament per en Car-
teler, en Bartrina y tal volta per
alguns altres. El text ha inspirat una
òpera, un drama y una tragèdia.

Per lo que pertany a l'estil hem

procurat adaptar-lo tot lo possible en cada narració a l'estil de la seva època respectiva, tant que la del Cabutany l'hem escrita en Romanç Catalànc de la temps dels Trovaires.

Si ab tot això hem conseguit donar la visió volguda y l'emoció desitjada ens dorem per molt contents y ben pagats del nostre treball.

P. G.



LA MATRONA
ROMANA

ROMA
ANT LXIV



I



LA voltants de Roma y prop de la Via Apia, un dia apacible de primers d'agost, cap al tard, el centurió Lucius

Marius vigilava una renglera de posts en forma de T, en les que hi havia lligats ab cordes els cossos de alguns cristians sentenciats an aquella pena, com a suposats autors de l'incendi de Roma.

El sol acabava de pondre. Les blavenques montanyetes llunya-

nes se destacaven sobre un cel roig lluent, com si fos d'arama bruyit, atravesant per llargs y foscos strates d'un blau violat, ribetejats de vermell encis. Roma s'alzocava majestuosa allà al lluny, al peu d'aquella turona. Ses altes cúpules y les estatuas del cim dels seus monuments apareixien llargament velades per les boires després del Tiber.

Els darrers resplandors del sol ponent s'estenien per damunt dels rostells de la campayn romana, donantli l'aspecte d'un immens tapic d'or vell. Les cases de camp, blanques, ab ses petites finestres, espargides sense orde, semblaven un grapat de ducs llonçats a l'etzar. La Via Apia, ab la seva doble filera de mausoleus y de masos, semblava com una costura que dividia aquella ampla superfície. De l'horitzó pujaven algunes espirals de fum que anaven a desfarse y perdre en el cel, provinents dels encara mal apagats incendis dels suburbis. De lluny, arribaven volades de corba; s'acostaven revolotejant per l'aire

y fugien aviat perdentse en l'horitzó. Algun, sortintse del vol, baixava fins a perseguir els membres dels crucificats y després tornava a empendre ràpidament la volada pera ajuntarse ab els demés que ja ab prou feina's volien allà al lluny.

El centarió's passejava pèntiu, ab la sèta a la mà, pel davant del espota, després d'haver repartit els seus soldats pels voltants, prop de les diferents avingudes, a fi de que l'avisessin si arribava algú, pera evitar un cop de mà sobre'ls cadavres dels Galileus, que llurs companya acostamaven a robar pera donarlos sepultura segons les llurs cerimònies. Ell veïllava al peu d'aquelles creus, perquè responia ab la seva vida dels coses dels sentenciats. El punt ení s'havia posat, donaven per complet tot el camp; y desde allí podia vigilar molt bé als seus subalterns. En alguns dels mausoleus en els que podien haverse amagat els que volguessin assaltar les forques, hi havia posat soldats de confiança ab l'er-

de de veïllar tota la nit; ne gaire lluny d'allí ont ell era, hi havia amagat la decúria que formava la seva escola.

El cel començava a descolorir-se. L'horitzó era ja d'una grogueria trista y transparent, clapejat per uns núvols llarguerats, d'un blau fosc casi negre.

Sobre aquest fons sobretonat, per obsecur, les creus ab els ossos dels sentenciats, apareixent com arbres secs de fantàstiques formes. La terra anava enfosquint-se. Començava a lluir alguna estrella. No se sentia més remor que'l *ric, ric* dels grills y els lladrics dels gossos en les malles llunyanes. Alguns aucells de rapinya van acudir a posarse sobre les creus.

Lacius va mirar cap a les torques y, aporcat, va exclamar: —El Còsar me mana que guardi an aquests miserables com si fossin un esplèndida presa de guerra! Aont havem arribat! Aoe Còsar *Imperator*! Els barbres t'aclanden y tu te n'enorgulleixes! An ells els honors! Els ciutadans Romans, els

Patricis d'antiga raça's veuen avui obligats a satisfer els seus capritxos com vils esclaus, gràcies a les bandes de l'Àsia y de l'Àfrica que l'apolen, an aqueixa bresolada exòtica que ta y'ls teus predecessors haven portat a Roma concedintli els mateixos drets que als antics ciutadans latins!

Però encara queda algú — va alegir estenent la mà ab actitud menaçadora cap a Roma — algun patrici de la heroica atjaga de Cató y de Brutus, pera restaurar nostra República, y aviat veuràs, vil histrió! que es lo que't passa. —

Y tot dient això va quedar-se un instant pensatiu; emperò desseguit va exclamar:—Sí! nostra es la culpa! Havem consentit que tots aqueixos barbres de la Scítia, de Persia, de Palestina, de Cartago o d'Egipte tinguin els mateixos drets que'ls ciutadans de Roma, y ara són Consuls, Pretors, Centurions, y fins manen legions seves... Veusquí a Skarnmanta Proconsul d'Àsia; a Zaspas que va a esser nomenat Pretor d'Ibèria; a Eleazer, Consul de Serde-

nys, aqueix juec brutal, cruel, d'un gení dur y mesquí. Oh els jueus... són els barbres de la pitjor mena! Egoistes, supersticiosos, coquins, avara, covarda, sectaria, sempre ab les seves dissidències y'ls seus odis irreconciliables! Aquí tenim aqueixa cristiana, una de les seves sectes, que pretén dominar el món ab el seu odi a la Naturalesa, la més dolenta de totes les sectes jueuques, enemiga del Saber, de la Belleza y de la vida! Ah, quins terribles iconoclastes!

Només els anima l'odi a lo que es humà y a lo que es vital. Tenen horror a la raó, als sentits, al benestar, a l'Art. De tots els seus actes no surt només una negació, la voluntat d'aniquilament. Jo'ls he vist, en nom del seu Déu mort, destruir els sublimes temples dels arquitectes grecs, les hermoses estatuas de Praxíteles y de Fidias, aqueixes divines estatuas que ells ne diuen ídols! Imbecils! Com si adorassin el material de construcció y no les sublimes proporcions de les formes

humanes enaltides pel geni dels artistes. Quina barbeteia concebir lo Diví només en lo inferior, en la destrucció, en el no ser.

Horrible secta! Sempre execrant a tota la raça humana, sempre ab ses perspectives de ruina y de mort, visquent com els cucs en els sepulcres, just ab els criminals més monstruosos, que ells perdonen y amparen, y sempre portant la maledicció als llavis y la tristesa en el semblant!

Animes d'esclaus! Avorreixen la Filosofia que fa lliures als homes y les invencions que'ns proporcionen una vida fàcil y agradable. Només han inventat el pecat pera legitimar el dolor, declarant a l'humanitat calçada y criminal d'origen. Quin fàstic! No s'ha de fer més que mirar-los: són lleïjos, estúpidos, ignorants, necis y, a més, hipòcrites! Fins el cantar seu es trist! Y diuen que vénen a redimir el món! Ja, ja, ja, ja!—

A l'arribar aquí, Lucas va fer una pausa y's va quedar un mo-

ment pensativa, com recordant alguna cosa.

—Me'n recordo com si fos ahir, encara que d'això fa ja més de deu anys. Jo havia anat a Atenes a estudiar la filosofia ab Ammon y la gramàtica ab Xalcoo, quan va arribar un jove lleig, petit, magre e ignorant, que li deien Saulon e Paulos. Parlava en un grec barbre que només l'entendien els mariners del Pireu, y venia predicant a les masses el Xrestos y la *Anastasis*; el Xrestos, un Déu bo iconoclasta, enemic de l'Art y de la Filosofia, que presidia els secrets de la generació; y la *Anastasis*, la resurrecció dels morts... La resurrecció dels morts! Quina superstició més estranya! Els barbres, els criminals, els imbècils, els boigs, els embrutits, obtenint la mateixa immortalitat tots ells, qu'els Déus, els Heroes y'ls Grans Genis!...—

Ab això Lucius no va poder aguantarse'l riure, per lo destabellades que li semblaven aquelles idees; però de sobte, la cara fúnebre li va enfosquirse.

—Y aqueixos imbècils—va dir—com que no reparen ab els mèdia, com que admeten a tots els desesperats, els fracassats, els inferiors, els ignorants, y aquests són els més, fan prosèlits, van creixent en nombre, y qui sab si algun dia arribaran a dominar l'Imperi. Si aqueixos Emperadors continuen, tot es possible. Ara l'Imperi ha substituït a la Patria. Havem conquistat als barbares y els barbares ens han conquistat a nosaltres. Això no anava d'aquesta manera en els bons temps de la República. Més els Cèsars s'han apoiat ab la plebs y han mirat ab rezel la Filosofia; els atomistes han sigut perseguits com criminals, y en cambi dels astròlegs, dels taumaturgs, dels nigromàntics, se n'ha fet grans personatges!

No hi som ja en aquells bons temps en que Pompeïna, a Atenes, protegia esplèndidament a Cràtip que explicava d'una manera clara y hermosa les doctrines d'Aristòtil! Noréacaba d'ordenar a Sèneca que s'obri les venes; Burrus ha mort emmalaltant per aqueix

tirà. Morta la Filosofia, la superstició triomfa!—

Quan Lucius acabava de raonar d'aquella manera, era ja nit ben entrada; nemesse sentia la remor del vent al moure les fulles dels arbres. Allà, lluny, del costat de Roma, va sortirne un llamet que anava avançant, com si fos una estrella caiguda que s'arrossegua per terra.

El centarió al repararla, va posarse a contemplarla ab atenció. El llum continuava avançant; al cap d'una estona va poder distingir com dues figures blanques que s'acostaven lentament, per la Via Àpia; després, ab el clar de la lluna, que va sortir del darrera d'una nuvola, va poder veure que eren dues dones. L'una portava una llanterna a la mà y semblava una esclava. L'altra era una superba matrona, arrossegava la cua del vestit, el cos cenyit ab dos cinturons, un per damunt els pits y un altre en el baix ventre. Portava el cap tapat ab la rica, una mena de mantellina molt en des llavors entre

les dames d'alta alcurnia. Ab l'un braç se recol·lava sobre les espatlles de l'esclava, que era més baixa que ella. De vegades suspirava y s'aturava sostinguda per la serventa; s'hauria dit que's retorcia de dolor. Arribaren al fi davant de la porta d'un mausoleu prop del lloc on Lucius guardava'ls crucificats. Entraren les dues dones, y la serventa tornà a sortir ab la llanterna, allunyantse per la Via Apia cap a la Gran Ciutat.

—Sense dubte serà una dama que ve a vetllar el cadavre d'algu de la seva família—va pensar el centurió. Més de prompte va sentir sortir del hîpogeu uns gemecs esferèidors, interromputs només per estridents plors. Els gemecs augmentaven y, atret per ells, Lucius se'n va anar cap al mausoleu. A l'arribar aprop d'ell, va aturar-se un moment esferèit: havia sentit un soroll semblant al que faria un cap tocant violentament contra una paret. La curiositat va impulsar-lo a entrar en aquell fúnebre lloc pera veure lo que

hi passava. Va trobar oberta la porta, va baixar uns quants esglaons, y a la claror de dues llanties de bronze, vegé un quadre que'l va deixar parat. Una dama romana, de formes esculpturals y d'una hermosura extraordinaria, ab els cabells osteos, plorant y gemegant, se retorcia de dolor. Agenollada, agafava ab totes dues mans una groixuda sacella d'aram que hi havia al mitg d'una de les lloacs d'en terra, fent esforços en vâ perâ aixecarla. De sobte, com si li agafés una convulsió nerviosa, deixava anar l'anella y es donava cops de cap contra les parets.

—Efectivament—va pensar Lucius—es una viuda inconsolable que mira de suicidarse.—Y perâ impedirho's tirâ al damunt d'ella, l'agafâ entre'ls seus braços y tractâ d'allunyaria del damunt d'aquell sepulcre.

—Quí estâ? Per què'm toques? Ab quin dret vens a torbar la meua pena?—li va dir ella, enfadada.

Lucius, sens immutar-se, va del-

xaria anar; li va explicar com havia acudit allí aires dels seus gemecs; y va dirli que ell, ni com a centurió d'aquell lloc, ni com a bon patrici romà, podia permetre que ella maltractés tant barbaument el seu cos.

—Y si sec jo que ho vuli, a tu què se te'n dona?—

—Però tu creus que instante, arreglaras res? A tota el destí'ns ha assenyalat la nostra missió a la Terra. Ab quina raó, et pregunto jo ara, vols tornar a la Naturalesa lo que ella ne t'ha demanat encara? Ab quin dret vols privar a la Patria de la teva noble y magnífica persona?—

Y tot dient això, agafantli una mà y passantli'l braç per la cintura, va anar aixecantla de terra y apartantla de la tomba, sens que gairebé ella's dongues compte del que feia.

No obstant, redreçantse de sobte, va replicar com ofesa:—Els teus consells m'ofenen, militar! Sense'l meu capó la vida ja no m'es soportable.

—Y per què entregar la vida

abans de que'l *Fatum* ens condemn-
ni?—replicà'l centurió. — Aquest
mateix cos que aquí tota reposa,
—digué assenyalandi la làpida—
ha de significarte que no has
d'abandonar la vida. És que pot-
ser el farns reuoclar ab el teu
gran sacrifici? N'estas ben segura
de que aniras a reunirte ab ell a
l'Eliseu, si l'Eliseu existeix en al-
gun altre lloc que no sigui la fan-
tasia dels poetes? Escolta lo que
deia Enèas: «Prefereixo ésser pas-
ter sobre la terra queombra de
rei en l'Imperi de Persephona.»
Honra'ta mort ab els teus actes
en el món. Compleix ab tot allò
que ell tal vegada no va tenir
temps de complir, y feras millor
que matante.

Durant aquest discurs, la viuda,
immòvil, apoçada en el mar, tenia
la vista fixa sobre Lucius, com
hipnotizada per ell.

—No'm tinguis odi, no'm miris
ab prevençió—segui dient aquest;
—a mi com a bon Cavaller Romà,
em correspon ajudar-te en la teva
tremenda desesperació. Jo no sé
si m'entens, donat el teu estat

d'ànim, però tinc el dever d'impe-
dir que't matis; sobre tot no essent
això necessari ni pera tu ni pera'l
difunt, ni pera la Patria. Per què,
doncs, vols perdre la vida?—

La dama permaneixia immòvil,
apoiada contra'l mur, mirant ab
ulls atontats a Lucius, que s'havia
interposat entre ella y la làpida
de la cripta. Se sentia com suges-
tionada per les paraules del Cen-
turió, sens adonar-se'n.

—Veuu,—va seguir dient Lucius
tot aixecantli un munt de cabells
que tenia sobre'l front,—4'has fet
sang, y això pot fer perdre la su-
bilitat de la teua bellesa.

—Tens molt bon car,—li res-
pongué ella baixant els ulls plo-
resos,—y t'agracixo'l teu interès,
però déixam estar. Per què arris-
segar una vida desesperada? Pre-
fereixo morir que viure sense'l
que tant he estimat. Déixam sola,
per favor: la vida m'es insoportable
y vull acabar-la.

—Pels Déus immortals, excól-
tam! Tho demano. Estimaves al
teu marit, res més just, y això
sol es el teu major elogi. Jo no

tracte de contradir la llegitimitat del teu dolor, que respecte. Però això no't dona dret a despreciar el teu berrós cos, un present tant magnífic de la Mare Naturalosa. Què t'ha fet pera que'l tractis així, tant malament? Ha pertenescut al teu marit y has d'estar-ne orgullosa. Porta ab dignitat el seu dol, y honra la seva memoria ab els teus actes. Fes que'l seu record te siga agradable y veuràs com desapareix aquest fantasma de la desesperació que t'han enviat les Furies, pera alegir mal allí sent no ha d'haverhi més que tristesa. Una tristesa tranquil·la. at, — seguí dient Lucius — junt ab un bon agradable record, ha d'esser el reflexe de vostres amors passats, que va tallar la Parca fera.—

Flavin, que així's de'n la dama, seguia plorant, però escoltava ab atenció, més sugestionada per l'oratoria del jove militar que convençuda pels seus arguments.

—Ja sò jo que no's reflexiona— prosseguí dient ell—quan el sentiment ens domina; però si es

impossible separar-se d'un ser estimat sense gran pena, fem al menys que aquestanso degeneri en desesperació furiosa, que allunyaria aquets perfum del plor passant que dignifica tot el reste de la vida. Després, deixa passar algun temps, y la tristesa s'atenyora, y el record agradable vindrà a consolarte sovint. Recordat d'ell, com haventlo posseït sabent ja que algun dia hauria de perdre'l; així semblarà, haventlo perdut, com si encara'l tinguessis; la sevaombra se t'aparèixerà en somnis y encara podràs tenir moments feliços.

Loetus li deia això ab tanta seguretat, que'ls ulls de Flavia, enrogits pel plor, s'havien assecat y inmòvils se fixaven en els seus. Una de les dues llanties que illuminaven de front la cara del centurió, acabava de donar més força a la seva mirada.

—Va estimarte tant com tu l'has estimat?

—Ah, sí!—respongué ella sospirant profundament.

—Allavors, per què tanta des-

esperació; a què tanta gemeca? Ell va tenir quant de millor podia desitjar sobre la Terra: l'amor d'una dama bella y de raça patricia. Y ell tingué per complet, ha pogut morir ditxós, perquè ha viscut! Un moment val l'Eternitat. La seva ombra deu ésser radiant de goig a les Illes Fortunes. Per què'l plores, doncs, així? Y després, una matrona romana no ha de fer com aqueixes dones plebees, vulgars, que no saben estimar lo suficient als seus marits en vida y tot es plorarlos quan s'han mort. No's plora ab desesperació més que allò que no s'ha posseït plenament. Els grecs, més savis que nosaltres, fixaren un terme al plor de les viudes. La major part d'aquestes enamorades, que ab prous treballs podien ésser arrencades del damunt del cos dels seus amants al pegar foc a la pira, al cap d'un mes ja no'ls ploraven. El temps acaba ab el dolor com ab tot. Sigueu forta y deixal abans que ell te deixi a tu. Acaba el teu amarg plor. Acaba de fer lo que després

no podries fer encara que volguessis.—

La dama havia parat de plorar. Trobantse malament dreta, s'havia assegat al darrer esglaió de la porta del mausoleu, y' sospirava. Lucius s'estava prop d'ella dret, mirant en direcció a l'entrada que havia quedat oberta y desde la que's veien les creus. Flavia'l mirava ab cert interès.

—T'has calmat ja una mica, veritat?—li digué Lucius.

—Ah, no!—respongué ella—potser no'm mataré; però no faré més que plorar, y creume, em matarà la pena y això sense trigar gaire.—

Lucius estava satisfet de la seva obra. A la desesperació havia succeït una tristesa dolça. Y sabia prou que, venut el primer esclat, ja no era de témer cap perill.

—Vols concedirme una gràcia?—va dirli carinyosament.

—Quina?—respongué ella alarmada y temerosa.

—La de sortir d'aqueix mausoleu. Aquí l'aire es humit y malsà. A fóra, la fresca de la nit te cal-

marà y espargirà les teves idees lugubres. Anem, agàfats ab el meu braç y pugem les escales.

La viuda, com sugestionada, obeï maquinalment. Lúcius la va ajudar a aixecarse y ella, apel·lada en ell, pujà l'escala. Quan foren al peu de la porta, Lúcius va preguntar-li que s'avançés un xic, pera assegurar-se damunt d'un banc de pedra que hi havia allí prop, desde ent allí podia vigilar les crenes, quina guarda havia oblidat pera anar a socórrer-la. Podia haver-se adormit algun centinella y ell responia dels sentenciats ab la seva vida.

—Y per mi has abandonat el teu lloc?—va dir-li Flavia.

Lúcius li respongué que sí; però que n'estava molt content, perquè, si s'havia exposat a un gran perill, en canvi havia conseguit donar auxili a una dama de la seva bel·lesa y alçada, que bé mereixia que un *quirit* romà arriesgés la seva vida pera salvar-la.

Ella va somriure lleugerament, com pera donarli les gràcies, y anà a assegurar en el banc de pe-

dra. Lucius se posà al seu costat, y abdeu permanesqueren molt temps immòvils: Lucius mirantla an ella, y ella entre pensativa y retuda pel cansanci. A la desesperació furiosa havia succeït l'abatiment.

Prompte comensà l'horitzó d' esclarir-se. No obstant, la llum haventse amagat darrera d'una nuvola espessa la terra estava encara envoltada en les tenebres. Al cap d'una petita estona va veure's sortir al lluny, pel costat de Roma, un petit llum que s'acostava poc a poc.

—És la meua sirventa que ve a buscar-me,—digué Flavia.—Li havia donat orde de no tornar fins que vingués el nou dia, ab el propòsit de que trobés el meu cadavre y anunciés la meua mort a la meua família.

—Tens família, serà a qui estimar, y volles suicidarte?

—Sí, respongué ella;—tinc un germà que es Pretor a Bèitúlia y una germana casada ab el senador Proclus Rufus.

—Proclus Rufus?

—Sí.

—Doncs allavors tu deus esser Flavia Cala, germana de Ennius Caius Carleus?

—Coneixes al meu germà?

—Evan dels meus millors amics. Vareig acompanyarlo a Iberia en el seu darrer viatge.

—Allavors tu ets Lucius Marius. El meu germà m'ha parlat varies vegades de tu al contar-me ¿el seu llarg viatge; y per cert, que t'altava molt sovint. Ell t'ensenyava l'Estrategia y tu an ell la Filosofia, que vas estudiar a la mateixa Atenes, segons ell va dirme.—

L'ambada començava a pintar ab reflexes rogenca els núvols. El cel, en l'horitzó, se tornava de color d'or clar. A la llum del nou dia Flavia y Lucius se contemplaven ab certa curiositat, barrejada ab simpatia. La criada ja era aprop. La dama's tira'l vel de la rica a la cara, tapantse'l cap, y ab poca vacilant sortí a rebre-la. Lucius va fer com si anés a acompanyarla; però ella li va fer senyal ab la mà de que's quedés al seu lloc.

—Salve!—li digué ell al veure-la allunyar-se.

—Salve Lucius!—li respongué ella; y ajuntant-se ab l'esclava, que havia apagat la llanterna, s'apoià ab el braç sobre la seva espatlla y començaren a caminar pausadament per la Via Apia cap a Roma. Quan sigueren un tros lluny varen parar-se un moment, y Flavia va girar el cap envers el mausoleu com pera despedir-se del fúnebre lloc; però'ls seus ulls se fixaren en la gentil figura del centurió Lucius, qui, ab el seu casc de cimera grega y la seva coraça ab plaques d'aurades lluint als reflexes del sol naixent, la mirava marxar, dret aprop de les creus, ab el seu bastó de vèie a la mà apoiat en terra.







II



AR al tard, després d'haversopost el sol, Lucius Marins es- perava anaquell mateix lloc que arribés la dama a qui havia conegut la nit passada.

Ab el bastó a la mà, se passejava'l centurió no gaire lluny de les creus, gaudint de tant en tant del costat de Roma, segur de que ella vindria aviat y aniria al mausoleu del seu espòs.

El cel s'havia tornat d'una roja anarxada. Al lluny, prop de l'horitzó, s'alçecaven unes boires ro-

genques, del costat del Tiber. Feia calor. L'atmosfera era tranquil·la y voluptuosa alhora, gràcies al aire suau y perfumat per les flaires dels jardins de les vil·les properes, quines lents remorajaven.

La lluna plena, grossa y roja com una rodella de foc que sortís al lluny d'entre les coses de la terra, anava aixecant-se poc a poc. Y pujant lentament y minvant de volum, se tornava d'or, després s'esgrogueia y a la fi, ja alta, resplandia banyant ab els seus raigs d'argent tota l'extensió de l'agrocromà.

Les estrelles llacen tremoloses com diamants vius que surressin en l'immens blau del cel.

Era ja nit entrada, una d'aquelles nits clares y asacibles de l'estiu, en que's respirava una dolça melancollia. .

De sobte, el centurió vegé allà al lluny, del costat de Roma, el llumet que avançava lentament en la direcció de la Via Àpia. No hi havia cap dubte: era ella.

El llum anava avançant y en-

grotxintse. A l'últim, ab el clar de lluna, pogué distingir a Flavia, precedida de la esclava ab la llanterna a la mà. A l'arribar, mestreja y esclava entraren al mausoleu. Després l'esclava sortí y se n'entornà en direcció a Roma.

Lucius escoltava atent y no va sentir crits desesperats, ni plora, ni cops a les parets com l'altra nit. Per fi's decidí a entrar an aquell fúnebre lloc, però Flavia al sentir els seus passos va sortir a rebre'l.

—Ah! És tu?—va dirli desde'l peu de la porta.

—Sí, soc jo—respongué Lucius.—Temia que no volguessis realitzar els teus projectes d'ahir y aquesta sola idea m'estremia... Però afortunadament veig que t'has decidit a viure...

—Ah! no, no ho creguia,—respongué ella ab veu feble y apagada.—No faig més que suportar l'existència, el poc temps que'm resta de vida. A la desesperació d'ahir ha succeït un aplanament mortal. Ja no'm queda ni la força suficient pera matarme. No del-

xaré morir invadida per la tristesa, associant-me com un líri arrencat del seu tronc, estingint-me com una font que se li estronca l'aigua, com una llantia que se li acaba l'oli.

Mentres dels això, Flavia s'estava a la porta del mausoleu, apoiada en el cos, ab la seva túnica de grans plecs que emmotllava el seu cos superb, tota il·luminada per la lluna plena. Era d'una bellesa-estatuenària. La marca del dolor havia realçat l'hermosura del seu rostre. Els seus ulls lliscen com dos estels en el fons de les seves conques violàcies, contrastant ab la blancor mate de les seves faccions.

Lucius la contemplava extasiat.

— A què viure? — seguí dient ella. — Què'm reserva l'existència sinó amargures? Sense amor, la vida es un dia sense sol, un paisatge en les tenebres; y jo'm sento glaçada, no tinc forces para fer sola aquells camí tan llarg. Si hi hagués al menys alguna cosa al fi de la jornada! Sense algú a qui esti-

mar, per què serveix la vida? Jo idolatrava'l meu espòs; estava enamorada d'ell, només per ell vivia; y això'm feia trobar la vida encantadora, com un idill perdurable... Ara, sens estimar, pera mi tot s'ha acabat.

—L'amor existeix en nosaltres mateixos; no'ns ve de fora. Resideix més en el que estima, que en l'objecte estimat. La persona estimada no fa més que provocarla. Nosaltres estimem més bé'l nostre ideal, el nostre somni, que la persona que'ns figurem que estimem. Aixís, perdentla, en el fons no perdem l'amor, y nostre somni podem començar-lo novament. Sino'tacents ja capacitat d'estimar, es que encara no has estimat. L'objecte del teu amor ha desaparegut? Espera que'n surti un altre que'l provoqui novament, y... sonada, es a dir, estima... que això es lo essencial en la dona, patricia e plebeia.

—Mai!—respongué Flavia, indignada.—Ahora m'enforxi per sempre en l'imperi de Persephona. Substituir un altre al qui tant he

estimat? Quina profanació? Quin sacrilegi!

— Més val reemplaçar-lo dignament que plorar-lo inútilment sempre. Una dona com tu, d'una bellesa tant sobirana, una dama de raça patricia a qu'ls Déus han concedit tant sublims dots, t'el dever de continuar la noble niçaga de l'antiga Roma. Si, es un dever nostre l'estendre nostra existència, quan aquella existència es tant digna y bella com ho es la teva. No tenim cap dret a amularnos. Les raçes superiors han de perpetuar-se. Que no's reproduixin els borbres, els idiotes, els lleigs, els ceguerrats, se compren. Els espartans, els il·lençaven a l'aigua així que naixien. L'amor dels defectuosos només estén calamitats sobre la terra. Però, pera tot aquell que ha nascut intelligent, hermós y fort, es un dever l'immortalisar, per l'amor, la seva niçaga. La Patria li exigeix y els Déus li tindran en compte. Y tu, hermosa Flavia, voldries negar a la Patria els fills que en tu estan precontinguts?

Olegaries així tota una gran descendència dins del teu ventre estroçcat, ab la teua renúncia-ció, una tant sublim font de vida? Deixa als clàssics, als cristians, als atxigals de Cíbeles, proseguir l'obra de la mort. Nosaltres, els Patricis Romans, ens dovem a la vida.—

Flàvia l'escoltava immòvil com sugestionada. Lucius prossegueix:

—No n'hi ha prou d'arroseggar l'existència com una planta que creix tota mustiga y s'aseca abans de donar fruit. Es precisa viure y estimar. Pera tota dona d'alt temperament, com tu, això es una necessitat tant com un dever. Roma y la Naturalia li imposen.

Flàvia sospirà. Lucius, mirant-la, se sentia eloqüent.

—L'amor — segons dient — es el llac universal: ell es el que tot ho uneix y tot ho perpetua en el món. Desde'ls astres fins a les plantes y els animals, desde aquests fins als homes. Jo he conegut un filòsof a Atenes, que sostenia que l'amor era l'essència dels Atoms,

Pensai de tot lo que existeix, el Déu de qu'ls demés eren tant sols emanacions inferiors. Quantes coses ens ensenyen els animals que l'home oblidat Niagó'ls diu què han de fer pera continuar l'obra de la Vida sobre la Terra. L'aucell cerca a través dels aires la seva companya. El cervo es seguit sempre de la seva femella. La serp s'ajunta ab la serp. El boc fa molxaines a la cabra. La vaca reb fogosa al toro, y per terrible que aquest ens sembli, ella'l troba hermós y l'estima. Pera ajuntarse ab el corroc, l'euga, inflamada pel desig, atravessa l'espai entre nuvols de polç, y passa, medant, rius y estanya. Per què't condemnes, donca, a restar en una nit llarga?—

Flavia mirava a Lucius y començava a comprendre que s'interessava per ella d'una altra manera que aquell que només presta un auxili a un desgraciat. Però Lucius era tant eloqüent, tant expressiu, li parlava ab un foc y una convicció, que no's creia ab forces pera contradir-lo.

Com pressa d'un sortillegi volia respondre y no podia. Dues llàgrimes caigueren dels seus ulls.

—Oh, mil voltes ditxós el qui podrà aixugar les teves llàgrimes!
—El digné Lucius, agafantli la mà.
—Sí, ditxós el que podrà tornar-te a l'amor, revifant aquesta flama que està a punt d'extingir-se, aquesta flama que corre'l perill d'apagar-se, essent l'essència mateixa de la vida.

—No, no's revifarà... no pot revifar-se, —murmurà maquinalment Flavia.

—El foc que va perdent insensiblement la seva força y desapareix desbasta de la cendra blanquinosa que va cobrintlo, aviat se revifa ab l'ajuda d'una forta bufada. Que no puga jo revifar el teu amor, que no siga jo'l mortal(afortunat que conseguíxi lliu d'aquesta negra melangia!

—Tu?—digué Flavia com sorpresa.

Lucius s'agenollà al davant d'ella.

—Perdonam, perquè t'estimo! —

Ella seguia mirantlo de cap a peu, ab pensat sever.

—Si't dono pena,—proseguí Lucius,—descarrega les teves lres sobre'l meu cap. Castigam durament, matam si vols, aquí tens el meu gladi,—digne's presentantli;—però deixam dirte, abans, que estic boig per tu. Sens que jo pugui explicarme, ni pugui posarhi remei, me sembla desde abir que la voluntat d'un Déu m'ha unit fatalment a la teva persona.

Y dient aixó, Lucius avançà'l seu cos y, estenent els braços, provà d'abraçarla per la cintura; però ella s'enretirà un pas pera estranyar-se'n.

—Ah!—exclamà—jo't conjuro, per tes atraccions, per ta hermosura, que't dignis escoltarme. La dolça harmonia de la teva veu me fa'l mateix efecte que'l dolç cant d'una sirena. Als teus peus enlluernat contemplo'l teu rostre il·luminat per la lluna, y'l trobo d'una bellesa superior a la que poden tenir les Deeses olimpiques. Castigam si vols y seré ditós d'esserho per les teves mans. Però

tenho sense rencor, y després estimo, estimo a un altre afortunat mortal, perquè vull que visquis y que't curis del teu negre sofriment.—

Al dir això, Lucius la tenia ja abraçada per la cintura. Ella estava immòbil com una estatua.

—Tanc por — murmurà, — Tremolo, voldria fugir y no obstant... sento que'm manquen forces...

Allavors, ell s'aixecà y l'agafà per les mans.

— Deixam que't contempli, els ulls en els teus ulls, més hermosa que la filla de Letona, més sublim que la Diana Caçadora. Deixam que admirí els teus cabells abundosos y ondulants com les avingudes dels rius, els teus llavis rosats que enganyarien les abelles d'Hybla. Són tanta els teus encisos, que es impossible comptarlos, com no podem comptarse les aglans dels espessos roures d'Emporieu, ni les roses dels jardins de Poosium, ni les aus que viuen en els boscos de la Germania. Venus, oh Flavia! es la primera d'entre totes les Deesses; per ella tota els

sors existeixen; però si hi ha una Divinitat que pugui superar-la, aquesta ets tu.

—Adulador!... què bé varen ensenyar-te les retòriques d'Atenes!

—De totes les dòces que he vist tu ets la més hermosa. En el temps que'l sol entra an el signe de Leo, m'he passejat per tots els llocs més concorreguts de Roma; ja a l'ombra, en el porxo de Pompeius, ja per dreta les majestuosos voltes de preciosos marbres, al·lucines per la prodigalitat dels Cèsars, ja per la gran galeria decorada ah antics quadros que deuen el seu nom y la seva existència a Livia. Per curiositat he assistit a les festes de l'Adonis dels Siris, als sacrificis del setè dia dels jueus. Les nits d'estiu he corregut pels voltants de la font Apiana y del temple de marbre de Venus Victorious. Jo he anat sovint al Teatre y al Circo; y en tots aquests llocs he vist una munió de joves hermosos y d'esplèndides matrones, més nombrosos que'ls golins de raim en les vinyes de Metymene. He trobat, en

altals llocs, hetaïres gregues de perfil correcte, elegants, ab un posat dolç y amable, mestres sublimes en els voluptuosos esllengiments de la Jonia; Egipcies de color d'argila ab cabells negres tornasolats de blau; Indies cagrocoides ab dolços ulls opalins y cabells foscos trenats ab restalleros de perles; dames Galas de pell rosada, ulls blancs com un cel de primavera y cabells rossos com la mèl de l'Hymeto; dònes del Septentrió, de cutis blanc com la neu, cabells roigs com l'aram y ulls verds com la mar salada; ballarines y cantadores apassionades de l'Hispania Bètica, ab mirades lluentes y penetrants com punyals. Y he pogut escullir entre tanta bellesa diferent. Però't juro pels Déus immortals, que cap d'elles m'ha enamorat, y tu sí.—

Flavia escoltava coma-perduda aqueix discurs que començava de interessarli. Les paraules de Lucius entraven en el seu cor, com un balsem que li curés les ferides.

La nit era tranquil·la. La tempe-

ratara feble. L'atmosfera plena de les suaus emanacions de les flors. La lluna abocava una claretat voluptuosa sobre la terra. Y Flavia, que estava abatuda pel sofriment, començava inconscientment a deixar-se viure, y s'embriagava d'aire, de llum y de flaires. Les paraules apassionades de Lucius li produïen l'efecte d'un vi capità. Se fixà en ell, y el trobà esplèndit. La seva cara era excessivament expressiva; els seus ulls dolços y penetrants; els curts munyocs de cabells que li queden sobre'l front y la seva barba curta y rixada li donaven l'aspecte d'un heros grec.

—No't puc creure—li deia ella.

—Tes paraules no són més que la cançó eterna de tots els enamorats.

—T'ho juro per Júpiter del Capitoli, hermosa Flavia. Que ell me confongui ab un llamp del cel si jo mentixo.

—Quan jo veig els mortals més virtuoses caure pels cops del cruel destí, perdono'm que't confessi que estic temptada de creure que'ts

Déus han mort, e bé que són uns malvats. En quant a Júpiter, si existeix, com deu enriuresen de dalt del seu tros del perjuri d'un aimant, ell que va enganyar a Juno jurantli amor pel Stix ombriu. Ja deu encarregar an els vents d'Eolus que s'emportin ben aviat aitals juraments. Fins crec que deu gosar quan troba qui l'imiti.

—Ja que no'm creus jurant pels Déus, creume com a *quirit* que soc, com a Patrici de Roma.—

Y dient això anava a estrènyerla entre'ls seus braços, quan Flavia se li escapà retirantse. Més Lucius no va desconcertarse. Estava resolta tot. Sabia ben bé que, en qüestió d'amor, la violència plau a les dones. Les agrada que les prenguin per força allò que elles no s'atreveixen a donar de bon graí. Lo que se les arrebaça en un espasme de passió, no ho consideren com un robo, sinó com un dolç homenatge a la seva bellesa; y són ben poques les que no ho agracten de tot cor.

—He desesperat pensar el poc temps que tindrè en la vida

pera estimarte. Encar que'l destí'm permetés viure doble que als demés mortals, no tindria prou dies pera començar a adorar-te. Per què vols, doncs, escurçar encara aquells temps ab la teva resistència? Crenes passa depressa. El present ens escapa continuamente; es tant ràpida la seva fugida que quan ens en adonem, ja som a la vora de la llacuna Stigia. La nostra vida només dura un moment. Aprofitem-lo, que lo que ha passat no torna.—

Flavia no responia res; el seu pit s'alçava y abaixava cadenciosament, respirant ab força. Lucius li rodejà'l cos ab un braç y li feu un petó ardent als llavis. En aquells mateix instant, espessos núvols taparen la lluna. Flavia dongué un pas enrera sobrecalçada.

—Que ets màgic? Quin poder es el teu que obligues a la Naturalosa a que't secundi? Quines paraules has pronunciat? Quins genis has obligat a que't serveixin? Potser has cremat resines del Ponto ab betum de Judea al peu d'aquelles

creus que tu guardes? O'és que has incinerat els teus llorers, guanyats en el camp de batalla, ah rams de xipré negre de la Frigia?

—No, jo no soc ni màgia, ni taumaturg, hermosa amiga meva: tranquil·leu, que no es ah sortilegi que jo vull posseir la teva persona. No he pronunciat més paraules que les que'l teu amor m'ha inspirat. No he recorregut a cap invocació de la Tessalia. Jo, deixeble dels filòsofs d'Atenes y Patriar Romà d'antic llinatge, no puc caure en aqueixes baixes supersticions exòtiques a que s'entreguen només els que tenen l'esperit hachre. Aquí no hi ha més enciros que'ls dels teus atractius. No hi ha més màgia que la dels teus ulls, ni més domini que'l de la teva bellesa. Deixam, doncs, oh hermosa meva, que prongu'ls teus ulls com dos astres tutelars; permetme que'm faci esclau voluntari de la teva hermosura y que un altre petó ardent sagelli'l jurament del meu amor etern...

—Etern...! Y després vas a oblidarme,

—Oh, no! jo no soc inconstant, ni en amor, ni en res. Els anys que'm teixeixen les tres germanes, els pugui jo passar en la teua dolça companyia, y que les Parques me'ls tallin si es que't falto.

—Ne promets lo que ne pots cumplir. Demà t'enviaran ab un Pretor an algun país llunyà y allí... lluny dels ulls, lluny del cor; la meua imatge se t'anirà desvanecient.

—Que m'alcanci una mort cruel y que la terra'm siga pesada, si jo emprenc cap viatge sense emportarten ab mi. Així tinga jo de pujar als Alps tremolant de fred, quan els baten els vents gelats de les cimes gelades y la neu esborra les petjades de la terra; així hagi d'atravessar els deserts caldejats d'Egipte fins a enfonsarme en la tórrida Etiopia; cap d'aquests viatges ha de semblarme dur portante al meu costat. Oh, si! ab tu m'atreviria a afrontar els Syries de la Libia y deixaria conduir la meua vela pel Notus enemic. Fins desafiaria a les ones furioses del Ponto Eu-

xino, que tants irremotes s'han empassat; que al veugut Neptuno pels vents, les aigües invadiesin y volquesin la nostra nau, ab els teus braços d'ebúrnea blancor formant dolça lígida a les meves espatlles, fàcilment, medant, arribaria a port, conduint tant preciosa carga. —

Y dient això, Lucius, com un guerrer dels que raptaren les Sàbines, l'abraçà per la cintura com si volgués aixecarla y emportar-sela. Y Flavia, sense oposar cap resistència, deixà caure esllangidament el seu cap sobre l'espatlla del centurió...

El gall cantava, s'atancava'l crepuscle matinal. Dintre de poc Faura feia joguina enroguir l'cel. Lúcius y Flàvia s'alen sobre l'herba, damunt del roig mantell del primer, prop d'uns rosers, apoïats a la tanca d'una villa. Al centurió

El semblà sentir remor com de gent que fugia. Però millor escoltar s'ajassà, apropant l'orella a terra. No hi havia cap dubte: era remor de gent que s'allunyaven de pressa. Fins el semblà entreveure al lluny vagues ombres que s'escoïren per l'altra vara de la Via Àpia, perdent-se en els camps.

Inquiet s'alzecà. Ajodat de Flàvia se cenyí la coraça; lligà la carretja de la que penjava l'espasa, pesantse'l casc y recullint en son braç el mantell estès damunt l'herba, s'encaminà a les creus.

—Avent vas?—li preguntà ella, seguint-lo.

—A proseguir ma guarda. Este intranquil... Si s'haguessin adonant de que no restava en mon lloc... Potser que'l Pretor hagi passat y omettat ma absència. Tal volta mes legionaris ab aquest ambient de bonança s'hagin adormit. No fóra la primera vegada de castigarlos per tal motiu.

Y dient això, tot caminant, abdós aliments arribaren al lloc on

restaven penjats els cossos dels cristians.

S'esquincaren els nòvols en aquell instant. Y damunt el cel il·luminat per la Lluna plena's destacaren les set creus. La tercera no guardava'l cadavre; solament penjaven d'ella unes cordes; una escala hi estava apuntalada.

Havien robat aquell cos. En terra hi hura grossa eina tallanta prop d'unes tenalles. Lucius fregava sos ulls pera convençes de que allò no era somni. Flavia a son costat sentia l'esglai.

Un munt d'idees giravoltaren dins el cervell del centurió. Què fer? Cridar eos àpłits pera que perseguissin als que s'havien emportat el mort? Imposible! No'ls aconseguirien: duïen ventatja y la nit els protegia. Després, també era declarar-se culpable ell, el primer, per manca de vigilancia... y podien descobrir a Flavia...; y l'idea de la greu responsabilitat en que queia l'aterrava... Fins podien creure'l complice dels incendiaria...

Flavia també sentia la pena del

seu amic. Y ell se mirava les creus, y no podia creure lo que veia.

— Este perdut, — exclamà, posantse les mans al cap; — perdut del tot. Abans de dues hores, quan arribi'l Pretor, tindrè que matarme perquè no'm lleia, com un cristià, a les feres del Circ. Tant se val ara com després.

Y abraçant y donant un bes a Flavia, tragué l'espasa, pera adreçarne la punta contra son cor. Mes li retingueren el braç les mans de la seva amiga.

— No! No vull que't matis; no vull perdret—li deia lluitant pera desarmarla.

— Deixam, deixam; demà'n ploraras dos, enlloc d'un.

— No, no es necessari! Segueix-me, jo't salvaré. Vine ab mí—

Lucius deixà caure sa espasa a terra, y aguardà Flavia sense compèndrela.

— Fugir? Dintre pos cauríem a mans dels pretorians. Amagar-nos en una tomba? També'ns descobriren registrantho tot....

—No, no es això; no es feginí com jo vull salvar-te; ni amagant-te tampoc. Cull la espasa y segueix-me!—

Lucius ebel sense comprendre una paraula; y ella l'acceduí de nou, girant son pas, al mausoleu de sa família.

Quan foren dinstre, li senyalà que estirés ah tota la força el gros anell de bronzo que hi havia en la làpida d'en terra. Lucius, apleixse, estirà ah esforç y la làpida s'aixecà, deixant al descobert l'entrada a la cripta. Després ella cullí de terra la llanterna que s'havia apagat, l'encongué de nou en una de les llanties del recó de l'estancia, y comensaren a baltar escales. Lucius seguí, creient que anava a amagar-lo.

—Dón ta espasa!—exclamà la dona, aturantse a l'enfront d'un sarcòfag.

—Aquí la tens,—digué Lucius, mostrant-li.

Ella la cullí, introduint part de la fulla en l'esclletxa que hi havia entre'l cantell de la tapa y el sepulcre. Y, apolant ses mans en el

puny, va esforçar-se inútilment
pera aixecar la tapa.

—Ajuda'm,—digué.

Y Lucius, agafant el puny de
l'espasa, ab suprem esforç, sos-
levà la tapa fins a sostenedrela ab
ses mans y aixecarla del tot. La
tomba oberta escampà son pesti-
lent hal de corrupció cadavèrica.
Allavors Lucius compregué de
què's tractava. Entre ell y Flavia
posaren la tapa a un cantó. Lu-
cius tragué'l cadavre de l'espasa de
sa aimada, y ab ell a coll, men-
tres Flavia duia l'espasa y la llan-
terna, pujaren les escales y sor-
tiren del mausoleu.

Arribats al lloc de les creus,
Lucius deixà'l cadavre al peu de
la tercera. Ella li presentà una de
les cordes penjantes, y ell ligà
fortament el cos del difunt per
dessesta'ls braços; y pujant l'escala
y ajudat per ella, issaren el mort.
Lucius el fixà al pal; obriren ab
esforç cada braç, cruxiren els
ossos desarticulants, subjectà les
munyegues a les aspes de la creu
y reclinà la testa damunt de la
travessa, com si hagués mort mi-

rant al cel, perquè així son semblant no sigui reconegut. Una vegada llast, baixà de l'escala, li lligà'ls peus, tallà'l sobrant de corda, y ab Flavia reculliren les tenalles y'l gamivet. Y abóts portant l'escala, amagaren totes les ferramentes dintre la cripta, ajustantne altre cop la llosa.

Al sortir de la tomba, clarejava'l cel; la terra dormia encara en les ombres.

El centurió mirà camí de Roma y vegé, a la resplandor de les atxes que portaven, una colla de soldats que arribaven. Prompte descobrí al Pretor per sa blanca toga. Sis lictors y dos esclaus el precedien. Al seu darrera seguia una secció de la guarda pretoriana.

Flavia s'havia amagat en el mausoleu tancant la porta. Lucius esperava prop les forques y en la direcció d'ont venia la comitiva.

— Ave Lucius Marius! — li digué'l Pretor en sa arribada.

— Ave! — respongué'l centurió desde son lloc.

—Segueixen els penjats en les aeres creus?—demana recolant el Pretor.

—Aquella tenia, — respongué'l centurió mostrantloshi ab la punta de son bastó de cap.

—No'n manca cap?

—Cap.—

Allavors el Pretor, pera conven-
ces, agafà una atxa dels esclaus,
y va inspeccionar una per una
totes les creus.

—Està bé,—digué a Lælius, en
tant que retornava l'atxa a l'es-
clau. —Havem merescut bé de
Neró August. Ell vos premiarà
vostre vigilancia. Ahir la seva
amiga Popæa va rebre certa mis-
siva anònima, en la que desco-
brien que anit vos sustreurién el
epíscopos, pera sepultarlo segons
els rituals de sa secta. Vigileu!—

Y el Pretor s'allunyà, procedí
dels porta-atxes dels lictors, y se-
guí de l'escolta pretoriana.

Y quan ja no s'oïen els passos,
allí distingien les llances dels lle-
gionaris y el cel començava a en-
regirse ab les resplandors de
l'aurora, Flavia, sortint del mau-

seu, se llença en braços de Lúcia y li digué:

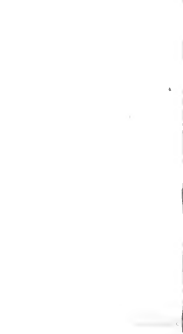
—Veritat que val més penjar a un mort, encara que se l'hagi volgut en vida, que sacrificar un viu a qui s'adora?





LA COMTESA
DE VALLESPÍ

PIRENEU CATALÀ
ANY DCCCLXIII





LS frances, quan arribaren al Pirineu per començar la reconquesta, se trobaren ab que'ls gods ab quins comptaven pera expulsar les hostes maomianes de la Península, estaven completament degenerats. Baga forta quan vingué del Nord, potser el nou medi ambient els feu furest, ja que'ls atemellà en menys de tres centuries. En sa irrupció dominaren tot el territori d'Espanya sens l'indiscutir ab els seus fills autòctons o llatins, als quins havien

mantingut subordinats. En les costes levantines, del Pirineu a l'Ebre, les poblacions cèltiques de Catalunya que tant s'agermanaren ab els romans, com en el mig-gera de França, obertament acceptaren la protecció dels Emperadors frances per a expulsar als alarbs; y'ls gots d'aquell vórer del Mediterrà, de bon o mal grat, tingueren que seguirlos. Més en altres llocs del Nord de la Península els autòctons, no cèltes, els gots y'ls alarbs, s'uniren per tancar el pas a les hostes franques redemptores.

Així en poca anys ab l'ajuda dels frances la marca Catibalaunica quedà lliure d'islamites, mentre aquests seguien senyorejant en lo demés de la Península. Ells foren els que posaren a Catalunya el nom de *Pala d'Afraca*. Barcelona, al llar Carlemany, vingué a esser la capital de la Septemania.



Bera, comte god de Barcelona, havia sigut destituit per Lluís el

Pladés. Aquest, en el seu lloc, havia posat al llatí Bernat, fill del comte de Tolosa. El god Aizon, que estava en la Cort de l'Emperador franc, al sapiguerho fugí y creuà el baix Pireneu. Ab la major part dels gods de la marca Cathalaunica, se sublevà en edí als frances que en la reconquesta del país havien distribuít als celtes y llatins els alts empleus y les terres rescatades als alarbs. Aizon, veientse ab una petita y desanimada host goda, demanà ajuda a les hosts de Mahoma. El califa Abdel Rhamán II, sempre disposat a recobrar les terres que li havien reconquerit, envia gros y potent exèrcit a les ordres del seu cosí y lloctinent Obeid-Alab, ab qui s'uní, al passar l'Ebre, Willemont, fill del desterrat comte Bara. L'exèrcit alarb assaltà Barcelona, ajudat dels traidors gods y també d'alguns jueus del recó, que la facilitaren l'entrada. Junts els alarbs ab les hosts d'Aizon y Willemont, s'estingueren ràpidament per les terres d'Afranc, assolant les comarques y esterminant aquells

de la seva moradora que queden en ses mans. Ajudats per una esquadra egípcia, prompte dominaren la costa fins al Comtat de Besalú inclòs. Sola les montanyes, en quines se refugiaren celtes y llatins, permaneixien inexpugnables.

El castell de Vallespir, en una alta montanya del Pirineu, era la guarnició de les hostes cristianes. Situat en punt estratègic del Conflent, y dominant les cims veïnes y les amples planures de les valls, avisava als demás llocs de la Catalunya lliure la proximitat de qualsevol host enemiga. Y els montanyencs atinxerats en ses corriols, solament ab pedres prompte s'encaçaven ab l'exèrcit que intentés assolir aquelles esquenes y altes regions.

El castell de Vallespir era una veritable plaça forta d'origen romà. Tenia una muralla emmarbetada, voltada de grosses torres y cunyida d'ample y fondo fossa, ple, casi sempre, de les algres plujoses que atorrentava'l cim de la montanya. Contenia a din-

tre, a més del cos del castell, algunes cascos o pabellons s'hi establien els combatents. Tenia un soterrani profund; allí estaven els depòsits d'armes, arreu, municions de guerra y vitualles. Una mina que conduïa a una gruta amagada en un recó de la montanya en mig d'un llunyà bosc, permetia sortir del castell sense que ningú ho esmentés.

El castell l'aguarnicionaven els frances, llatins y gent de montanya de provinença cèltica. També s'havien refugiat dins d'ell quiscun visregé que havia permanescut lleal a l'Empir cristia.

Era governador del castell Roger de Vallespir, fill dels Valvassors instituits allí per l'Emperador dels frances. Per sa llealtat y per son braó, Pepin el Breu el nomenà *Comites*, Comte de tota la comarca. Ell era'l principal capdell cristià que privava als alarbs y als gods traidors que avançassin fins al cor de la marca Cathalaunica. Ell, ab ses freqüents sortides combinades ab el comte Bernat, fugitiu de Barcelona ab

una petita best, tenien intranquill l'exèrcit d'Obeld-Alah. Un cop destruí una avantguarda dels alarbs a les portes de la mateixa Barcelona. Rebent sovintment socors dels montanyesos, y tenint dins el seu clos municions de guerra, aquest castell era'l centre d'operacions de la terra d'Afranc. Peró la alarbs y'ls gods era obstacle que s'havia de vèncer si volien apoderarse de tota la marca Catalauneca. Així, una vegada arribada la primavera, en que les neus no obstruïen ja'l pas de l'alta montanya, tot el fort de l'exèrcit de Obeld-Alah s'encominà a l'assedi de castell de Vallespir, acampantse en les valls properes que cerquen la montanya.

Havia arribat el mes d'octubre y l'assedi perdurava. Diferentes vegades els defensors del castell, comunicantse ab els habitants de les montanyes per medi de llumia, feien sortides, rompien el cercle, causant grossa destroça en les bests llauntes, y entrant queviures, armes y municions de

guerra que'ls hi enviaven dels alts comtats, en especial del de Carotania, que era'l que tenia més comunicació ab els frances de l'altra banda del Pirineu. Així esperaven el socors d'un exèrcit del rei d'Aquitània que, llibertantlos, marxessin junts en busca del comte Bernat y a la presa de Barcelona.



En el castell de Vallespér, tots els que no havien sortit ab el comte Roger pera anaren a aixecar l'assedí dels alarbs, estaven en les muralles. Els uns montaven les màquines de guerra a punt per engegar grosses pedres sobre l'enemic, en el cas de que s'acostés a la fortalesa. Els altres, ab l'arc a l'espatlla, omplien sen buirac de fletxes; els fonderes amontonaven pedres; y'ls demás, ab ses eines de trinxera y destrals de combat, estaven disposats a tallar els caps als que volguessin pejar pels marlets de la muralla. Algunes vells, ajudats per bailots, cocalfaven olis y resines en grans

caldersos. Els sentinelles ab llurs llances a l'espaïlla anaven y venien vigilant els fossos. Y desde una atalaya, al cim de la més alta torre, el vigia canava lo que succeïa en el camp assotjador.

Un capità vell recorria les muralles revisant la gent y donant ordres.

Al fons de la plaça d'armes, y en un cos avançat, se veia la capella romànica del castell en la qual estaven enterrats els Valvassors de Vallespir. Allí hi havia totes les dones de la fortalesa, davant d'un altar, format per una taula ab devanter bisantí y un mosaic de brillants colors, inscrit a la paret, en quin se destacava damunt d'un fons d'or l'imatge del Crist ab llargues faldilles y ab el nimbus crucífer darrera sa testa. Dues corones volives, plenes de pedres fines, penjaven del sostre sospesos per llargues cadenes d'or. Diferents llanternes d'oli il·luminaven suauement el temple. Y davant l'altar dos monjos y un jove diaca entonaven una pregaria al Déu dels exèrcits, pera'l bon èxit de

l'empresa del senyer Comte y la derrota de l'enemic de Jesucrist, responant a chor les dónes del castell.

En la primera fila d'aquestes hi havia la comtessa Ciota, dona d'uns quaranta anys, d'esculpturals formes y extraordinària hermesura encara que sos cabells de fil d'or començessin d'argentar-se. Al seu costat, també de genolla, hi havia un dels seus fills, jove d'uns divuit anys, a qui començava a apuntar-li la barba.

El sol s'era posat; el celatge encara estava il·luminat per regents reflexos.

— El vigia, de dalt la seva atalaya, seguia cantant els contra-temps de la batalla.

— Nostragentescometalcentra..

.....
— Els musulmans reculen fins a darrera filaaa...

.....
— L'host goda's desfàaa...

.....
— Per l'esquerra avença un estol de cavallers alarba...

.....

—Més cavalleria alarbeta...

—Altres cos de cavalleria per la
 dreta...

—Volem enrotllar als nostres cos...

—La lluita creceix...

—Els nostres braçament resistei-
 xen...

—Surt més cavalleria enemi-
 gada...

—Nostre gent reculaa...

—Venen perseguits pels alarbs...

—Fugen la costa... ja arriben!...

—Baixeu el pont! — crida'l ca-
 pità al que estaven en el torn. Y
 aquesta, aferrantse al palanquet
 dels embrestants, tot donant voltes,
 aflixaren cadenes, y'l pont anà
 baixant poc a poc.

—Van per entrar!... Ja són
 aquí!...— crida'l vigia. Y tot seguit

per damunt del pont llevadiç, a empentes y en desorde, entrà una munió de soldats en quins semblants s'hí descobria el terror y l'ecgial del pànic. Els uns venien enmaginats, esquinçades ses cotes, ab armes trencades; altres portaven els cascos malmeços o no'n duien. Molts arribaven sense llaça al espasa, y entre ells els capdills; y tots coberts de suor y empolçats. A l'entrar aquelles tumultuosas onades de carn humana, xialaren per damunt del pont un núvol de dards y fletxes. Els alarbs els venien darrera; ja eren prop de la baixada que acabava en el fossó, segons cantava el vigia desde la torre més alta del castell. Els arquers de les atalales començaren a tirarlos fletxes, y'ls foners ab ses bassetges, fentles girar voltar per sobre llurs testes, engegaven ses cantelluts rocs a l'enemic, que ratllaven l'espai ab estridents xiellets. Les ballistes treballaven, y les calderes bullientes eren aixecades en l'aire per medi de cabries, a punt d'abocar el contingut al primer intent d'assalt a la muralla.

Entrats els fagittins, el pont s'alçà altra vegada, poc a poc, fins a tancar la porta.

El capità que manava en el fort feu formar la gent que havia entrat.

A la capella finiren les pregariques. Les dones se refugiaren a dintre del castell. La Comtesa, ansiosa, acudi a ventura, al temps que'l jove diaca s'emportava al germà de prop de la mare cap a sa cambra.

La Comtesa y'l capità passaren revista.

—Radrik! —cridà al capità. Y's presentà un dels capdells de la host, de quina cota havien saltat algunes de les escates de cuir de que estava recoberta.

—Què ha sigut del Comte? Aont es el meu fill?—li demanà adoberida la Comtesa.

—Aquí, mare meua!... — digué un jove alt y roa, d'uns vintitres anys, llençant un troç d'espasa y corrent a ses braços.

—Y el teu pare?—preguntà ella, passat el primer moment de goig.

— El meu pare!... — exclamà

espantat el jove, mirant al seu voltant.

— Un còlot de soldats alarbs s'emporten al Comte lligat damunt d'un esblanall... — cantà'l vigia en aquell instant.

La Comtesa feu un crit. Com una fera anà corrent a la muralla, s'enfilà a la muralla, y esguardà'l camp, la mà damunt sa vista pera ovirar al lluny.

— Entren al campament... — seguia cantant el vigia de la torre més alta del castell.

La Comtesa tornà al seu lloc, dirigintse a Rudrik y al captià vell. — Desseguida!... Refeu ma gent, y sortiu a rescatar-lo! Cal desallurar al Comte o morir tots en el camp, com era vostra obligació, covardes!... — cridà als soldats, que se retornaven del seu còlot.

— Mala nit sens prepara per això, — murmurà el vell... Està seré y ens trobem en lluna plena. Eas veuran arribar y poc aconseguirem, ja que ells doblen nostres forces.

— A mi no se'm replica! — respongué ella, que estava folla de

desesperació.—Si teniu por, armatxeu mon cavall y jo aniré a la mort ab vosaltres. Berenger! que obrin el depòsit d'armes y armen aquesta gent altra vegada. Les dónes que portin provisions, hidromel y vi ab piment... y que'l reparteixin... Depressa!... Llad! Llad! Ermessenda! Ompliu els canils de vi. Vinguen pans y fiambres!—Y en un moment arribaren les criades y els patges ab cistelles de quevures y canils de vi, els repartiren als soldats mentres alguns homes d'armes compareixien ab dostrals, espases de combat, cotes de cuir recobertes de plaques de ferro, y escuts que distribuïen als qui no'n portaven.

—Un genet alarb seguit d'alguns peons s'atansa al costecell... —cria'l vigia. — Porta bandera blanca de parlament!...

Berenger mirà a la Comtesa com preguntantli què tenia de fer. —Reboulet!—crià ella.—Baixeu el pont!—manà el vell Berenger.—

Y mentres anava complint-se l'ordre, ell, Rodrik y'l fill del Comte,

formaren, ja de nou equipades, les forces del castell.

Un cop baixat el pont llevadís, sonaren corns. Dos rengleres de piquers formaren a abdués bandes del portal. Surtí Rudrik ab dos escuders ab atres y una quanta llancers, y tornà guiant de les regnes un fogós corcer engalanat a manera alarba, montat per un alt almascrí, de punxaguda barba negra a l'estil sirí, tot cobert de mailles, ab un burnug blanc a l'espatlla, casco cònic damasquinat damunt del torbant verd que li cobria la testa, penjant-li de la sella un escut rodó ont hi havia incrustats en plata diferents aforismes del Koran. No dula espasa ni llança. Rudrik les hi havia fet deixar abans de passar el pont. A la mà hi portava un llibre.

— Quina missió't mena? — preguntà ab veu ferma la Comtesa.

— Per Alah tres voltes gran, y Mahoma son profeta, y en nom de Obeid-Alah, wali de les forces associadores d'aquest castell d'Afranc, vine a dirvos que, havent el comte Roger escomès nos.

tre campament en dia consagrat a la pregària, en la sagrada hora en que Alah mana al sol que tramonti les montanyes d'Occident, y en que'ls Moslims se prosternen, segons ordena nostra llei, deu esser degollat al clarejar el dia per haver profanat la santa treva. Més Alah es gran, y segons en el Koran consta—y tot dientho obrí'l llibre que esguardà a la flama de les atxes—que tot alcaide encumbrat, presoner en noble llinya, podrà esser canviat per un dels seus fills o altre membre directe de sa familia, el gran Obcid-Alah, sempre magnanim, us ofereix el canvi del Comte per un de sa niçga, per lo que us concedeix una hora de temps per la resposta. Que Alah us guardi!—

Dit això, el genet, fent girar grupa al cavall, sortí de la fortalesa picant els esporons, aixecantse al seu darrera'l pont Nevadig.

La nit era tranquila. La llumanyava la plaça. La Comtesa restà mirant al seu primogenit que esperava al seu costat; després endreçà la mirada vers unes finestres del

castell en que hi havia els seus altres dos fills, el dñe i el donzell, que contemplaven lo que passava. Les seves mirades anaven de la finestra al fill que tenia a prop, y després se dirigien a la finestra d'una estança en la qual hi llua una llantia. Era la cambra ont hi havia postat al fill un altre fill seu, un nin de son aya, que ja feia malalt temps hà.

Tothom estava parat voltant a la Comtessa. Ella estava immòbil; ses ulls divagaven.

—Deixeu-me sola!—exclamà al cap d'una estona.

Y els homes d'armes y les dones del castell s'allunyaren.

—Jo també...—murmurà l'hereu

—Sí, fill meu, ja't cridaré pera dirte ma resolució.—

Un cop sola, començà a passejar-se a grans passos arreu y avall del pati d'armes. A vegades se detenía, creuava'ls braços damunt del pit, apolava la mà dreta sota la barba, y restava immòbil, la mirada en terra. Els seus ulls envoldriats se veien lo que miraven.

—El meu espòs... murmurava. Ell

hi ha que desallurar-lo. Ell defensa aquestes valls per orde del Rei d'Aquitània, y jo no puc entregarle y abandonarlo als alarbes!... no... y a més, jo l'estimo, l'estimo ab tota l'ànima, es el meu home, es tot... No... no... jo no sobreviuria a sa mort... no... no pot esser que ell mori al clarejar el dia y sens un sacerdot que'l confessi... No... no... es impossible!...—y tot dient això feia unes quantes passes avant, després se parava y prosseguia.

—Més, tinc de donar un fill... un fill seu y meu... de mes entranyes..... Barbres musulmans!.... Mahoma, maleït sigues!... Si un fill... y quin? Volam. En Raimon?... no, aquest no... es un capità tant valent com el seu pare, noble, lleal, cavaller, benvolgut de sa gent... y es mon fill major... el meu Raimon... No, ell no..., mai!... Entregale hi pera que'l degollin... quin horror! —y aquí exhalava un crit que feria'l cor.

—Més tinc de donar-ne un, y no pot donar-se'hi altra persona y enganyar-lo... perquè... perquè

ab ella està Aixon, el moletí rescatat, y Willemoud també, aquell malvat! Déu meu! guleume...—y's posava de genolls en terra, juntant ses mans, mirant al cel. La lluna s'enlairava poc a poc illuminant pallidament la plaça d'armes. Els guerrers estaven en les muralles. La Comtessa tornava a aixecarse.

—En Joan es sacerdot, se l'espanta'l sofrir, morir per la fe y pel seu pare... més es fill meu... y... y Déu pot demanarme compte de sa mort. Es un sant; tanta es sa virtut que ha convertit a molts infidels, y'ls que li manca convertir encara! Té solament vintium anys... y quantes ànimes deixarieu d'esser cristianes y de salvarse si ell moria. Quants se damnarien mancats de la llum de l'Evangeli a causa de sa mort? Ah no... no... que visqui... que visqui per guanyar ànimes pel cel, que tal es sa vocació y'l destí que la Divina Providencia li ha fixat.

Donaré a l'Arnau? Fill meu! el més hermós, el més bo... Ah! no! aquest menys que'ls altres... es

l'adoració de totes les dames... el més galant donzeil de tota la comarca. Y quines gloses compon! Sembla talment que l'Esperit Sant l'illumina. Que discret, y quant genial es! Pera ell res hi ha impossible. Lo mateix redacta una glosa d'amor, que descriu gestos de guerra. Lo mateix enjolella pintant un missal, d'imatges del Pare Etern y de Nostre Senyor Jesucrist, que perfecciona una ballata. Aquella — afegí mostrant la que estava damunt la muralia — llença trenta viretons d'un sol cop y a gran distancia, mercès al seu enginy... Y com toca la cítara!... y com canta!... apar un angel de l'Altíssim... Oh! no... no us l'endureu, maleïts infants!... — exclamà menaçant el camp enemic ab son pany clos.

—Rosta l'Aurell,—proseguí després d'un moment—més el pobre Aurell es un nen... encara no ha complert nou anys... y a més està malalt, pobre criatura! En el llit, no sab que passa... y seria un crim... una covardia... ell una covardia entregar al pobre fillot meu

malalt com està... Nol Nol això es impossible... ¡jamal!—

Y restà altra volta pensativa com divagant.—Més,—proseguí,—hi ha que donar-ne un..., sí, perquè jo no puc permetre pas qu'la alarbe matin al meu espòs... més... a qui donar-lo-hi? Déu meu! a qui?... Ah! malalt Aïzen, que bé't venges ara del meu menyspreu en la Cort. Sí, perquè tot això es obra seva.—

Y dit això, tornava a posarse un instant a reflexionar. Ses ulls estaven immòbils. S'hauria dit que miraven cap a dins.

—Rudrik! — cridà després de bella estona, al capità que restava prop la muralla.—Mos fills, que vingua tot seguit!—

Al moment comparegueren el jove capdill, el diaca y'l donxell.

—Fills meus, ja ho havent sentit... Obeld-Alah, el feréstec capdill vol el cap del vostre pare, o en son lloc el d'un de sa família... Què fer?

—Entregueume'l...—respongueren els tres ensemps.

—Sí que l'entendré me mateu en

lloc del pare,—digue'l jove capità
—ja que en la fugida vaig oblidar-lo
y no'm vaig fer matar pera
salvar-lo. Serà'l castic moribund
que vull pera que ell se lliuri.

—No, tu no deus morir. Qui deu
morir soc ja, que estis destinat
al sacrifici per vocació y per sa-
cerdoti. Així seré un martir y en
el cel pregaré pera tots vosaltres,
—respongue'l diaca.

—No, no,—afege'l deanzell,—jo soc
el qui menys val: ni mano host, ni
salvo ànimes; al menys que pugui
servir per llibertar al meu pare!

—Filla meua!—digué la Com-
tesa, abraçantlos y petonejantlos
els fronts, mentres les llàgrimes
els quelen.

.
Se sentiren al lluny petjades de
cavall.

—Torna'l parlamentari als arbi!
—cridà'l vigia desde sa torre.

Tots quedaren caghiats. Una
anda mortal s'apoderà de la Com-
tesa y els seus fills.

Més de sobte el seu semblant
s'anima d'alegria.—Dén m'ha in-
spirat!—digué.—Ma pregaria ha

sigat atesa. Tinc una idea... ningú de vosaltres morirà, ni tampoc vostre pare...—y dirigintse al capità, li crida:

—Rudrik! Que baixin el pont y que entri l'emissari.—

Dos homes s'aferraren a les aspes del cabrestant y giravoltant-lo, descaretllant les cadenes, el pont s'estengué poc a poc.

Rudrik, ab uns quants homes d'armes y dos peria-atxes, sortiren. Els soldats del castell formaren en la plaça. Y gulant per Rudrik, que li retenia les regnes del caball, entrà de nou el parlamentari musulmà en l'esplanada de la fortalesa.

—En nom d'Alah tres voltes gran, y per orde de Obeld-Alah, el Cadi de l'exèrcit del Profeta, vine a demanarvos vostra decisió, doncs ha passat ja'l temps concedit per pendrela.—

Uns y altres se miraven com preguntantse quina seria la decisió de la Comtessa.

—Voleu que calgui el cap de vostre espía, o donau en lloc sen algun de sa sang?—

cridà ab veu aspre. — A qui m'emporto?

— Me dono ja! Emportousem an-e mil—digué la Comtessa decidida, avançant fins a tocar el cavall de l'emisari.

Aquest, impertorbable, obrí'l Koran que portava a les mans, el fullejà buscant un text, y per fi llegí a la llum de les atxes, ab veu feta y tranquila.

«La dona es com l'ovella del re-mat, com el goç de l'hort, com el cavall de l'estable, la propietat de l'hom, el qui pot tenir totes les qui mantindre pagul. Podrà ésser venuda o comprada, més jamai admesa a cambi del seu amo, car en el res significa.»

Ciota feu un crit d'esglai, obrí'ls braços, dirigí'ls ulls al cel tombant sa testa enrera, y caigué d'espatlles, immòbil, els braços estesos, damunt de les llosanes del pati d'armes del castell.



«La comtessa Clota de Vallespír
morí d'amor per son espòs y la
seua filla.

Preguen per ella!»



Així deia una Erosa de Santa
Maria de Vallespír, que vaig lle-
gir, en una excursió, quan jo era
noí.



L'AIMIA DEN
CABESTANY

ROSSELL,φ
ANT MCKXVI





Lo bon temps dels
trovaires n'era
quan çò esde-
vingué; lors que
encara non exis-
tien les naciona.
Tant sols Regnes,
Comtats e Ducats, Marques e Vi-
les lliures, partien els pobles de
la Comunió Chrestiana.

El Comtat del Rossylo n'era una
gentil comarca mediterrania que
s'esqueia entre la Provença e los
balsos Pireneus, la primera que's
trobava a l'entrar en terres de
Catalunya, e ne feia part del reial-
me d'Aragó en lo XIII.^h segle.

En aquest llibre, donca, e en ay-

tals temps hi havia un senyor de Casteyl, però e caldera, nomenat En Guillem de Cabestany, e n'era jove e fermós, fers brau e galant, e beyl troaire tant com savidor e entès en totes les arts, e bon cavaller, lliat, e de bones maneres acompanyat, edestre en el maneig de totes armes.

Se'l nomenava Cabestany, del seu Casteyl de Cab d'estany (carrut aragat del llatí) per aixecarse l'esmentat casteyl damunt d'un gran estany en el qual s'emmirallaven llurs ataleies e terres e bastions.

Le nomenat senyor no passava'l temps en jocs d'armes e de lletres. Triomfador en dels torneigs, se fou vencedor, entre altres, del Rei de Hongria e del de Navarra, que gallardejaven de bracs e forçuts campions en tots els reialmes chrestians. En els Jocs Florals de Tolosa havia estat guanyador de tres englantines essent proclamat Mestre en Gala-Sciencia. Familiar e fers amic del Rei en Pere d'Arago, en la Cort de Barcelona sovint tensonaven d'assumptes d'amor,

gestes de guerra o d'altres coses profanes els dos cants.

Non ne mancava pas qui d'èl·ligués que'l Legat del Sant Pare lo senyala com herege iusbatat. També's deia que non ne era lo Sanct sacrifici de la missa. Altres afegien que tot el seu saber lo havia de l'Universitat serralhina de Toledo. E non mancava pas qui asseguràs haverlo vist llegir llibres pagans, gens compliciters, entre'ls quals hi havia els de dos renomats màgics, l'un anomenat Dom Evergilla, que menava home en infern; e l'altre Dom Ofidia que ensenyava a metamorfosejar totes coses. E per açò els monjos no'l veïen ne poc ne molt, e deien d'eyl que tot ho tenia en deute al diable, ja que res ne donava a la Església del Senyor Deus, per més almoines que repartís als desventurats que non ne han ne són ne mayla, e ne tinguts un cor lloal e bondados.

Quan el bon Reiald' Aragó s'ajuntà ab el de Casteyla per combatre als serralhins de l'Espanya, li comanda que faci un sirventès convi-

dant a tots els barons, valvassors, homes de paratge e Senyors de marca a que se acordassen al seu socors. E molts foren els que arribaren, e també eyl, al davant de sos homes d'armes, e ne acompanyà al seu amic e senyor el Rei en Pere II a la tal guerra. E les hostes chrestianes se apareyllaren e ombestiren coratjoses, ardits e brues. E la batayla fou magnanta e de gran empat; més mercè a l'ajuda de Nostre Senyor Déus de Cel e Terres e del beneït apòstol Sant Jacme, sigueren vençuts els infels. E la chrestianitat se trobà salva d'aital farameylla.

Grans sigueren les seves proeses en la remembrable jornada de Las Navas de Tolosa. Ab son corcer, botant, en mig d'una pluja de ferro, per damunt de tres files de negres africans armats de llances e llargues piques els quals facen murayla de carn humana al campament d'Almansor, lo gran Califa destralejà el primer tres grosses cadenes de la cerca, e ab la seva ampla espasa estripà quatre gossos de presa que l'esco-

meteren com feres infernals. Ne
 fa presonar un Eindr ab tots els
 sons esclaus. Fou un dels que vo-
 geren en mig de la creuata lluita
 lo cavayler Sant Jacme, espasa en
 mà abatent infelsa giants los es-
 capats per terra.

Vinclidor, de retorn al seu ter-
 rer del Roscyló, les dames l'es-
 peraven en els finestrals dels cas-
 teys; e les bones gentes de les vil·les,
 sortien als portals de ligurs cases
 per veurel; e les donzoyles per mi-
 rarcel, e al esguardar tant jove,
 tant gentil e tant ben encavaylat,
 ab son elm flamant, e tot cobert
 de mayles, e la sobre-vesta ab les
 ensenyes de lhur casa, e embar-
 gant l'escut de punta d'asmetiha,
 e a l'esquerra la espasa, apolant a
 l'estrep la seva llança, e son gen-
 til corcor engaylardat e cobert de
 gualdraps blancs ab les creus
 vermeyles, tothom se preguntava
 si així non fera Monenyor Sant
 Jordi quan tornà de desahurar a
 la gentil donzoyla e de eodr e es-
 carterar a l'infernai aranya.

A l'any vinent, quan les creuats
 del Comte de Montfort, malvats

e crudels ne assolaven les terres del Llenguadoc e de Provença, eyl ab cor lbeal e braç forçut formà part de la host desalliberadora del Rei en Pere d'Aragó, son Senyor e amic, ab l'aplec guerrer de lo bo e millhor dels cavallers de Catalunya e dels prelers e infançons aragoneses, e lbeals senyors y valvancors que'ls seguien terres e alhà ab sos donzells, escuders, païges, sargents e demás gentes d'armes.

Quan el bon Rei arribà a Murot e hi plantà alhí son criflame, eyl l'acompanyava donantli la dreta, cavalcant en blanc corcer, segut d'escuders e païges e piquers e arquers, e d'alires.

Eyl fou un dels que embestí ab més braó faent que'ls creunts s'apilotesen tancantse dins d'un hauri. A bronzents colps de taylant espasa, desconfia tota la tulla de ribenda, mal nascuts, que l'acompanien als pals ferrats e guisarmes. Un monjo del Cister que'ls comandava, arborà grossa destal per escaparlo, mes eyl, d'un sol colp d'espasa d'arçó el mig parti de cap a peu.

Al veure lo seu Rei e ben amic
En Pere mort traïdorament pels
feylons dels creuats, molt temps el
plorà, en compungut a sa remem-
brança molt gran complanta que
trencava els cors, e feu serment
sobre lo camp, de ben venjarlo. E
aixís ho feu; car ell sigui e non pas
d'altre, el qui desfil e leixà retada
l'host del Comte de Montfort en
les redalices de Castoyl Naudari,
ab la forta empenya de la gent
d'Alfan Rumies, Giraldet d'Ado-
mar e Hug de la Balasta que ma-
nava els arquers e sargents de
l'invicta vila de Beylcadre.

Al clarejar lo jorn, quan al bes
del matinal aixet los flors perle-
jades de rosada obren llurs pon-
ceyles emboumant l'ambient de
aubriagadors perfums, eyl, seguit
dels seus, assalt donà al campa-
ment inímic, trencant l'estacada
e abacantse sobtat en mig dels
tendes. Més com gentil cavayler,
manà abans que's fies una crida
sonant clarins, trompetes y orga-
lla, perquè no's digués que per es-
tar eyl adormit, vençuts los havia.
La gent del de Montfort se dei-

xondà, e terrible ne fou son desvetlhament. Correren a les armes e crua ne fou la batayia. Pedres, dards, saietes, virotons, venabiles, ascones e llançes, plerien arren, ratllant l'espai com pedra en desfeta tempesta. S'esverriaben els escuts, els cims s'esbotzaven s'bunyagats o partits; s'estripaven clavecins e mayles, esmoçant colteyla e trencant espases; s'escapçaven els homes arran de gorja; els marteyls quedon damunt los aletes com si fossin enclueses; sonava gros marteyleig de forja, sorroyl d'huragà, e infernal cridoria. La sang saltava a doyl dels malmeats cossos dels creuats, humitejant els telaiges de las tendes e esquitxant els arbres. Ml'erba se cobri de membres taylorls e cossos pantejant que agonitzaven. E lo sol que s'enlairavn, non ne volgeent humidiar aytal carnatge, s'amagava darrera una ampla e espessa nuvolada.



E un jorn esdevingué que'l deu-
zeyfou pres d'amor per una gentil

dame que ne havia nom Saurimonda. E açó fou en un torneig on lo que eyl desmentat havia noucavaylers fore renomats per llurs proeses, e assent eyl coronat per dita dama que ne presidia aital festa. E la festa ne hagué lloc en el port de *Dama Venus*, *Portus Veneris*, ço ex: *Port-Vendres*, com l'anomenen els filhs d'aquella terra. Els camp de palestra emplaçat ne fou prop de mar, arribanthi en aquelles platges ab galeres endomassades, totes guarnides de penons, oriflames e gaylards, cavaylers de totes les terres chrestianes, entre eyl *Provençals*, *Genoveses*, *Malteses*, *Veneçians*, e fins un de *Constantinopolita*, a més d'un cavayler serrahi filh d'un Emir d'Andalusia, ab quatre escuders negres. E tots ne venien de lluyanes terres atrets per la fermosura de la Comtesa Saurimonda, a rebre'l gaylardó d'aquelles blanques mans; més solament el donzeyl de *Cabestany*, y non pas cap d'altre, fou qui l'obtingué, combatent noblement com a destre que eyl ne era en el maneig de totes armes, sans portar

lhança encantada, ne espasa a banyot de bruixa en el pom, ne massa plegadica, ne corda de penjat en l'escarcolba, ne cap altre malefici.

Dama Saurimonda era la esposa del Senyor de la Comarca, ço es: lo Comte de Casteyl Rosseylo, el quin era voyl e lleig, e de mal tracte, e petjer parla. E tenia tot el cos ple de nafres que de Terra Santa portat ne havia, en penitencia de sos greuges pecats, ses morts comecs, e de les paraules non complideres donades en terres chrestianes. Per qualsevol motiu feia penjar als seus vassalls; més lo bon Rei d'Aragó el menaçava en ferli taylor la testa si ne s'esmenava d'aytals malafeyts. E per ço, arribat de la Creuada, ja non penjà pus ningú. Més los feia bastonejar sovint, o quan necessitava dirers los e atormentava fins a cobrarlos ço que eyl volia.

La beyla Saurimonda eyl a la força obligada l'havia en noces. Filha d'un gentil hom del camp de Ribes Altas, vassall seu, se la feu condonar per esposa, menaçantle de mort e confiscació de

bons si li negas la mà de la seva filla; e encara que l'esmentat cavayler de grat no ho volgués pas, eyla per amor filial ne acceptà aquest sacrifici.

En Guilhem de Cabestany, era vassall del Comte Raymon, encara que non li pagava res com a de nîçaga de noblesa que era, e a més el Rei d'Aragó, el seu amic, eximí lo havia de tota servitut que non fos esa.

Des la jornada del torneig de Fortae-Veneris que la Comtesa Saurimonda alçava en secret al cavayler Cabestany. E bentoſt ne trobaren ocasió per veures ihuny del Casteyl; e com a hom e a dona se correspongueren en gran esplay de lurs ànimes innamorades, e ardent plaer de lurs gentils coscos. Més nenguns ablares d'açò, ne cap hom escriptava ne esclava, encara que l'innamorat donzeyl cantés troves a l'amor, gentilesa e honestat de la seva dama, gales cançons, ben rimades e plenes de foc d'amor, com si les inspiras la propria Dama Venus dels pagans. El donzeyl, discret, jamai

l'esmentava, ne feia exactes cites d'eyla, e caequan cercava fantasiacament qui eixer podia l'afortunada dona que inspirés tant de beyles estretes. E nengú l'endevinava. E eyla li estava fonsagrada e ne havia per eyl una tant gran amietat, que li dispensà abundoses e senyalats favors, e ne fou d'eyl son cavayler, e per molt temps eyla tingué gran plaer d'eyl e eyl d'eyla.

Més s'estaigué que un jorn, bagué qui ne advertís an eyla que la dama tant esmentada en les gloses del gentil trovair, era certa hermosa senyora que en lo comtat de Tolosa vivia, e com el cavayler Cabestany anava sovintment a l'esmentat comtat, la Comtesa Saurimonda ne bagué gran goloria, e le cridà edigué: — Cosa us he feyt jo pera que essent meu cavayler, non siau meu del tot? Per què no'm canteu a mi, sino a una altra? — Eyl aleshores li perjurà son únic e constant voler, e li dix que sols a eyla, cantava e lloava en cançons e trovas, e que si anava al comtat de Tolosa, era per veure al Comte,

son amic, e parlar de moltes coses que'l gran Rei d'Aragó li comanava pus tota confiança li tenia. E dít açò, mostrà a la dama diferents pergamins del Rei d'Aragó ab son propi sagell reial e altres del Comte de Tolosa; e li jurà fidelitat eterna damunt la creu d'esmoragdes que penjava de son coyí en grossa cadena d'aur. Lors eyla li demanà que essent tot cert e valedor, la lloas ab tots sos encant e qualitat e la nomenés encar que ço sols ne fos en una sola trova, en un sirrley que tenia de compendre pera esser cantat en la Cort del Comte de Tolosa. E eyl així ho fà. E la cançó fou coronada e li envia an eyla un patge de lo dít Comte ab un missatge pera que anes a presidir la festa dels Jocs Florals, ja que era dama de gran discreció e beyllosa.

Nés com hi haguts altres dames que pretenguessen l'amor del donzeyl e altres que's creïassen ab dret a presidir l'esmentada festa, mormuraren y malpariaren d'eyl e d'eyla; e així fou que arribà la nova al Comte de Rossayló, de

que lo cavayler Guilhem aymava a la sua esposa, e de que ne era para eyla del tot correspós.

E lo Comte Raimon, ne tingué gran gelosia e fera rabía, e fíestomà com un serrahi, e descompàs perjura venjar-se lo jorn que ne tingués prova, e la tingui per medi d'un que escrita li presentà la cançó preuada que ne fu regina de la festa la Comtesa sa mayler; e aital començava la dita cançó escrita en la beyla parla lhemosina:

«Volatz saber, senyora, lo que me aní
Volatz saber comenci mon cor a far
de viande d'amor»

E açí lo Comte estripant el pergamí, malei'l donzeyl tres voltes, e tornà a fíestomar. E teníaho a gran penar, se confessà ab un frare domnio, el qui ne tenia odi a en Cabestany perquè anst havia a la luita en pro dels albigeses, e li di que eyl l'absolvía del tot, com tal de que matás al cavayler Guilhem, que a conciencia ben pedía matarlo com a hereige e adulter, e a més com a vassalleu. E pus afeí que així se faga guanyador

de la gloria del Cel, y que Sancti Jesucrist e la Verge Sancta Maria li estarien plenament agraits de desliurar la comarca d'inimic tant gros com era de la Sancta Mare Egleia e del Papa de Roma, ja que totes ayocetes desventures li passaven per tindre dintre los estats vasayl que guerregés contra la Sancta Reylligió e ls Sancts Sagraments; e desempús li digué que tenia d'estendre aytal elabstie a la Comtesa per haver escaigut en peccat mortal de forniciació de la carn ab eyl.

E al jorn següent, el Comte Raimond faen tancar d'as d'una torre a la Comtesa Saurimonda, guardantia homes veys d'armes, e la faen sofrir tota sort d'improprietat que quan ho sapigué el donzeyl de Cabestany ho senti ab greu dolor, e en espial tot çó compangué la complanta, aqueyla de: *Les dos caire que'm don amor secast!*, complanta que ben tost cantaren tots els trovaires de Catalunya e Provença.

Quan el comte Raimond senti la nova cançó, ne vingué a enten-

dre que ne era adreçada a la Comtessa, sa muller, e llavors los quan pensà la manera com podria ferne tant gros escarment que feren faraca a tots los nascuts.

Per açò los sortir al senyor de Cabestany del seu casteyl ab una lletra fingida que li envia per un desconegut en nom del seu amic lo Baró de Copihure, requerintlo pera que's juntés ab eyl al clarejar del dia vers la meliat del camí d'abbdcasteyla, per anar encaspa a gran cacera, donantli punt de trobarse en un troç que lo camí passava prop d'un septa bocam d'arbres e maleses.

Desempús mitja nit, el Comte partí del Casteyl ab quatre arquers ben destros, dels quals dos n'eren gascons, altre mallès e l'altre more. E arribats al lloc, els emboscà darrera d'uns groixuts arbres e a l'abric d'uns margals de manera que nengú pogués e pas veurels e lo mateix feu eyl ben prop dels altres. E'ls manà apuntar l'ordret e ben servir e tirar ab fletxa d'acer recuit, en quan passés d'aprop lo envayler Cabestany,

ja que era l'hei de justícia que se havia de far. E abans manat havia confessar e combregar als quatre arquers pera que estien gràcia de Déu. El moro, en guessen pus, enverinà sa fletxa.

E esdevingué que, com l'insolent esbayler arribas, cabalcant un aloude, cercant son amic, lo de Copihure, els quatre arquers al vorel venir, genoll en terra, arquejant, e enarcant el cos per ben apuntar, li enjegaren en-sampa les llurs saietes, que al malaurat cavayler li entraren en lo pit, fentlo caure del cavall arrossegat per terra. Més com volia redreçarse, lo Comte Raymond se li abraçà ab grossa espasa de passot degollantlo d'un sol colp. Després manà al maltès, que havia sigut carniot abans, que li obrís lo pit e li tragés lo cor, e aytal se complí. E lo cor del donxeyl fou mis damunt fulles ab sal, e fou posat dintre l'escarcelha de l'esmentat arquer. E descompós enterraren el cos a' peu d'un gran pl. E a' es fama que als tres jorns, al peu del pi nasqué un roscel

florit ab ponceylles de color de sang vermeyla.

E quan al casteyl tornaren, entraren en eyl per la falsa porta. E un colp dintre, el Comte se dirigi al seu cuíner e li manà preparar e coure'l cor que li presentava, rostintlo ab vi blanc, canyella e altres especies, servintlo a tania en l'hora del menjar. E aquesta arribada, manà cridar a la sua esposa e li digué que la perdonava, e que per açò l'havia cridada a sa taula, e que volia oferirli gran menjar esplendent com el del jorn de noces, per quia eyl, al clarejar el dia, sortint de caça, havia manat a ben vestir lo que eyl caçat havia.

E ella que no'n sabia res, menjà de tot. E com hagüés menjat el cor del seu almador, eyl li preguntà si li era de grat aytal plat, a lo que ella respongué «ec.» E allavores el Comte li digué que ja ho suposava e per esserli grat se li havia ofert, doncs carn era aqueylla que li venia a pler catarla sovintment, e que la tal era'l cor del seu bon amic lo senyor de Ca-

bestany, a qui eyl caçat havia en aquella mateixa matinada.

E eyla s'aglayà al primer moment, e non sapigué cosa dir, més se refeu, e dix que tant li havia agradat, e tant bo e tant esquisit com anbróestrobat l'havia com a un verdader menjar d'amor que era, que ne faga serment per la memoria de sa mare que jamai cap altre menjar quiscun no entraria dintre son cos, ni encara que fos beguda perquè no li tregués de la boca tant delectós gust, com li donava el cor del seu bon amic.

A lo que, el Comte, sentint tant sobria e singular resposta, deservainà l'espasa per matar a la Comtessa, més eyla fugí envers un balconal que hi havia obert e que donava a un precipici. E se gith de dalt a baix tirantse enrera, al temps que'l Comte Raimond casi li tocia ja la espasa prop del coyí per degoyarla.

Més com el balcó era molt alt, la desventurada Comtessa se trençà totes les costeyles a l'estimbarce, morint en l'acte, ab fort estrepit e gran espant de la gent que trebay-

lava en lo camp. E com vegeren en lo balcó aparèixer el Comte furios, espasa en mà, tots compregueren que la pobre Comtesa s'havia llençat a l'espai fugint de les iras del monstre del seu marit, a qui ningú veure podia. E així ho contaren molts jorns a tothom, e a tot viuant que per allí passava, e ayescos a uns altres, e així los sapigué e escampat per tota la Provença e Catalunya, e lo Comtat de Tolosa e l'Aragó, e també a França, fins que arribà la nova a Barcelona al Palau del Senyor Rei. E en dit Palau, lo mateix que en tots els castells del Regne, se tingué un greu sentiment e desconhort la perdut del molt liberal senyor de Cabestany o de la gentil Saurimonda, per haverlos fet perdre tant ruïnament el malvat Comte del Rosseyó.



Llavors fou quan tots los parents e amics del donzeyl, e tots los parents e amigues de la Comtesa, se juntaren ab tots los corti-

sans e cavalliers dels Comtats de Provença, de Tolosa, de Bessalò, de Comfent e de Cerdanya; e tots los trevaires, e los maneneders de la Gala Sciencia, e molta gent de l'heura e d'espasa, e tots los bons e fèdels aimants; e los prosidi el mateix Senyor Rei, e ne fou decidit que's declaras forta guerra al Comte del Rossaylà. E partiren les hosts, e a l'arribar, los prople vassayls del Comte Raimond se rebelaren contra d'ayl, e l'entregaren lligat a les gentils hosts pera que ne fessen justicia de llur persona. E lo rei, son Senyor, lo despuylà de tots los estats, condemnantlos a un lloal cavayler emporità que fou el qui primer va arribarhi, així com també en clamar venjança. E per orde del Senyor Rei d'Aragó s'alzeca un monument sepulcral en la plaça major de Perpinhà a l'enfront de l'Egleia, e en un angle de la plaça ordinà el Senyor Rei que's bastis una torre ab una sola e gran finestra de doble e forta reixa que dongués a l'enfront del sepulcre e de l'Egleia. E en lo dit

sepulcre hi feu dar sepultura a los cossos junts d'En Cabestany e Na Saurimonda. Pus en la torre hi empresenà a lo Comte teintlo benguardat per molts-centinyles. E se feu una gran cerimonia para sepultar los cossos dels aimants martres, presidint el propi Rei en persona, ab lo Comte de Tolosa a la dreta, e lo liscal de Comminges a la esquerra, a més lo de Foix, lo de Conflent, lo de Ripoylls e lo de Provença e molts liscals cavallers e honestes dames. E llavors començà permanent romatge d'amor vers l'esmentada tomba. E hi anaren en professó molts cavallers e trovaires, e tots els fachs aimants anaven a jurarse amor al peu de l'esmentat sepulcre, arribant de llunyanas terres, fins de Castoia e de París, e de Napols, e la gran Sicilia, e de les illes de Mayorca, de Cerdanya, de Còrsega e de Malta.

E tots los cavallers ab llurs bones aimies, pregaven de genoyls juntes mans al Senyor Sanct Jernierist per les ànimes d'ayceylls martres del amor. E lo Comte Rai-

mond fou obligat a esguardarhe tot des la finestra enreixada de sa greu presó, en quina hi morí feyl abans de veïr l'any.

E quan ne havia transcorregut un any, lo jorn del aniversari, lo bon Rei d'Aragó feu transportar abdes coscos dels aimants dins la propia Cathedral de Porpiayá, faentse una solemniat prefeissó en la quina se portaven a espallbes de vuit cavallors de la villa els camentats coscos, sota talam, dintre de hagula recoberta de veylut carmesí clavotejat d'aur, ab els escuts del gentil donzeyl, e de la dama sua. E lo Rei seguia aldarre- ra montat dalt son cavayl, armat de punta en blanc, la corona damunt l'elm, e tota sa Cort l'acompanyava, aixís com tots los Barons, Comtes, Marqueses e Valvassors vasayls seus. E l'arquebisbe de Narbona que també ne era trovaire, besel el nou sepulcre de pedra marbre ont hi foren posats els dos facts aimants, en lo Claustre de la Basilica, ab estatuas gítades que'ls representaven de- jús. E Nostre Senyor Sant Josa-



erist dix que los va rebre en sa
santa Gloria per haverse vedgut
tant, cumplint ainsi ab la lhei que
eyl l'hegat havia ací en la terra.
Amen.



E tots los que açò havetz llegit
diguets Amen.



L'ABADESA Y
L'HOSTALERA

BELLE-ÉTOILE, GENEVA. CHAMPET.
ANY MDLIII



Printed by G. W. B. N.





I



'Abadia de Belle-
rive, en el Ducat
de Saboia, sobre-
senyorejava tot
el caseriu de l'E-
linci desda una
altura al Sud-oest

de Ginebra, davant mateix de la
montanya dita la Salève. Aquesta
Abadia era una antiga construcció
gòtica com un castell feudal, re-
dejada de murs y voltada d'un
pare, trasformada després a estil
del Renaixement, y més tard en
sumptuós palau per l'Abadessa Isa-
bel de Salenove. Era aquesta una
hermosa y noble dama provençal,

d'uns trenta anys d'edat, y de la qual no se sabia pas què admirar més, si sa gran hermosura, sa extensa instrucció, son excepcional talent, o sa bondat generosa y esplèndida. Filla dels comtes de Viry, dels quals havia heretat els títols y la fortuna, s'havia criat a la Cort de Francesc I de França. Havia viatjat y havia estat a Roma. La seva vocació era més artística y literària que monacal. Ella ho hauria estimat un home de gran intel·ligència, més els cavallers que havia conegut en els palaus o eren frívols o brutals, casi tots d'una pura gentilesa de forma, sota la qual se revelava a lo millor la bestia humana. Per xò no va volguer casarse.

Tenia sed d'ideal, y un cop morta els seus pares va obtenir del Papa que en sa possessió de Belle-rive pogués fundar un convent de Dames Benedictines, dedicades a l'estudi y a l'ensenyança, essent-ne ella l'Abadesa. Va reformar l'antiga construcció respectant tot lo que tenia d'art, y feu decorar les sales per pintors italians dels de

més nom, que'l propi cardenal de Ravenna va enviarli. Tapiceries de Flandes cobriren les parets del refectori; y son saló de rebre va esser aviat un verdader museu y ensemps biblioteca. Una vidriera de colors suaus, ab els escuts de l'orde y els de la seva família, li permetia veure la Salève que estava enfront. Sillons de rics culres de Venecia y taules monumentals para escripture y llegir omplien l'estancia, en quals ànguls s'alçaven, sobre rics pedestals, marbres antics y una esfera armilar y una altra terrestre.

En aquesta sala, a la tarde ella donava audiència a tothom que's presentava; y a l'Abadia, en pabelions construïts especialment per això, en el pare, allotjava als viandants que hi arribaven. Era la providència del lloc. Els seus vassalls l'adoraven, car per ella era més una amiga protectora que una senyora de domini. En aquella encomenda no s'hi coneixia pas la miseria. A l'hivern repartia la llenya proporcionalment a les masses y a la tardor els fruits de

tots aquells voltants, el millor bestiar y la millor aviram, oren els que allí's criaven.

Bé deien, els fanàtics calvinistes de Ginebra que era una Abadessa pagana, que tenia obres de grecs y de sarraïns que un bon cristià no podia pas llegir sense condemnarse; que les pintures de l'Abadia mostraven les carnes nues, fresques y rosades dels personatges sagrats o profans, lo qual es un gran pecat. Però ella se'n rida, y contestava: —Deixenlos dir, són meeqüins d'enteniment que no saben veure a Déu en els esplendors de la Naturalesa.



El dia 14 de juliol de 1553, vers les dues de la tarde, ella s'estava tocant en el petit orgue de la sala quan va entrar una germana d'obediencia dient que dos cavallers acabaven de descabalar en la plaça de l'Abadia y demanaven per parlar ab la senyora Abadessa.

—D'ont vénen? Qui són? — va preguntar Isabel.

—De Ginebra, y són els senyors

de Berthelier y d'Amié Perrin, — va contestar-li la germana.

—Que pugis.—

Poc després entraven al saló, fent sonar els caperons de llurs botes y saludant ab elegants reverencies treientse els capells plens de plomes, els dos triumvirs de Ginebra adalits del partit liberal humanista, o dels «Franco buveurs», com els deien els seus enemics els calvinistes, motejantlos.

Els dos estaven en el fort de la vida; apenas si tenien quaranta anys. Amié Perrin era un gentil-hom que representava el poder civil en el triumvirat de la República de Ginebra; y Berthelier era un noble capítol de la milícia dels patricis.

Els dos eren dos cors lleials, y el el primer se distingia per la seva alta instrucció y eloqüencia, l'altre's feia remarcar per la seva força y valor a tota prova. Perrin era fi, elegant, convincent; Berthelier era un gegant esplèndit, brau y rialler, força menjador y bebedor, de lo qual els seus enemics havien motejat a tot el sen

partit. Compartien el triavirat ab Calvin, representant del poder espiritual, imposat per les turbes reformades, compostes, en sa major part, d'hugonots vinguts de França y de transfuges del luteranisme d'Alemanya. Y apolat per ells, Calvin imperava.

Un cop canbiats els primers compliments, y sentats prop d'una taula sumptuosa, davant de l'Abadessa, aquesta la preguntà:

—Mes ilustres amics, a què deu l'honor d'aquesta visita?

—Hem rebut avui al matí, per un propi, una carta del baró d'Anglès,—respongué en Perrin,—en la qual ens diu que'l saví doctor Miquel Servet, escapat de la presó inquisitorial de Vienne per la protecció del bon bisbe Paumier, nostre amic, va anar a refugiar-se en son castell. Més com allí sols hi ha pogut permanèixer uns quants dies, per por d'esser descobert, ha sortit en direcció cap aquesta Ahadía. El Baró'ns recomana que'l visitem, y que li procurem el pas franc per Ginebra, fins a Italia, ont ja's trobarà

en domini del gran Emperador, y, per lo tant, fóra de perill.

—Y vosaltres venieu...?

—A veurel, —contestà en Berthelier.

—Doncs encara no ha arribat, —replicà Isabel, —y a fe que este ab ansia. Fa ja dies que vaig rebre una carta de monsenyor Pausmier notificantme que per orde de l'inquisidor del delinat Matheu Orry, en Servet havia sigut pres y sentenciat a esser cremat a foc lent a la plaça de Charuave. El bon bisbe Pausmier, ab el prior de la Costa de Sant Andreu, el feren escapar, donantli trescents escuts sols d'or. Però això va esser el 7 d'abril, cavallera, yan en Servet, que segons monsenyor Pausmier devia ja haver arribat, encara no se l'ha vist pels meus dominis y estem ja a mig juliol. Segons sembla, Orry el va fer agafar y condemnar a instancies de...

—De Calvin, —va interrompre Berthelier, —ja ho sabem, Senyora. El seu infame secretari Lafontaine va escriure un anònim, segintes un catòlic escrupulós, a

L'inquisiteur del delinat, delatant-lo com autor d'un gros llibre d'impietats y heregíes, *Christianismi Restitutio*.

—Malvat!—va exclamar Isabel;—delatar el llibre més sublim que mai s'hagi escrit! Desde que he llegit aquest llibre,—y dient això l'agafà de sobre la taula y l'ensegnà als dos visitants—venero en en Serrat com un d'aquests sers extraordinaris que'l Sant Esperit inspira pel millorament dels homes, un d'aquests guies que van davant de les noves generacions il·luminantlos el seu pas sobre la Terra.

—Efectivament, — va replicar en Berthelier, — ell se remunta a l'esperit de Crist, deixant la lletra morta. Ell veu a Déu en l'abundancia, en l'esplendor de la vida.

—La llei del Crist, es llei d'Amor!—va atorgir en Perrin.

—Si Vida y Amor! Amor y Saviduria!... Veus-aquí les manifestacions més genuïnes de la Divinitat sobre la terra!, — exclamà Isabel.—Què diferent es Déu com el concebim, del Déu den Calvin,

d'aquest esperit estret que col·la el veu en la mort y el sofriment. Déu no se li manifesta més que com el Jehovah Judah, en les flames, en el càstic, en la renúncia, en la mortificació, en l'abstinència. Per això no pot veure an en Servet, perquè es incapaç d'estimar y de concebir grans idees. Ademés, en Servet ab la seva obra última *Restitutio Christianismi*, tira per terra *La Constitució* d'en Calvin, que per cert es una constitució ben migrada y ben estreta.

—Nocaltres—digué en Perrin—els entusiastes de l'Humanisme, no podem pas considerar el magnífic Renaixement de l'Art grec y romà, com cosa del diable, com ho creuen aquests esperits secs y buids, que han immigrat a Ginebra.

—Es veritat!—va dir la Superiora.—O l'Art es la suprema manifestació del Sant Esperit en aquest món, o Déu no existiria; es a dir, seria la Mort y el Mal, lo qual no pot ésser. Així ho consideren els cardenals y fins el mateix Papa,

al instituir *Collegia d'Humanitats*, al fundar escoles pels artistes, al protegir esplèndidament a escultors, pintors y poetes, al beneir els marbres antics y passejarlos sota títol. Quina idea més barroera la de creure que la Virtut té d'esser lletja!

—Doncs ja que tots tenim les mateixes idees — respongué en Ferris;—ja que tots aspirem, no a una reforma, que això fóra ben poca cosa, sinó a una llibre y elevada expansió del Cristianisme, trencant els mollos estreits imposats per les exigències politico-romanes, acceptant l'esplendorós Renaixement de la Bellesa, havíem pensat que l'únic que podíem oposar an en Calvin, era en Servet. Les seves idees les professen y les prediquen els Franciscans d'Italia, cur concorden ab la tradició que ells conserven de l'Evangeli Eternal. L'Universitat de Padua les ha adoptades. Colombe de Cremona les estudia ab fe. A Venècia són explicades y aplaudides, y el mateix Pontífex no les rebutja ni les escomunica.

—Y compten ab forces a Ginebra pera oposar aquest ample Romanisme a la reforma estreta dels calvinistes? — va preguntar l'Abadessa.

—Contem ab les primeres intelligentes, ab els patricis de raça, ab els artistes, ab la gent d'estudis, ciutadans honrats, y fins capitans il·lustres, — va respondre en Perrin. — Les masses tenen la visió estreta, y Calvin les afalaga ab lo de l'igualtat davant de Déu, y de que la veu de Déu està en la veu del Poble, y ell per poble entén poble. Ademés, ell ha fet normalisar y ha donat carta de ciutadania a'tota una farfatailla d'aventurers y d'estrangers emigrants, que són els que principalment l'apolen.

—Quant trist deu esser pelavara ginebrins de bona raça el predominí d'aquest estranger malhumorat y rapatani! — va observar Isabel.

—Senyora! — digué en Perrin: — Ginebra, avui, sofreix la més cruel de les tiranies. Aquest fanàtic malvat, ajudat per tota la chue-

ma dels protestants de França y d'Almanya, ha entroncat en nostra hermosa ciutat el terror oclastic. Ha organitzat una policia negra, que intervé fins en l'interior domèstic, que fiscalitza els actes públics y privats dels ciutadans, abans lliures. Avui, senyora, el plaer ja es un crim, y la natural expansió un pecat tremendo. S'ensibernen els criats, s'la valdeixen els domèstics, se segueixen les persones. Se separen els marits de les mullers. Se fa declarar pel terror o ab el torment als dèbils y als menors. Una pintura, un gravat, una estatua, es causa de presó; si es profana, per esser obra del diable, si es un sant, per esser idolatria. Un bust clàssic, condemna a un càstic horrible. La forca es l'única perspectiva del que no s'aconorta de portar una vida trista y retirada.—

A lo qual afegí en Berthelier: —Figureu-vos, Senyora, que al que entra a beure a una taverna o carveseria mentres ell predica a Sant Pere, se'l condemna a presó y multa. Els balls són prohibits fins

en les grans festes. Els cants alegres interdits, les expansions patriòtiques reprimides; per ell no hi ha més patria que la Jerusalem dels jueus, que ell vol ressucitar. A Ginebra, avui fins l'Art hi es perseguit, y la poesia castigada.

—Quin barbre! —respongué dama Isabel.—Si això es atentatori als dictats del Sant Esperit!

—Fa tres dies—continué en Berthelier—que va fer donar a un donzell enamorat tantes bastonades com versos havia endroçat a sa alma. A un jovecel y una damisela, els va fer penjar, lligats junts, cap per avall, perquè s'havien besat en una barca!

Y en Perrin alegí:

—Y no es sols això, sinó que no pot tolerar el pensament. Per orde d'ell, el savi Castillon ha sigut desterrat. A en Gruet, l'amic d'Esteve Dolet, va decapitarlo fa poc perquè en una carta íntima que li va sustreure un dels seus esbirros, se li va trobar apuntada una interpretació racional d'un pasatge de l'Evangeli... Si Els homes estudiosos són espatriats; Aquis-

gran, Gentilis, Gribaldi y altres, ja han tingut de fugir; y això sense comptar els molts que gemeguen en les presons o penjen en les forques.

—Quin horror!—murmurà l'Abadesa, esgarriada.

—Cap expansió, cap diversió, ni una manifestació vital permet aquest malvat—va dir en Berthelier, exaltantse.—Ginebra, abans tant alegre, sembla envoltellada en un vel funerari!—Y alçant el braç y menaçant ab el puny, en direcció a la finestra, exclamà:—Això s'ha d'acabar! Ja'n tenim prou y massa! Els antics ginebrins no podem tolerar més aquesta tirania, imposada per aquest estranger fanàtic!... Encara tenim lloc al Municipi, al gran Concell, y al petit, y armes... y sang a les venes!—Y dient això, va donar tal cop de puny a la taula que va ferse saltar, entre altres coses, el llibre d'hores de l'Abadesa, que en Perrin va cullir, tornantlo a son lloc.

—Il·lustres amics—va dirlos dama Isabel, alçantse;—ja saben que

tant jo com el gran Duc de Saboia estem ab vosaltres. Busqueu per tots aquests entorns an en Servet, y aï'l trobeu acompanyeu-me aquí, a l'Abadia. Si arriba abans, jo'l retindré fins a vostre retorn, y un cop tots junts combinarem la manera de lluitar en contra de Calvin.

— D'acord, — van respondre Ferrin y Beribeller, prenent els capells y disposant-se a sortir. L'Abadesa ab pas majestuós, els acompanyà fins a la porta, dant-los la mà a besar en la que cada bú va acostarhi galantment els llavis, fent una cortesia respectuosa.

— Ilustre Abadesa! Ilustre amiga!...—murmuraren al passar la porta.

—Que Déu vos guiï y el Sant Esperit vos il·lumini, mes bons amics —va dirlos ella, despedintlos.

—Ab Déu quedau!—contestaren ella, y se n'anaren tot fent elegants reverències.

Després de la visita dels nobles ginobrina, l'Abadesa va ferse cenyir la petita mitra abacial brodada de perles y rubis, y po-

sar la creu de esmeragdes, el mantell carmesí y els guants de seda, empunyant el bàcul va fer entrar els que desitjaven parlarhi. Masovers que no podien pagar la part de blat perquè la cullita havia sigut molt escassa, y ella'ls en redènia; altres venien a demanar un xic de llenya, que ella feia que'ls donessin abescurix; d'altres portaven coses a vendre pel convent, que ella pagava a bon preu. A tots els rebia sentada en un gran silló, ab bondat maternal. Per fi va entrar una germana d'obediència a anunciar que l'hora de l'audiència s'havia acabat. Ella va seguir despatxant a l'últim, al que va donar una grossa almoïna, y va dir a la germana:

— Ara, treieu-me la mitra y'l mantell, y ab el bàcul abacial deseuhe, y deixeu-me sola. —

La germana complí l'orde.

Un cop l'Abadessa restà sola, se sentà prop de la gran taula tot treientse'ls guants, y obrí un gros llibre que fullejà ab interès durant llarga estona; y per fi, parantse al mig d'un passatge ex-

clamà, com entusiasmada per lo que havia llegit:—Si la hermosura, la bellesa, deu ésser la veu-
timentsa, la forma de l'esperit...
Noi je nò sé veure el per quò la
Virtut ha d'ésser lletja y la moral
trista, com sostenen aquests sec-
taria fúnebres... Y com repetint
alguna cosa del text, continuà:—
«Una eterna Pascua y un continu
Hosanna...» Si Si! això... això es!
—Y mentres així discorria va so-
nar la campana del cancell y poc
després va tornar a entrar la ger-
mana d'obediència ab una safata
de plata sobre la que hi havia un
plec, anunciant que un cavaller
molt distingit, que pareixia un
gran personatge, acompanyat del
seu escuder, acabava de desca-
balar a la porta de la certa, pre-
gant que passessin la carta que
ella li portava a la senyora Aha-
ba.

Isahel va pendre la carta, va
llegirla y digué a la germana:

—Fou que aconduéssin bé la ca-
valla, y pel cavaller y son escuder
preparen les millors habitacions
del pabelló de Santa Agnà, y ell

que pugi. La germana se n'anà a complir les ordres. Ella se quedà ansiosa. Era en Servet el que arribava y destijava molt coneixel personalment. Les seves teories la tenien entusiasmada, la persecucló que ell sofria li havien fet interessant per damés; y, cosa que sovint sol passar, ella se'l figurava molt diferent de lo que era. El creia de molts més anys, y, com la major part dels savis, vestit pobrement y descuidat, venerable d'expressió, però res més que intelligent y amable. Quina seria la seva sorpresa al veure aparéixer per la porta del fons un gentilhom d'una trentavuit o quaranta anys, d'una magnífica presència, alt, d'ulls vellutats de somniador, d'aquesta ulls que sembla que miron cap a dins de l'ànima; la barba tallada a l'imperial, el bigoti enlairat a la Bergonyosa, un front espaiós, el cabell castany molt curt, a l'estil dels nobles de l'Imperi. Vestia un perpunt de gamuça gris tot tallarucet, com la trusa, ab fons ataronjat, essentne tot el vestit ribetejat de plata. Calçava

altres botes ajustades, també de gamuça gris, ab esperons argentats y cisellats, lo mateix que la empunyadura de la seva llarga espasa de llac que la cadena que li voltava pit y espatlles, y la careca que li penjava del cinturó.

—Senyora!—va dir en Servet, el capell de plomes a la mà, fent una gran reverència.

A dama Isabel li semblava un somni, una visió il·lusòria, que aquell gentil cavaller fos el qui escrivia tan grans coses... Aquella era la millor confirmació de que l'inspiració divina no estava renyida ab la Bellesa de la forma. Així es que fins al cap d'un moment no va dir-li:

—Endavant, doctor. Vos esperava, y estava ab ansia ja fa temps, sabent que anaven errant per aquesta encostorna. Sentec-vos.—Y dient això li senyala una cadira que estava prop del finestral mig obert, qu'ella acabà de obrir, anant a seures, tot seguit, davant d'ell.

Un cop asseguts els dos y canviades les primeres frases de cor-

tesia, li va explicar com el bisbe Faumier l'havia enterada de tot per cartes, y com els dos triumvirs de Ginebra havien vingut a buscarlo; y al donarli ell merèts per tant interès com per ell se prenia, casent un desconegut, l'Abadesa li respongué:

—Desconegut, no! Fa ja temps que vos coneix per vostres escriptes y vos aplecio en lo molt que valen. Per això passava ansia per vos, sabent que se us perseguia, encara que no us hagués vist mai.

A lo qual en Servet, tornantli a donar les gracies, va respondre: —Doncs, jo si que us he vist abans d'ara, però sols una vegada, a Vicarno, al palau del senyor Bisbe. Era un dia de funció de gran cerimònia. Jo estava a la tribuna de la capella, y vos vareu entrar dirigintvos al vostre altar de l'altar major, conyint vostra mitra abacial, ab el mantell arresegant, el bacul daurat a la mà, tota envoltallada per un núvol d'escena, marxant lenta y majestuosament. ¡Què hermosa y què imponent

estaven! Semblaven una reina baixada del cell—

Dama Isabel, torbada per aquest compliment, involuntàriament girà'ls ulls, fixant-los en la part baixa de la montanya que desde'l finestral se veia.

—Què mireu, senyera?—va preguntar-li en Servet.

—La Salève—respongué ella—qual major nombre d'habitants ens han sigut sustrets per l'heretgia de Calvia. Ah! El bon Faumier no podrà mai consolar-se'n.

—Què hi fareu!—va fer en Servet.—En cosa del temps. Quan el nostre amic Faumier va esser elegit per l'arquebisbat y senyoria del Delfinat, mercé a ses grans virtuts, ara farà vinticinco anys, el món estava tranquil. Tant sols a Alemanya va sortir un monjo turbulent que no volia obeir pas les ordes de Roma. Aviat, un esperit d'insurrecció, un vent de revolta va bufar desde'l Nord, y tot Europa va commoure's. El Cristianisme estava petrificat en moltes vells. Tots hem reconegut la necessitat de deslliurar-lo, restituint-lo al

primitiu esperit supervital y lluro, de l'Evangeli de Sant Joan, es a dir, a l'inspiració del Sant Esperit. El dolç Sant Francesc ja ho va veure millor que ningú al sentir palpitir l'Esperit de Déu en tot lo creat. Però les multituds són grossesotes, tenen l'esperit estret, y al rebutjar els motllos vells de la litúrgia romana, els han substituït per altres de més vells encara y més estrets, adoptant dogmes judaïcs. L'autor de tot això ha estat Luther, aquest frare ignorant que per haver trobat un exemplar de la Bíblia se figurà que havia fet un gran descobriment, y va volguer-se aplicar les tradicions seques d'Israel.

—Veritat!—va murmurar l'Abadeu.

—Tota aquesta reforma són esperits estrets, jocs d'adaptació, fanàtics y absolutistes. Voleu! Ecolampadius me va condemnar perquè havia dit que'l Pare Etern suposava la Creació eterna y continua. Swiglo m'anomena l'espanyol malvat perquè sostinc que'l Pare, el Fill y'l Sant Esperit no

són tres persones materials, són tres personificacions, tres aspectes baix els quals se considera la Divinitat única. Butzer y Capitas han dit, la pot, que se'm tindrien de treure les entranyes.

— Y Calvia? — va preguntar-li ella.—Creieu que aquest pícaro sigui millor que'ls altres?

—Aquest es el pitjor de tots— va respondre en Serrat. — Vaig intentar convence'l de viva veu a París, y després per cartes, però tot fou inútil. Al contrari, a cada missiva meva li agafava un atac de rabia, y a les meues contestava ab insulta. Sembla com si'ns detestessin de tota una eternitat. Som oposats. Ell no comprén a Déu més que en l'abstinència, la mortificació, el càstic y la mort. Y jo'l veig en l'amor, en la vida, en tot lo que neix, que germina, que creix, en lo que's desenrotlla, es exuberant, espléndid, hermós! En la Creació està'l Déu Pare, en la primavera, en l'amor, en lo que eternament rejuveneix la terra, està'l Déu Fill. L'Intellecte, la idea generalisadora del filòsof, la con-

cepció inventora del savi, la visió genial de l'artista y del poeta, veus-aquí'l Sant Esperit, potent, viu, palpitant, y tot això són aspectes del sol Déu que omple'ls Universos!—

Y tot mirant a Isabel ab admiració, qual figura hermoseejava la claror del sol de posta, va afegir: —Vos, senyora, sou un testimoni visible de l'influencia divina sobre de la Terra. Vostre hermosura, vostres virtuts, vostre talent, què són més que un reflexe directe de divinitat mateixa?—

Isabel abaixá'ls ulls com avergonyida per la galanteria, y va respondre:

—Vos sí que esteu inspirat pel Sant Esperit, car tenuu el do de llengües, que ell va enviar als Apòstols, y la facultat de conversar, fent veure la Divinitat allí ont no la veuen els cecs d'entornament. Vos sou un d'aquests pocs enviats pel Senyor pera revelar-nos la Bona Nova....—

Y de sobte, veient que en Servet se la mirava ab atenció, va desviar la vista y va fixarla en una

mà d'ell, com atreta per l'esclat de les pedres d'uns anells d'or que portava.—Quins anells més preciosos! Són anells?—va preguntar-li.

—No, il·lustre amiga, els anells sols existeixen pels supersticiosos. Són obsequis d'alts personatges amics. Una turquesa y un zàfir blanc que'm va donar l'Emperador; un diamant de roca antiga, un rubí, una esmeralda del Perú y una cernalina ab el meu sagell, regal del Gran Duc de Milán. —

En això, l'Abadesa li va agafar la mà y examinant-li els anells ab curiositat, va dir:—Veritat! Síe, com els sis dies de treball de la setmana... Y'l diumenge?

—Oh! Pel diumenge—va respondre Servet somrient—la joia es millor que d'or y pedres fines, pera mi. Es la joia de l'Esperit, perquè dedico la festa a meditar tot lo que he treballat y he après en la setmana.—

Y canviant de conversació, l'Abadesa va preguntar-li:—Bé, y ara ent vos dirigiu?

— Senyora, — va dir, — després que'l bon Preamier y'l Prier de Sant Andreu me varen fer fugir de la presó, vine viatjant d'incògnit ab el nom de Vilanova, pernoctant sols en castells, presbiteris o abadies amigues, pera venir a saludarvos, y veure si'm procureu el medi d'atravesar Ginebra d'incògnit y arribar a Italla. A Porticella, la casa paterna dels Franciscans, ja m'esperen; allí ja'm coneixen, paix valg anarhi fa temps ab el savi Quintana, mestre meu y conceller de l'Emperador Carles.

— A Ginebra no vos hi detingueu pas.

— No, perquè Calvin ha jurat que si m'agafa no'n sortiria viu. Hi aniré sols de pas y d'incògnit.

— Y per què vos odia tant?

— Primer, perquè el seu cervell estret no pot compèndrem. Y després, perquè entre'ls homes el tenir talent y fama es causa d'enveja, com entre les dones l'hermosura. Y ell sab que vos feu el mesologi.

— Sí, veritat; Calvin me pre-

tegués, creient poder unir-se an ell y a la seva casa, ab tots els meus dominis, com Luter ho feu ab la seva abadesa. Pretendrem a mi? l'estúpíd!... Si!... Es golesia lo que per vos sent, y seria capaç de...

En Servet, pesant la mà al pom de l'espasa, va dir:—Cara a cara, no'm fa por!

—Mes vos no podeu creuar la vostra noble espasa de gentilhom ab l'estoc d'aquest inquisidor infame... Ademés, que ell mai ataca cara a cara.—

En això varen entrar dues monges a parar la taula, en la qual posaren dos coberts. El sol s'havia post. Una llum daurada's difonia per l'espai. Les crestes de les montanyes encara eren rogenques. Feia una temperatura dolçament calorosa. De la vall pujaven les olores ubriagadores de les flors silvestres. L'atmosfera n'estava embalsamada. Un cop parada la taula, les sirventes van posarhi dos candelabres ab candeles enceses. Y varen anar-se a buscar els menjaders, dientlos l'Abadesa lo que portar devia.

—Doctor, deveu d'estar fatigat, — va dir-li Isabel. — Espereu que repareu les forces. Avui som dijous, dia en que la regla de la nostra orde'm permet de menjar ab vos. Ademés, que tinc dispensa del Sant Pare, pels casos de rebre un personatge de vostra importància.

— Tant d'honor! — va fer en Servet, inclinante.

— Doncs a taula! — y alçante del seu silló de prop el finestral, se va asseure a taula senyalant la cadira d'enfront an en Servet. Les germanes entraren y serviren els primers plats portant dues ampolles de vi, y a una senya de l'Abadessa se n'anaren.

— Aquí tenu un Borgonya vell, que he fet pujar expressament pera vos. Fa ja bastants anys que s'està enranciant al celler. Aquest vi vos donarà una bona estu y vos repararà les forces.

— Senyora, dispensume, més no acostumo a beure vi, — respongué en Servet, tractant de refusar l'ampolla que dama Isabel li destapava.

—Ah!—va fer ella, rient.—Que voleu fer com en Calvin, que per no beurem no diu missa? Un protestant se comprèn, però vos... un cavaller catòlic!... Si això es la força divina feta líquid en la vinya y energia en quantipescira en nostre cos! Un cop benèfic es la sang del Fill de Déu sobre la Terra. Vaja, amic meu, —y dient això va omplirne dues copes de cristall de Venècia, y presentant-hi una d'elles exclamà:—Un cavaller espanyol, un gentilhom galant com vos, no pot negarme tal merced. Bebeulo a la meua salut, vos ho demano.

—Essent així, senyora, siga! Un desig vostre es pera mi una orde; — y prenent la copa, — A vostra salut!—exclamà, y va beure.

—A la vostra! — contestà ella, brindant la seva.

La nit havia ja entrat. La lluna sortia sobre la Sabèva brillant y açafranada. Les estrelles ja palpitaven en el cel. Ella continuaven menjant, més al cap d'un moment, dama Isabel va dir al seu comensal:

—Ja que m'havau fet tant senyal favor, vull demanarvos en ara un altre de més gros. Veneu aquí lo que té l'esser massa amable ab les dames.

—Y quin favor puc ferros jo, pobre de mi, a vos, dama tant poderosa y de tant grans dominis?

—El de que vos quedou aquí. No! ne aneu, per ara, a Porticella, y sobre tot no vos liquen pas a Ginebra. Eleor meda que hi ha gran perill. Sols de pensarbo ja m'esgarro. Jo necessito un metge, un bon metge, aquí a l'Abadia. Tinc una magnifica biblioteca, y permis d'adquirir tota mena de llibres, encara que siguin prohibits. Aquí podreu estudiar. Si voleu, se vos montarà un laboratori: res vos faltará, y desde aquí combiarem la manera d'enfonsar al vostre enemic Calvin. Aquí, ell, res pot. Som en territori del Gran Duc de Saboia, y jo soc senyora de tots aquests voliants, que són del meu domini. Al primer to de campana els meus vassalls que m'adoren, s'alçarien en armes. Ademés, que a Ginebra els perri-

vistes encara són forts y s'alçarien també pera enderrocarlo y ajodarnos. Quedeuves! Jo vos ho demano! Ab el nom de doctor Vilanova ningú sospitarà qui sou. Després, més tard, si tan vos convé, ja anirem a Italia...

—Gracies, vostre amig, —va dir en Servet emocionat per tant carinyo. — Però no veieu que jo, hostatjat en el palau d'una Abadesa tant hermosa com vos, als ulls de molts comprometria l'honor vostre?

—Y què importa el meu honor davant de la salvació d'un Geni, exclamà Isabel en un esclat de passió. — Per ben perdut el donaria, si a vos, corrent a la mort, conseguís jo salvarvos!

—No, —objectà en Servet, — jo no puc pas consentir que ni la més lleugera murmuració enseli vostre nom il·lustre. Primer que'm perdi mil·l voltes! —

Llavors dama Isabel, alçantse: —Inutil! —li va dir— inutil tot quan diguen, amic de l'ànima! Soc senyora feudal d'aquesta dominis, tinc el dret de Justícia, y ara aquí

pel crim d'haverme robat el cor,
vos poso pres, pres an els meus
braços. —

Y al sentirse abraçat per l'Abadesa, en Servet se la va quedar mirant entre sorprès y enternit, com si estés somniant aquella realitat. Y la lluna al ple, ja alta, ho illuminava tot ab ses raigs suaus y voluptuosos.

Una bufada de vent zardorós,
entrant pels finestral, apagà'ls ciris.





II



EE aquell temps Ginebra era una magnífica ciutat comercial que malgrat les lletres que havia sofert estava plena de vida y d'alegria. Ab aquell aire lleuger y aquell cel canviant que s'observava sobre'l llac y sobre'l riu blau y abundant que'n surt, el Mont Blanc sobre d'ella irisantse al sol, ab els seus jardins, y ab els boscos dels voltants, ne era ja llavors una ciutat contenta y jolosa; venia a casar, com si diguéssim, els quatre cantons dels

camins d'Europa: de Savoia y Italia, de Suïça y Alemanyia, de Lyó y Provença, del Jura y la França del Nord. Tot el moviment d'Europa hi passava. Era una correa constant de marxants, de caçadors, d'artistes, d'embassaris y de prínceps. Sempre s'hi veien cares noves, continuament s'hi rebien les noves dels últims aconteixements.

Els seus patricis eren amables y bons, alegres y aimants de la vida. Grans senyors, cavallers y diplomàtics, filòsops y savis, artistes y frans, tothom hi venia de pas y s'hi quedava un temps pera reposarhi y gaudir del bon viure.

Els ginebrins riallers, bons cícsuls y satírics sense malícia, se'n burlaven o'ls convidaven galdament entre dinars y sopars suculents de caga, regats ab bons vins de Bergonya y d'Italia, y rins de cervesa. Per ella la gran màxima filosòfica era la de *primus est vivere*.

Calvin, malalt, amarg, misantrop, antivitai, ab el cor sec y l'imaginació plena de les violen-

cios d'Israel y dels martiris de l'Església, quan enviat a buscar per Farél arribà an aquesta ciutat, s'estereí. El paisatge grandios y alegre dels seus entorns se li aparegué com una mala temptació, com una rebel·lò de la Naturallesa contra l'austeritat de l'esperit, com una fantasmagoria concupiscent de Satanas. La gent li semblaven boigs, les costums crims.

Calvin era d'una naturallesa miserable. Nascent a Picardia, fill d'un escrivà de Nolon, de jove treballà a la Curia eclesiastica y al tribunal del Rei, sempre criat entre la gent de justícia y la gent de llei, de llei d'Església y de llei de Estat. A dotze anys ja li feren un benefici, per lo devot fanàtic que era, benefici que ell refusà aviat pera viure de quasi res, car son ideal era la pobresa. Sa constitució era magre y feble. Llegint les Santes Escripures s'hi passava nit y dia, tornantse sec y esblaimat. Era desconfiat y poruc, somriu y mesquí, malhumorat y rapatant. Samagava de tothom com si tin-

gués odi al món. Era absolutista y inflexible. No tenia espansions; per ell el tot era la llei y el dogma. Confonia la Justícia ab el tallo condemnatori y ab el càstic, y per Justícia entenia lo que deia Déu y no hi havia altre Déu que la dictés que'l Senyor Déu d'Israel, el que destrua els enemics, enderroca les ciutats y pegava foc als boscos. El seu llibre *Constitució cristiana* no té cap encant, sola té impulsió y duresa; res de gracia. No té pas l'esplendor galde la llum, ni de l'or, sinó la llum esglaiadora, esblaimada, d'una fulla de cer, que forada y que talla. Es tot d'una peça, té una consciencia dura y freda, y un caràcter aspre. L'aplicar justícia es son únic dalt, y a l'aplicarla se crea en el dever d'ajusticiar sempre.

Essent il·legista y teòleg, de cultura y de caràcter, sentia una aspra necessitat de fer actes de persecució contra l'error, y ell creia error tot lo que dissentia de la seva manera de sentir. El caracterisava l'esperit sec y dur dels tribunals eclesiàstics de l'èpo-

ca. Pera ell fer justícia era condemnar sense apel·lació ni misericòrdia. Fou un fanàtic arbitrari, un Marrat de la Reforma. El dogma judaïc de la predestinació trobà en Calvin una màquina de fer martires. Mort en Servet y després del seu triomf va delmar els ginebrins sistemàticament, com si fos una epidèmia.

Així Calvin per viure a Ginebra va buscar el carrer més obscur, l'ombra més humida y verdosa dels paradisos de Sant Pere, y s'instal·là en el carrer dels Canonges. Lo que ell va detestar més de Ginebra, més que la Naturalista, foren els homes. Els enemics com els amics, per ell allí tot era abominació.

Y es va proposar fer triomfar l'esperit sectic, reprimir la Natura fins ab crueltat. Nés la seva tirania no era tranquila; cada nís el Duc de Saboya o els senyors del delfinat y de Lyó podien atacar-lo, com els aliats de Berna, y dintre els partidaris de l'Humanisme, els liberals, els *bébedors francs*, els *libertins*, en un mot, els verda-

ders patricis de raça que no volien pas saber res d'aquesta sol·licitud imperativa que ell imposava ab la mort. Per forse fort va organitzar una policia inquisitorial. Va allistar tots els protestants trànsfuges de França y de l'Alemanya que haguessin sofert, gent endurida en els combats y el destierro, y s'organitzà una banda d'esbirros a s'ón, una guardia negra disposada a tot, que ell, desde'l Bisbat, dirigia.

L'edifici del Bisbat havia sigut abans el palau del Bisbe, que'l fanatle Farel y els reformats havien tret para donarlo an en Calvin. Aquest l'havia convertit en presó. Colocat en lo més alt de la ciutat, grans finestres s'oferien sobre les quatre fatxades desde les quals se veia el llac, la Salève y les montanyes quals dentelladures formen l'horitzó. Calvin, desde lo més alt de la terratxa vigilava, sobre tot de nit, armat d'una gran ullera de llarga vista posada sobre un tripode. Per la ciutat y els seus environs feia tenir totes enceses en grosses grans. Iles al cim d'altivols pals. Així ell

vigilava a punt de donar el primer el crit d'*Alerta*... Els arcabucers negres rondaven la vila de nit, y la policia de moral evangèlica feia lo mateix de dia, fiscalisant els actes dels ciutadans. Y l'home de confiança den Calvin que comandava tot això era en Lafontaine, noble aventurer francès, astut y sense escrúpols de cap mena. L'altre poder seu era la oratoria; cada dia sermonejava al poble. Com que era astut, s'apollaba en el baix poble al qual ell afalagava dientli que la veu del poble era la veu divina. Esperit egoïsta y reservat, tot quant predicava era calculat y destinat a un fi. Eloqüent sense eloqüencia, emocionant sense emocionar-se, era tant pràctic que sempre aludia a cada un, sense que semblés que aludia a ningú. D'una activitat infatigable, el seu esperit sempre estava en tensió, com l'arc de la ballosta que està a punt de disparar la fletxa; y ell no disparava que no toqués al blanc y que'l cop no fos mortal.

Com no tenia cor, y no planyia

als seus contraris, cada punt feia penjar als que no eren de les seves idees. El camí de Champel estava varejat de forques. Y si abans eren les fulles dels arbres les que donaven ombra a la via, durant la seva dictadura eren els cadavres que penjaven dels pals, tant que aquell camí ja era nomenat *El carrer de la Mala Ombra*.

A principi d'agost del 1533, els ciutadans patricis, els francs bebedors o perrinistes havien perdut terreny. Ab l'ajuda de les multitudes fanatisades, Calvin els havia imposat una llei tirànica sobre les costums. Estaven vigilats, y si bé tenien lloc en els concells, quasi estaven reduïts a l'impotència. Calvin preparava un cop d'Estat pera desembarassar-se definitivament. Era una lluita a mort entre'l poder civil, y el poder eclesiastic pastoral que havia pres la supremacia.

Y en aquest moment, per desgracia seva, el nostre Servet va entrar a Ginebra.



Com? Per què?—Anem a dirho.

Ell hi va entrar a Ginohra de pas
 ah el nom y els documents del
 Doctor Villamonsi, metge del gran
 Duc de Milán, ah el qual tenia gran
 semblança, pera arribar a terres
 d'Italia, ent estaria ja salvat. El
 motiu d'haversen anat de l'Abadia
 fou el següent. Instal·lat allí, va co-
 mençar a visitar els malalts dels
 dominis de l'Abadesa Isabel, y les
 seves cures foren tant grans que
 ben aviat la fama va sonar per
 tota aquella rodalia de que en el
 convent hi havia un doctor que
 curava els malalts més greus
 sense sangrarlos ni ferlos sofrir.
 Desseguit una còrrua continuu de
 gent que havia perdut la salut
 acudi a l'Abadia en busca de re-
 mei. Lo de curar sense sangrar
 va fer sospitar a molta, entre al-
 tres alguns metges dels voltants;
 així es que essent la seva estancia
 a Bellé-rive massa remarcada,
 malgrat els precs de la bona Is-
 bel, per no comprometre-la més y
 per no comprometre's ell mateix,
 determinà sortir cap a Italia,
 passant, com devia passar forço-

sament, per Ginebra. L'Abadesa'l
va recomanar als amics de dita
vila, y en especial a la mestressa
de l'Hostal de la Rosa, que era allí
on hi paraven tots els grans per-
sonatges que passaven per Gine-
bra. A més, el Duc de Savoia el
recomenava també com essent el
Dr. Villamonti, metge del gran
Duc de Milán que s'en tornava al
palau del seu príncep.

Per no ferse veure tant, va dei-
xar el seu escuder, y va marxar
sol. L'Abadesa, que va sortir a
despedir-lo fins al terme, ab dos
sors y el seu criat, se quedà mi-
rant-lo d'una altura, y quan el
cavaller, a lo lluny va desaparèi-
xer, saludant-la ab la mà, arrencà
un plor, y va dir dirigint-se al seu
escuder:

—Ja no'l veurem mai més!—





III



L'Hostal de la Rosa, de Ginebra, estava situat a la cantonada de la plaça del Molard y del carrer del Ródano. En 1558, era l'Hostal més confortable de la ciutat, al qual anaven a parar tots els grans personatges que hi arribaven en aquella època. Allí posaven els Ducs de Milán y de Savoia, el Gran Elector de Saxonia, tots els senyors del Delfinat y de Borgonya, y llavors se diu que hi havia passat una nit l'Emperador Carles.

A peu pla hi havia una gran

cuina, a l'estiu visible, per tenir portes y finestrals oberts, sont en una xamaneia enorme a'hi rostien algunes peces de caça major, a l'est. En grans cacerols de llent aram estanyat, se guisaven sobre dels fogons tota mena de viandes. Davant, els cuiners destapaven les cacerols y remenaven les salses; y en una gran taula, unes mnyones fresques y rialleres preparaven els enciams y les fruites per les postres, col·locantles en grans fruiteres que feien pendre a uns gossos formalsos. A un angle de la cuina aguantat per uns tres-peus de ferro forjat hi havia un gran morter pera picarhi les especies. De tot se'n desprenia una olor de bon menja que hauria fet venir gana al més desganat. A l'altre costat, a davant de la cuina, hi havia el menjador, tot de roure tallat y ab les parets cobertes de tapiçes, ab els armaris plens de llosa y cristalleria. En mig d'aquestes dos peces, n'hi havia una altra que comunicava ab elles y ab la plaça. Era com una especie de pati porticat y cobert, cir-

cuit d'una galeria a l'alçada del primer pis, a la qual s'hi pujava per una escala sumptuosa, per la qual els viatgers pujaven y baixaven de les habitacions. En un angle hi havia també una gran llar escon, que a l'hiver escalfava tots els baixos. Algunes taules y cadidres servien als que entraven a beure un canet de dorada cerresa, o a menjar un bocí y beure un vas de bon Borgonya. A l'esquerra y prop de la cuina, darrera d'un taulell tot ple de canets, de flames y d'ampolles, hi havia una dona hermosa y jove, fresca y alegre com un dematí de primavera, y rossa com un raig de sol. Era la Rosa, la mestressa de l'Hostal y muller don Fritz, un beco gros, d'uns quarantacin anys, que dintre de la cuina cuidava dels rostits davant de l'ast com qui fa una feina de gran importancia. El dia 12 d'agost, a les deu del matí, la Rosa se trobava prop del taulell entonant ab un viatger, arribat feia poc, que acabava de baixar de mudar-se al seu quarto. Era en Miquel Servet. Ha-

via ja rebut el dia abans carta de la senyora Abadesa de Ballevive, y tot estava a punt per ell. En Servet per no dar a sospitar s'havia vestit ricament a l'italiana, ab un vestit de brocat verd y or, per tant el toisó al pit y l'espasa al costat, com un verdader gentil-hom. Del primer cop d'ull la Rosa havia comprés que aquell era un gran personatge, y va sentir per ell una gran simpatia. Y se l'escoltava somrient y ensenyant les seves blanques dents ab una coquetaria graciosa.

—Es a dir, que voleu marxar ja demà al matí pel llac?—va preguntar-li ella, ab interès.

—Sí, y lo més aviat possible.

—Quina llàstima, vés! Si algun cop arriba algun personatge franc y simpàtic com vos, tot seguit se'n va... Per què no vos quedau?—No vos ho dic pas per l'interès, podreu ben creure'ho. Voldria que vos estessiu bon temps aquí entre nosaltres, encara que fos de franc. M'han dit que s'eu un gran mèige, un savi, al servei del Duc de Milán.

—Sí jo no escoltés més que la

veu de la simpatia, de segur que passaria algun temps entre vosaltres; el lleó me plau y la companyia també; però cal que me'n vagi lo més aviat possible, car vinc sols de pas. —

En això baixaven molts viatgers de les habitacions per l'escala monumental, tots endiumenjats. Alguns duïen un llibre a la mà. Quasi tots anaven vestits de negre o de colors foscos.

—Aqui van tots aquests senyors?
—va preguntar en Servet a la gentil hostatera.

—A sentir el sermó de Monsenyor Calvia, que'ls predica virtut y... — aquí, retornintse una mica va dir tot baix quasi a l'orella den Servet, acostantli la seva fresca cara—... y abstinencia. Ai, Déu nos en guard que'm sentissin!

—Per què?—va preguntar ell.

—Així com se coneix que adu feraster; Monsenyor Calvia té una polsica més severa que la del Sant Ofici d'Espaanya; y pobre del que murmura d'ell; si es noble li talla el cap o'l crema, y si es del poble l'empresona o'l penja.

—Me sembla, bona Rosa, que no vos fa gaire gràcia Monsenyor Calvin.

—Déu me perdoni, però, a vos ja us he puc dir. Desde que ell predica que ja no's fan aquells menjars d'altre temps. Si fins volia que'l diumenge estessim tancats a dinar y no coguessim res, com un càstic! Sort tenim dels forasters com vos, y dels senyors Bertheller, Perrio, els Vandol y d'altres, que essent membres del Concell, se riuen d'ell y ens permeten tenir obert, y vénen aquí a fer-hi's seus àpats.

—Doncs diguen que'l que aquí se va al sermó deu córrer gran perill...

—Prou, si es persona notada. Jo de vos, si'm volguessis creure, hi aniria ara a les corts. De tots modes, sentires el seu sermó, y així ningú vos dirà res quan volgues partir pel llac, haventvos vist a Sant Pere; sinó, podrien creure que sou un papista, sobre tot el senyor Lafontaine, que tot ho esmenta y tot ho registra. Es més escrupulós! Ja es estrany que no

hagi vingut avui a saber qui havia arribat de nou.

—Si! teniu raó; pera evitar molesties aniré a Sant Pere d'aquí a una estona.

—Ja que no hi aneu desseguida, y que us en voleu anar tant aviat de Ginohra, voldria demanarvos un favor.

—Digueu!

—Podríuque sou metge y un gran savi, segons m'ha dit la Senyora Abadesa en una carta, voldria demanarvos... que... en fi, que'm regonoguessiu y que'm donguessiu, abans d'anarvos-en, el remei que pogués curarme.

—Que esteu malalta?—exclamà en Servet, sorprès.—Vos que teniu una cara tant fresca y magnífica...

—Es que jo no'm queixo pas de la cara,—repliquà la Rosa.

—Doncs expliqueu-vos. Què teniu?

—Unes calerades... una xar-dor... Brrr... Y després el cor,—y dient això agafà la mà del Servet y se la va aplicar sobre del costat esquerre, entre'l coll i el cor.

plaja.—Oh!... y després... a la nit...—

En Servet se la mirà atentament, li va pendre'l pols y li va dir:—Rosa, això no es res; calen en el ple de la joventut y tenes massa força. La vostra sang es molt rica, y la bona alimentació junt ab la vida sedentaria que porteu, vos ocasiona tot això.

—Però, per què no'm feu un reconeixement? Si voleu podríem pujar a dalt, al vostre quarto o al meu, y allí... m'inspeccionarieu... y... em curariau, n'estic segura.

—No n'hi ha pas cap necessitat.
—Y en aquest moment, mentres en Servet deia això, va aparèixer per la portalada que donava a la plaça un senyor petitó y gras, tot vermell de cara, ab una barboia grisà rosenta, vestit de negre ab un gran barret de copa de vellut, acampanat y tot ple de tabelles. Les lligacames llacades grogues, y les botes grogues també, que penjaven del seu barret, junt ab algunes vius y gurniments del vestit, y la mangala grossa que duia sota el braç, indicaven que era un met-

ge dels matriculats a Ginebra. El bon doctor Guisetti, que així s'anomenava, avengà, tot somrient, y la Rosa va exclamar a mitja veu, an en Servet, al veurel:

—Ja tenim aquí al metge de l'Hospital. Aquest sí que a mi ne'm cura;—y dirigintse al que acabava d'arribar—Bon dia, doctor!—va dirli;—aquí tinc l'honor de presentarti al senyor de Villamonti, metge del gran Duc de Milán, un doctor cèlebre.

—Tant d'honor—va fer en Guisetti, tot fent una reverència ridícula per lo exagerada.

—Doncs ja que tinc la sort de tenir aquí a dos doctors, vaja, tinguem una consulta.

En Guisetti va somriure y li va pendre'l pola, mentres ella dirigia d'amagat una mirada maligna an en Servet.

—L'arbre polada ja, estimat colega?—va dir en Guisetti.

—Sí,—va respondre en Servet, —y ab atenció.

—Aneu, senteu-vos en aquella taula!—va dirles la Rosa, assabla

—tingueu la consulta y després ja'm en direu el resultat.

Efectivament, els dos doctors se van assseure enfront l'un de l'altre en dos escambells que'ls presentà la Rosa, y allí, prop d'una taula de roure tallat, varen tenir la consulta que la mostreja'ls demanava.

—Aquesta Rosa, sempre's figura estar malalta, y lo que té es... es... que està massa mímada,—va dir el metge de la casa.—El seu marit no li nega res... es clar com es tant maca! Ell li deixa fer tot lo que vol. Així es que ella, que es bastant llaminera, menja y veu de tot... de tot lo que pot ferli mal. Figureu-vos que l'altre dia se va fer un tip de llogocelice,... y vinga vi blanc... que no sé com no va tenir una inflamació que se l'emportés. A més, té un temperament robust, y ab els ardors de la joventut té calors, y a veïtes se creu seriosament malalta. Jo, estimat colega, salvant la vostra opinió, encara que suposo que estareu d'acord ab mi, jo crec que té a la sang massa flogista, y li aplicaria un cataplasma emolient als re-

nyona, un pegat antibiòtic a l'epigastri, unes bones mostaques a les pantorrilles, y una sangria regular, ab uns quants dies de dieta, y així's calmarà.

—Res d'això—va exclamar en Servet, com horrorizat d'aquest tractament barbare y peliner... Res d'això, estimat cònsul! Encara que una sang rica com la seva circuli ab massa vivesa pel seu cor...

—Què haveu dit?—va interrompre en Guinetti, tot admirat.—Circula? Heu dit que circula... veritat?

—Sí, estimat còlega.

—Y com es això? A veure, expliqueu-vos!—va fer tot ansios el Galeno rufinari.

—He dit que la sang, vivificada per l'aire, circula ab una rapidesa extraordinària en el cor de la Rosa, y després per tot el seu cos...

—Circula!... hum!—va fer en Guinetti com no-comprenent.—Bé, sí... circula... es a dir... va y ve a través de la paret del cor... pel forat que comunica l'un ventrícul

ab l'altre. Y allavors l'esperit vital que segons Aristotells y Erasistratus omple les arteries...

—Estimat company,—va interrompre en Servet tot bonadós y com ensenyant al qui no sab;—Aristotells, Galeno y d'altres afirmaven la tal perforació, que ella no havien pas vist mai, y dita perforació no existeix. La comunicació de les dues parets del cor, no s'efectua pas a través de la paret mitja dels dos ventricles com s'ha cregut vulgarment, sinó per un llarg y meravellós robleig merces al qual la sang va al pulmó, y a l'atravessar-lo es agitada y vivificada per l'aire, tornantse vermella, passant de l'arteria pulmonar a la vena pulmonar...

—Revelació divina! —va cridar en Guinetti tot admirat.—Vos sou un gran savil! Oh! un savil immens, colossal, com no n'hagiu vist mai d'altre's sigles!—Y mirantse ab estupefacció creixent, va exclamar:—*Oh fons sapientie,*—pegant un cop de mangala a terra.

—No exagereu!

—Y com haveu pegut, vos, arri-

bar a saber això? En quins llibres he heu llegit?

—En el de la Naturalesa. El gran Emperador Carles me va permetre que en els camps de batalla, tot seguit que un home quedava mort d'un cop d'espasa o d'un tret d'arquebuc, pogués, després d'haver-ne cerciorat bé de la seva mort, obrir-lo y examinar les seves entranyes. Les coses no es saben ben bé més que volentiles y observantiles. Jo he tingut diverses corts a les meves mans, y els he oberts, y he vist que la tal perforació no existia pas. Després, a l'examinar els pulmons, m'he cerciorat...

—Y, l'Emperador, vos va permetre obrir els cosos humans?...
—va interrompre Guinetti, més admirat cada volta.

—SII.

—Y què hi deien els prelats de S. M. catòlica? Com dimontri no van excomunicarvos o tancarvos a la presó del Sant Ofici?

—Perquè l'Emperador no ho va permetre. Aconsellat pel savi Quinzana que formon primer mes-

tre, se reia dels escarafalls dels teòlegs y els imposava silenci, sinó de grat per força. Sabeu lo que li va contestar al Cardenal Arquebisbe de Toledo que'm volia excomunicar?

—Què?

—Que bé podien obrir-se'ls oïssos d'uns quants morts, tractant-se de la salvació d'una infinitat de vius.

—Oh! *Imperator Maximus, adque Doctor Sapientissimus!*—va exclamar en Guizetli pegant altre cop de mangala a terra com per accentuar la seva llamada.—Y vos habeu sigut moige del gran Emperador?

—Sí! més va esser per poc temps —va afegir en Servet, com tement tenir que descobrir-se.—Després vaig anar a estudiar ab en Silvi de Paris, gracies al qual...

—Vos també heu conegut en Silvi?—va exclamar en Guizetli que anava d'admiració en admiració.—Y què vos va ensenyar en Silvi? Digueu! Digueu!

—Seria llarg el contar-vos de detalladament, però resumit se re-

dueix an això. Apolar sempre el nostre Art de curar, en l'observació y en la experimentació, y comptar sempre ab la Naturalosa.

— Sublim! Grandíssim!—va prorrompre l'altre, y va afegir sentenciosament:—Ros!... el frontispici del *Paradisa Logos* de Galeno. «*Art cum Natura ad Salutem conspirans.*» Rosal! Rosal!—va cridar fèra de sí, la qual s'hi va acostar tot seguit.—Aquest senyor—va fer senyalant an en Servet—es el primer de tots els doctors dels regnes cristians de l'Univers! Un ver prodigi! Un doctor admirable! Si, Doctor mirabíll! Ell pot darvos ara mateix, si vol, lo que us ha de curar instantí!

—Ja ho crec,—va respondre somrient la Rosa, dirigint una mirada carinyosa an en Servet.

Aquest pujà a la seva habitació y va baixar desseguida ab una capça de plata a la mà, de la qual va treure unes tres o quatre pillores que va posar sobre d'un platet.

—Teniu,—va dir presentantles

a la Rea—preneune una ab mig vas d'aigua fresca. Absteniuvos de viandes fortes, de picants y espices, de marisc, no beheu vi. Si de cas ceruesa llengera, y, si vos agraden menjau frats; també exclam, això sí, que no vos faran pas mal, al contrari, vos refrescaran. Y cada cop que us tornin a venir aquests calors, feu lo mateix; abans de marxar ja us donaré'l tractament per escrit.—Y dirigintse al metge de l'Hostal.—Ab una pèl·lora d'aloce,—va afegir,—n'hi ha prou, com derivatiu.

—Y no sangreu?—va preguntar en Guinetti tot estranyat.

—No, jo no sangro mai, una purga equival a una sangria; la més afecte y es menys perillosa.

—Ah!—va exclamar de nou el metge ginebrí—sou un gran home! Un geni! Un nou Hipòcrates! Més que Galeni! Més que Avicenni! Quin honor pera mi l'haver vos descobert! Adéu! Ja'ns veurem!—Y arrancant a córrer cap a fóra com un boig, va exclamar:—Si valg a contarho a tot

Ginebra! Quin gran home! Quin doctor! Si es immens!—Y va sortir disparat pel portal de la plaça del Molard, tot fent exclamacions, al temps que les campanes del carrillon del rellotge de la plaça tocaven una alegre sonata, y la bona Rosa's feia un tip de riure apolada en en Servet.





IV



entusiasme del doctor Guinetti foufornest an en Servet. Coma un ximple, va anar refecint per tot arreu que a l'Hostal de la Roca hi havia un gran savi que havia descobert que la sang circulava, y la nova de boca en boca arribà en pocs moments fins a les orelles den Lafontaine, al qual li va faltar temps pera contarho an en Calvin. Al dirli lo que hi havia, aquest va respondre al seu secretari:—Vigila! y entrat ben bé de si es ell—y en Lafontaine tot seguit

anà a situarse prop de l'Hospital de la Rosa, tenint la vista fixa a la porta. Al cap de poc d'arribat, veié sortirne en Servet y va seguirlo. Anava a Sant Pere y no's va adonar de qu'el seguíessin. Atravessant el Molard, pujà pel Ferron, y atravessant el claustre de Sant Pere penetrà a la Catedral, al moment en que les campanes acabaven de tocar, y qu'el pastor Farol començava a entonar els salms a l'orgue, acompanyat dels fideles que responien a chor.

En Lafontaine va donar la volta y va penetrar per la porta de darrera a la sagristia, mentres en Calvin acabava de revestirse preparantse a pujar a la trona. En Servet va recórrer la petita nau de la dreta y'n colocà dret adossat a la columna que estava davant de la trona. La nau estava completament a la penombra, de manera que no podia ésser distingit més que dels que tenia prop d'ell, que eren algunes dónes y homes que no van fixarshi pas gens. Farol goç de presen den Calvin havia vist sent era, així es que a

l'entrar a la sagristia va dir, tot content al seu amor—Ja'l ténim! És aquí a la Iglesia! Ha sortit de l'Hostal, y, barrejat ab la gent que venien a complir els preceptes evangèlics, tal volta per dissimular, ha pujat.

—Explicam—va dir-li en Calvin.

—Quina mena d'home és?

—Es alt, ben plantat, guapo, ab barba a la imperial castanya, front espaldós, ulls negres de somniador; va vestit de bresat verd a l'italiana, tot tallarucat; porta un petit capell de vellut ab plomes y un toisó d'or al pit, rica espasa y escarcela, y calça botes ab caperons d'or. És fi, que sembla un príncep.

—Sí! es ell,—va murmurar Calvin.—Sempre aquesta mania d'exhibició de la seva persona, lo que està d'acord ab la seva heretgia.

—Què fem?—va preguntar el pollicón, tot impacient.

—Preu un quants homes dels teus, dels més valents y de més confiança, segueixlo, y mira d'agafarlo dins de l'Hostal, lligal y portamel al Bisbat. No hi vagis sol,

perquè es un brau y tira molt bé les armes y podria costarte car. Si pots, fes que l'amarrin per darrera. Y això, com te dic, millor dins de l'Hostal que al carrer; al carrer podrien passar en aquell moment alguns dels *libertins* que podrien partir per ell, y s'armaria una ballanga, y potser que encara se'ns escapés de les mans. En fi, sia o no, portamel aquesta tarda a les presons del Bisbat.—

Y en Lafontaine ja se n'anava quan en Calvin va respondre:—Escolta. No fes que'ns equivoquem! Aont està situat ell a Figlecia?

—A la columna de davant de la trona.

—Dona bé, digues al sagristà, que ara es a dalt, que en quant jo'm senyi per començar el sermó, que tiri la cortina que hi ha en el finestral de sobre meu; així un raig de llum me'l farà veure, y jo ab un signe ja t'indicaré si es ell.

Efectivament, així's va fer; y quan en Servet menys s'ho esperava, a l'esser en Calvin dalt de la

trona, se descobrí'l finestral y la llum de ple a ple li va posar en descobert tota la figura. En Lafontaine guaitava amagat darrera de laltar major. En Calvin, acabat de persuenar-se, ab el cap va fer que sí!



Totjust acabada la cerimonia, en Servet va entornar-se'n a l'Hostal recorrent pausadament alguns carrers. De la Catedral, a toc de campanes, ne sortia, com de costum els diumenges, en Calvin, la Bíblia a la mà, seguit d'una multitud fanàtica que entonaven salms al Déu d'Israel. El versícol primer el cantava en Calvin y després el repetien tots els altres. A l'atravessar la professó el Molard y al passar per davant de la portada de l'Hostal de la Rosa, estrobaven allí alguns cavallers estrangers, entre'ls quals n'hi havia un de francès vestit de seda blanca bordada, que's mirava la negra comitiva somrient, ab ironia. Un cop passada—Trista Humanitat!—va exclamar, dirigint-se als altres.—

Aquesta multitud que avui segueix an en Calvin, fa pocs anys anava darrera del Bisbe al sortir de missa. La turba treuen uns motllos, y tot seguit se tanca en una altra, d'iguals o pitjors. Malgrat els canbis, sempre es lo mateix. Les ànimes d'ecclésià necessiten tant un amo. Que n'hi ha pocs de gentilhoms en el ver sentit de la paraula, es a dir d'homes d'esperit gran y llure!

—Cavaller!—va cridant en Lafontaine sortintli de trascanó y posantli les mans a les espatlles.

—Heu fisionomat! Beuen la terra!—

Y els demés de la cella, tots espaordits, van dirli:—Besa terra y agenollat si no vols esser pres y condemnat!—

Y en Lafontaine ab tota la seva força l'obligà a agenollar-se. En això en Servet venia pel Molard, y apretant el peu, ab aire resolt, anà envers el noble francès, va agafarlo, y el va ajudar a alçar-se tot dientli:—Tenhuse dret! Així deuen estar els homes dignes, els que diuen la veritat, pesi a qui pesi! Mireu sempre alt, y cap al

cel! A terra els llarguendairos varriescos!—Y fulminant una mirada que va deixar esclaiat an en Lafontaine, va entrar a l'Hostal.

El secretari don Calvin va reular. Havia arrençat sol y no tenia cap dels seus aïti a la vora. Així va anar a buscarlos, y prompte diseminantlos pels encontorns varen posar aïti a l'Hostal.

Un cop dintre de l'Hostal, la bona Rosa, que no s'havia enterat de res d'això, tota contenta se dirigí an en Servet, dientli:—Doctor, el dinar vos espera,—y agafentle per la mà va acompanyarlo a una petita habitació situada al costat mateix del menjador, ont li havia una taula esplèndidament parada ab blanquíssimes tovalles, coberta de plata, piaa d'Italia y cristalleria de Venecia.

—Que vos en sembla d'aquesta sopa?—va preguntarli senyalantli una sopa que fumejava.—Es de caldo ab les quatre carns.

—Excelent, com tot lo vostre, bona Rosa.

—Ja me'n direu alguna cosa d'aquests llagostins, arreglats y

condimentats per les meves mans, —va afegir presentant-li una font plena. —Són de Xantua, de lo miller que surt al mercat. Ademés, teniu truites aalmonades, escalopes trufades, un pollastre ben rostit a punt, enciam ab ous dura, préssecs, formatge fresc de Chouilly, Ementhaler, pastes y vi, ab un bon Mercurty, y un bon Ivorne. Un dinar que ni el del gran Elector de Saxonia.

—Tot es admirable com vos, Bea, però no bec vi,—va dir-li en Secret, amable.

—De debò no bebec vi?—va fer ella, tota estranyada.—En fi, vos portaré cervesa de la millor, refrescada ab glaç, així digerireu més bé.—Y a l'anarsen va dirigir una mirada tendra y insinuant an en Secret, que s'assentava a taula. Tot just havia menjat la sopa, quan va entrar la Rosa ab un gros canet de cervesa y va dir al seu hostes:

—El senyor D'Amié Perrin demana permís pera veure al senyor Doctor de Villamentà.—Ell li dona, y tot seguit aquell entra a l'estancia, abraçant al seu amic.

— Aquest matí he rebut una missiva de l'Abadesa Isabel portada per un propi—va dirli.—Me la saber que vos trobeu aquí de pos, y'm demana que vos faciliteu una sortida segura pel llac o per sota sigui. Araí, amic meu, no es com la penúltima vegada que'ns varem veure a l'Abadia: les coses han canviat y en Calvin ho pot tot. He anat a llogar una barca al llac y no m'he trobada cap de disponible. Els barquers se n'han anat quasi tots. Dos m'han dit que ab el vent que regna es impossible ferse a la vela. Un altre m'ha contat que tenia el timó trencat. Un amic meu m'ha referit que fa com una hora ha vist an en Lafontaine parlant ab els barquers y que molts han fugit desseguida. Tinc por que en Calvin hagi olerat que esteu aquí. Crec que lo millor serà que vos amagueu, disdrecant-vos...

—Sí, de cuiner—feu, entrant, la Rosa, que escoltava ansiosa la conversa. —Sí! Jo vos faré afeitar, y vos vestiré ab un vestit d'un dels maraítors, que es gran com vos.

Si correu perill, jo vos salvaré; a l'estable hi ha'ls cavalls de les postes y el carret de les vitualles.

—Lo millor serà que ab aquest carro fesc la sortida—va dir en Perrin.—Esent fesc fingirem que anem a sopar a fóra, y a vos, dintre'l carret, de cuinar ab les vitualles, ningú us dirà res, y en havent sortit pel camí de prop del llac, allí, ja essent fóra de domini, pujaréu en un bon cavall y continuareu el viatge.

—Està bé—va contestar en Servet maquitalment, tot sorprès. Y en Perrin, despedintse, va dirli: —Fins a les nou! Quan ningú miri, jo entraré per la porteta que dóna a la cuina. Ja sé les tasqueres de la casa.

—Jo la deixaré ajustada y os esperaré—va dir la Rosa.—Adieu, senyor de Perrin.

—Fins al vespre—contestà aquest, y sortí.

Mentres això passava al petit menjador, quatre brétols de mala fusta, armats de grans dagues entraven pel portal inspeccionant, de primer, si ningú els vela, y ane-

van a amagar-se darrera d'unes grosses bótes que hi havia sota l'escala. Un d'ells duia unes cordes. La Rosa feia menjar depressa an en Servet, dient-li: —Bé, ara acabou y veniu ab mi cap a la cuina. Allí us mudarem y us afeitarem, y ningú sabrà qui sou. Creguen Senyor que ab lo que us recomanava la Senyora Abadessa y ab lo que hem parlat aquest matí, ja m'ho he pensat que vos no sou persona agradable a Monsenyor Calvin. Això fa que vos estimi més encara, y estigueu ben segur que tot ho faré per vos. Vaja — va dir, donant-li un cop carinyós a l'espatlla. —Veniu ab mi cap a la cuina! —

En Servet va alçar-se, y agafat de la mà per la Rosa anava per atravessar el pati, quan entrant pel portal en Lafontaine, se li encara, dient-li:

—En nom de Monsenyor Calvin, doneu-vos prèe, y seguíume! —

La Rosa s'esforçà. En Servet feu un pas enrera y posà mà a la espasa que no acabà de treure, car quatre esbirros, sortint de darrera les bótes se li tiraren da-

munt per l'espalla, subjectantla. En Lafontaine li apuntà la daga al coll, dientli.—Si us moveu, sou mort!

—Miserable!—cridà en Servet, al temps que la Rosa botava sobre den Lafontaine cogarrapantle y preventli la daga, y ja anava per clavarli al costat quan els marmittens y el seu home, sortint de la cuina varen desarmarla, tractant d'emportarecla, mentres en Servet se retorcia, ja lligat, per dependres dels que'l subjectaven.

—Lladre! Malvat!—cridava l'hostalera, tant, que'l seu marit tingué que taparli la boca.

—Treieu aquesta dona d'aquí—va dir en Lafontaine a l'hostaler—o me l'emporto presa.—Y a omptes la varen ficar a la cuina.

En Lafontaine, agafant el toisé den Servet, li digué, treientli d'una revolada:—Vinga així—y després li arrencà l'escarcela del cinturó y l'espasa de les alvolles, treientli també tots els anells dels dits.—Ara, a la presó del Bisbat!—Y els estirros s'emportaren en en Servet agarrotat com un Cris-

to, pegantli cops de corda perquè anés depressa.

—Ah!—afegí en Lafontaine dirigintse a l'hostaler — tot el seu equipatge, y l'arnés ab el cavall, al Bisbat! Tot, entencu? Y desseguida!—Y anantse pel portal ab les foles del presoner, se parà un moment pera examinarles. Va comptar els anells, va obrir la bossa, y al veurela plena d'escuts d'or la seva vista s'illuminà d'alegria. Després, mirant el teleó, exclamà: —Cristo! Quina presa!... La causa evangélica hi ha guanyat... y jo també!—

Y tot content sortí depressa a juntarse ab els seus esbirros.

Llavors la Rosa sortí de la cuina ab un trinxant a la mà per atacar-lo per darrera, però abans d'atravesar el pati el seu marit y els ajudants ja l'havien subjeccionada y desarmada altra volta, mentre ella cridava menaçadora: —No hi fa res!... Jo'l mataré!





V



HA'l dia 13 d'agost
que en Miquel
Servet fou agnat
a l'Hostal de la
Rosa y portat a la
presó del Bisbat.

Allí se'l tancà en un calaboc interior que donava a un pati de l'edifici, local infecte y humid, ple de rates y d'aranyes, desde ent, al cap de poc, en Servet se queixà d'haverse omplert tot ell de pols y d'haverhi agnat fort reumatisme. Un cop allí va tractarse el pitjor possible; en Calvin y els seus anaven a insul-tarlo desde la finestra, cridantli molest, belltre y porc; no se li

deixà mudar la roba, si quan calentli ja a troços la que duia, el Concili compadecent n'hi feu enviar d'altra. L'escarceller del Blahat era den Calvin y no complia més que les ordes d'aquest, que eren d'alimentar y de fer passar fiam al prè.

Una llei antiga de Ginebra, molt justa, deia que en cas d'agafarse un home per una mera acusació, devia de posarse pres, al mateix temps, l'acusador, y si resultava innocent el primer, aplicar a l'altre la pena que li tocava, a haver resultat culpable. Així en Calvin, pel prompté feu firmar l'acusació per en Lafontaine, constituíase aquest prè en un dels millors quartos principals, y essent deixat anar a les poques hores per haver presentat una Geografia de Ptolomeo traduïda per en Servet, com a primer cos de delictes. El descriure en ella tota la Judes com un país sec y arid, constituïa un sacrilegi, ja que la Bíblia diu que allí estavne'l paradís terrenal.

Sortit en Lafontaine de la presó, en Calvin, tant o més que ell,

prengué part en la causa. Completa aquesta formalitat hipòcrita, el 17 d'agost, com a fiscal y quefe de la policia evangèlica, Niccolau de Lafontaine formulava la acusació, ja estensament en contra d'en Servet, de conspiració contra l'Estat de Ginebra, d'heretigia per sostenir que la sang circula pel cos y li dóna vida mercès a l'aire que entra pels pulmons y la vivifica, y de blasfèmia per afirmar que les tres persones de la Santíssima Trinitat no eren tres persones reals, sinó tres personificacions dels aspectes de la divinitat. Y per tot això y per voler destruir la veradera Cristianitat o sigui la *Reforma Evangèlica*, li demanava la pena de mort, devent ésser cremat públicament, com corresponia als hereges.

Desde que va saberse la presó d'en Servet, cap dels antics ciutadans de Ginebra va dubtar ni un sol moment de que seria sacrificat si en Calvia podia fer lo que volgués, y cal dirho en honor dels ginebrins de raça helvètica, dels patriotes, edificats, francs bebedors é

Indiferent com els deien els protestants calvinistes, cap d'ells o ben pocs varen aprovar l'acte den Calvin. Al contrari, tots se van posar del costat den Servet, fent tot lo que podien pera salvarlo. Tot seguit varen comprendre que la mort d'aquell gran savi significava'l triomf complet de la dictadura protestant, y que la qüestió estava posada com en un desafié a mort: o en Servet o en Calvin, tal era'l dilema. Allí hi havia una vida que sobrava, y els bons ginebrins, ho repetixo, varen pensar qu'era la den Calvin. A l'acte se va fer una verdadera coalició pera destorbar que'l procés se tirés endavant y, més encara, perquè en Servet fos absolt y en Calvin condemnat per esculador de les lletres de la República. Les reunions se tenien a l'Hostal de la Rosa. L'hostalera feia passar secretament els avisos, y els ajudava ab tota la seva ànima, convencent als dubtosos, encoratjant als debils, col·laborant ab els més decidits. Ella era la que anava a l'Abadia de Bellé-rive a comuni-

carre ab la senyora Abadesa, la qual en cos y ànima també estava en la gran conjura. Fins se pensà en armar gent en els seus dominis y en terra del Duc de Sabola per caure sobre de Ginebra, quan els patriels se sublevessin contra'l César ensotant—que així l'anomenaven—y treure de la presó an en Servet triomfant.

Però com els patriels de raça tenien lloc en el gran y en el petit Concell, de primer resolgueren lluitar en el procés. Aquest tenia dues parts. La una religiosa y l'altra com reu d'Estat. La primera, gracies a les obstruccions dels perrinistes durà del 13 d'agost al primer de setembre, vuit sessions de les quals dues varen esser tingudes el 17 d'agost en el mateix Bisbat, en Petit Concill. La segona, e sigui la causa política, va tenir soles dues sessions, la primera'l 15 de setembre y la segona que va durar del 18 al 24 d'octubre, essent declarat el Petit Concill en sessió permanent.

Els perrinistes, veient que en el petit Concill no podien preva-

lèixer y aquella tal causa corresponia al gran Concell; mentres se preparaven pera donar la batalla a favor den Serret y contra den Calvin, feren el boid al petit Concell. Mai deixaren que hi haguess el nombre legal de membres per concloure y fallar. Solament dos dels indics assistien a les sessions, dos calvinistes, d'Arled y Desfossez Pernet. El tercer síndic Etienne, dit Capell roig, com que era liberal no hi assistia gaire bé mai. Sols hi anava un moment, en les sessions de perfil, pera enterarse de lo que passava o posar alguna obstrucció al fallo condemnatori. Beney, Aubert, Bonna, Butini, y sobre tot en Berthelier, en Ferrin y els germans Vandol, no hi entraven més que pera votar en contra. A la primera sessió eren vintitres, comptant hi en Lafontaine que feia de fiscal. El 13 d'octubre sols eren disset, dels quals, molts eren contraris den Calvin. Els dos Vandol, Jaume Chaumonts, y Curtel, dit el boter, no hi assistiren, per descorbar P. Jean, Jessé, Perna, Pere Bonna

y l'Esteve del Capell roig sinflic que estava ausent a la sessió del 15 de setembre, hi són presents a les d'octubre per a votar ab els que com Berthelier, Perrin y els Vandel portaven tota la maniebra en contra de Calvin. Molts de la majoria encara que protestants y partidaris de l'estat de coses dit Evangèlic, comprenent l'injustícia de l'acte no assistien a les sessions. Si no hagués sigut per en Lafontaine, en d'Arlod, Desfosses Perret y un parell d'altres, que apelaven al dictador incondicionalment, en Servet a les poques sessions hauria sigut absolt y posat en llibertat.

Però la qüestió era de vida o mort per l'un o l'altre, y en Calvin sabent que's perrinistes pensaven, en la sessió del 26, portar la causa al Concell dels patricis contant amb majoria, va resoldre donar un cop d'Estat... Li anava el cap!



Per la tarde del 26 va fer donar l'ordre a tots els membres del Concill de que aquell vespre (era

un diazabie), s'acabaria el procés ab la votació de la pena de mort o l'absolució del reu. Y que no s'alçaria la sessió, vetillant tota la nit, si fos necessari, fins que s'hagués pronunciat el fallo. A les primeres hores de la tarde va cridar an en Lafontaine al seu despatx en la casa del carrer dels Canonges que ell habitava. El despatx den Calvin era pobríssim, com lo restant de les seves habitacions. Unes parets que havien sigut emblanquinades sobre una de les quals hi havia una grossa creu de fusta negra, un armari de roure ple de carpetes, de rotllos de documents y de paperaques, una taula de roure també, ab un tinter de llautó guarnit de plomes d'oca, sorrer y campaneta, y una quantitat de fulls de paper blanc; un silló y unes quantes cadires de cuir, acabaven el mobiliari; al sostre bóques, y a la finestra, desde la qual s'ovirava'l Bisbat, vidres petits emplantats.

A Farribar en Lafontaine, ell estava ja impacient, esperantle.

—Y bé!—li va dir,—ja veieu

seut-ens han conduït tantos contemplacions. Més de nou setmanes pera fallar un procés, y encara aquests libertins avui van dient, per tot arreu, que portaran la causa al gran Concell, segunt la competència al petit, que allí absoldran an en Servet portantlo en trionf per tota la ciutat, y que a mi y a vos han de penjarvos; a vos perquè'l vareu agafar, a mi perquè valg ordenarho. Com di-moni me'l vareu portar vós an aquest maleït herege? No va posar mà a l'espasa?

—SE—va respondre en Lafontaine—més com havien dit que volieu fer un càstic exemplar, en públic... però, si voleu, encara s'hi es a temps. Ja buscaré entre'ls meus arcabucers un que tingui bona punteria; el posaré de sentinella... y farem veure que volia escapar-se; e bé, si preferiu, se li pot compondre el menjar, y direm que ha mort de febres..., ademés de que ja està ferit. L'altre dia se li va aplicar el torment, y de debò.

—Res d'això—va objectar Calvin.—Això sols serviria pera do-

nar la raó als nostres contraris. Ara lo que s'ha de fer es que se'l condemní y que se'l cremi públicament, lo més aviat possible. La sessió del petit Concili que serà represa dintre dues hores, ha d'esser la última. La matinalada vinent se'l tren de la presó y se'l crema.

—Demà es diumenge y la llei diu que no pot haverhi execucions en dies de festa.

—En casos com aquest se'n protesta delx de la llei! El va la salvació de la Comunió Evangèlica! Doncs, doncs immediatament ordres al batxi perquè ab els seus ajudants se traslladi al pla de Champel y en qualsevol d'aquells patxets hi alça una pira a l'abris del vent que comença a bujar y tinc por que demà tinguem tempestí. El Déu d'Ira se'l bafa d'Ira perquè retardem el càstig d'aquest malvat espanyol, enemic de la seva santa causa. Avisen a tots els nostres fidels. El sagristà de la Catedral y en Girasol, majordom del Bisbat, vos ajudaran. Que acudeixin tots els

evangèliques, abans d'apuntar el dia, davant del Municipi; allí la sentència serà confirmada per la veu del poble, y després cap a la porta de Sant Antoni, y a Champel a cremarlo; via, si no s'arrepentetx; mort, si abjura totes les seves heretgies.

—Ho farem tal com voleu. Res més?

—Oh, sí y ara ve lo de més cuidado. En el Petit Concell podria esser que en Perrin y els seus guanyessin la votació de remetre la causa al Gran Concell, per falta d'assistencia d'algun dels nostres. Així, si veig que no tenim majoria, ja rebutjaré, esquinçaré, la proposició don Perrin; vos tingueu-ne a la sala del costat preparats els arcabucers metxa encesa y una bona secció de landsquenets, tot gent de confiança y disposats a tot. Y si els libertins posen obstacles, a una senyal meua, vos sortiu y feu entrar la força armada perquè'ls agafi, com a enemics de la Religió y de l'Estat. Sense ella, després ja podrem votar tranquils y complir la sentència.

Es precis proclamar el *Salus Populi*.

—Un cop d'Estat!—va fer en Lafontaine.

—Sí Es necessari. Ab la llei o sense la llei, en Servet deu esser condemnat. Aneu a complir les ordres! Ahí y prepareu per aquest vespre una nova acusació concentrada y fulminant com un llamp del Déu d'Israel!—

Y en Lafontaine va fer un acatament, a l'anarsen a complir les ordres del seu amo.

Llavors Calvin va obrir la finestra y senyalant ab la mà alçada cap al Eixbat, quals teulades feia brillar com foc el sol de posta, va exclamar:

—Ara, senyor Servet, veurem de vos o jo, qui triomfa!—



La cosa va passar tal com en Calvin volia. El Petit Concell se reuní en el saló del tribunal del Eixbat, vers les dotze de la nit del 26 al 27. Al presentar en Perrin la proposició en que's deia que al Petit Concell no li incumbia, se-

gens la llei, fallar la causa, y que aquesta devia portarse al gran Concili dels dos cents patricis, en Calvin esquinçà la proposició. Els parrinistes protestaren en nom de la República de Ginebra declarant-lo traïdor a la llei y a la patria, y treient les espases anaven a tirarse damunt d'ell, quan en LaFontaine comparegué ab els arcabucers que'ls contingueren apuntantlos, y els landesquenets que tractaren d'agafarlos. En això d'Ariod y uns quants dels seus rodejaren an en Calvin, protegintlo daga en mà. Una lluita cos a cos va trabar-se. En Berthelier, agafant el capità dels landesquenets, alçantlo en l'aire va tirarlo per un finestral a baix. Va trencar les albardos de quatre d'aquests, que fombentien, però al fi varen agafarlo. D'altres pogueren guanyar portes o finestres obrintse pas a cops d'espasa, y varen sortir al carrer. Els candelabres anaven per terra, com la taula del tribunal. Els arcabucers no s'atrevien a fer foc, per por de tocar als seus en tal remoli de gent, y

el Criste de sota'l dosser semblava voler amagar-se la cara dintre'l pòt pera no veure aquell rebombori.



Un cop ja fóra del caló tots els perrinistes, la votació fou de que en Servet fos cremat a punta de dia. Y en Calvin,—respirant ja fort com qui s'ha tret un gran pes de sobre,—entonà un salm que tots a chor varen respondre, donant gracies a Déu per haver permès que los condemnat el gran hereuclara.





VI



ONAVA al rellotge de la Catedral la una de la nit, y mentres al Eshat se tonia l'última sessió del procés d'en Servet, a l'Hostal de la Rosa passaven escenes molt diferents, encara que relacionades ab la mateixa causa.

La porta que donava a la plaça del Molard estava tancada y barrada. Sols hi havia oberts els finestres de dalt de tot, que, a través dels vidres emplomats, deixaven veure la claror violenta

dels llamps d'en quant en quant, car llampagujava. A l'ora'l vent xiulava fent xulols, y queia una petita pluja freda que més que aigua era neu que's fonia al carrer. En la gran estanca a peu pla hi havia una llar de foc en la que hi cremaven grossos tisons, sobre la barra dels calamistocs de ferro forjat. La xamaneia era alta, monumental, sostinguda per forts pilars. Davant hi havia un banc d'osó de roure tallat y esculpit. Il·luminava l'estanca una d'aquelles grosses llanternes tant en ús als grans casals de l'antiga Suïça, formades per una figura de fusta, espècie de sirena qual cos era'l d'una dona vestida de l'època, aculant en una o dues cues de peix plenes d'escontes; penjada al sostre ab cadenes, dels costats ne sortien a manera d'ales dues grans banyes de cervo, en cada una de quals puntes hi havia un broc ab un ciri. Les taules, les cadifres y bancs de la peça estaven buids, excepte un de prop d'una receuada en que hi dormia un pagès embocat ab una gran capa de panyo

foc. En el llau d'oscó, estallant-se a la llar, hi havia una dama hermosa tota vestida de vellut negre, ab gorguera de puntes, coberta ab un gran mantell ab caputxa. Estava ulleroca y la seva fesomia presentava indicis d'haver sofert molt. Era la il·lustríssima senyora Isabel de Salanova, l'Abadesa y Baronesa de Belle-rive y de l'Eluïset. Prop seu, sentada en un escambell, hi havia l'hostalera Rosa, que ja no anava endumenjada, ab el corpiño de vellut carmesí, el camisé de blanques blones y les cadenes y joies de plata; duia sols un modest vestit d'hivern tot tancat, d'estampanya parda, ab galons de vellut negre. L'home que dormia era'l masover de més confiança que Isabel tenia als seus dominis.

Al saber que la sessió del petit Concell durava alguns dies, l'Abadesa, de rigorós incolgaft, havia entrat a Ginebra amagant-se a l'hostal de la Rosa. Allí havia conferenciat ab els seus amics del petit Concell, y estava esperant el resultat. Ferrín y Bortholier li

havien assegurat que seria favorable, puix farien remetre la causa al gran Concell dels Patricis, on se l'absoldria.

Feta ja una bona estona que havien tocat la una quan l'Abadesa, sospirant fort, va exclamar: —Déu meu! Quina impaciència! Ja han passat prop de dues hores, y cap dels nostres amics ha tornat encara del Concell. Y això que al separ aquí, van prometre venir lo més aviat possible a durnos noves. Què haurà passat? Ells estaven segurs que acceptada la seva proposició, triomfarien després al Gran Concell... y fins ara res ens han enviat a dir. Aquesta sessió tinguda de nit en el Bisbat a la part més alta de Ginebra... que sé jo... no m'agrada gens... Si hagués sigut al Municipi...

—No desesperen encara, senyora—li va dir la Rosa.—En aquest món les coses mai se realitzen tal com se plantegen; però tot esforç dona'l seu fruit. Jo tinc una fe cega en aquesta bona senyora. Ella coneix fons, car són parroquians nostres desde ja fa temps, y sé

que sempre compleixen lo que prometen.

—Ella prou!—contestà l'Abadissa—però en Calvin es molt astut, y tinc por que no'ls hagi enganyat... No, Rosa, jo no estic tranquila.

—Però, què voleu fer, senyora, sinó esperar?—li objectà l'hostalera.

—Anar a veure lo que passa, —respongué ella tota resolta.—En Joan m'acompanyarà, y coberta ab el manto m'acostaré a les altures del Bisbat, y podré allí espègn alguna cosa de lo que hi haigj... Joan! —

El pagès s'alçà.

—Acompanyeu-me! — li digué, y dirigint-se a l'hostalera:—Obríu-me la porta!

—Però, senyora!...—va mormorar la Rosa.

—Inútil! Vull sortir!—digué dama Isabel, ab to imperniu.—Vull veure lo que hi ha..., y ja tornaré aviat. Si mentres soc fora ve algú dels nostres, que m'esperí!—Y rebocant-se ab el manto, ab la caputxa posada de manera que li fes

ombra a la cara, sortí per la portella que havia obert l'hostalera, seguida del vell masever.

—Déu vos guil y torneu aviat, estimada senyera!

—Ah all queden, germana!—Y va passar la portella que la Rosa va tancar darrera seu.

El vent brunzia fort; de tant en tant la claror morada d'un llampec entrava pels vidres dels finestrons. Després se sentia un tre fort que s'anava perdent al lluny, com si redolés per les valls, y aviat se'n sentien d'altres, alguns dels quals feien tal espasme que semblava que'l llamp hagués caigut esguerdant les nevères del Montblanc. Era com si'l cel y els Alps se commoguessin, bramulant perquè anava a consumarse el sacrifici d'un geni. Els cims més alts d'aquelles montanyes tremolaven al començar l'agonia del Tità.

La pobre Rosa, en la solitud, va seure prop del foc plena d'ansia. El tragi d'aquells dies la tenia trastornada, ben al revés del seu marit, que a dalt, a la seva habitació, roncava com un benavençu-

rat, després d'haverse bogat quatre canots de cervasa, descansant tranquil de les fatigues del dia.

La bona Rosa s'interessava ab tot el seu cor per la sort del desventurat Servet, y aquella nit no feta més que cabilar en si les amics del Concell podrien salvarlo. Desde'l primer moment en que'l va veure a l'arribar a l'hostal, ella ja presentí que aquell gentilhom era un personatge extraordinari; y va tenir sobre d'ella una irradiació que va fascinarla, trobant-se com atreta am ell per una força secreta. Sense demorren compte, tot seguit va estimarlo. La seva captura acabà d'impressionarla, y desde aquell moment sempre estigué pensant en ell. Sense volguerho vingué a esser moralment la seva esclava.

Y els últims dies, com era força intel·ligenta, aviat se dongué compte de que lo mateix li passava a l'Abadesa. Per que tant alta senyora abandonés el seu convent y entrés d'inocènt a Glacera, possint-se a conspirar, ab perill de la seva vida y de la seva honra, pre-

els era una passió, una gran passió. No n'hi havia prou, per això, ab la comunitat d'idees y d'aspiracions, com ella deia. Y la pobre Rosa sofria al saber que l'Abadesa també l'estimava, y que ab el temps que ell havin estat a l'Abadia era ben possible que haguts sigut corresposta, y que en essent lliure continuassin les relacions, y que ella, una infeliç dona del poble, ella que res entenia ni sabia de les sublimitats teològiques, mai podria disputarli aquell carinyo, aquella afecció que ella imperiosament necessitava.

Tot això estava rumiant-lo la pobre hostalera, quan sentí trucar tres cops y repicó a la porta.

—La senya convinguda! — va exclamar; — qui deu ésser? — y anà a obrir la portella. Era dama Isabel que tornava acompanyada del Joan, ab el manto tot salpicat de berves de nou.

—Quinant de borrascas! — va dir aquest, entrant darrera la mestressa y tancant la porta.

—Cap modí!... — va exclamar l'Abadesa, desconsolada. — Figa-

rouves, Rosa, que tots els carretons que van al Bisbat estan presos per lantiquenots, y els altres més amples pels arcabucers, y que us criden «qui va!» tot seguit que us veuen, sense deixarvos passar endavant. Del carrer del Montblanc, a la llum de les toleres de la terra de la Corratèria, n'hem vist sortir una patrulla.—Y mentre deien això, se senti al lluny una descàrrega. L'Isabel y la Rosa se quedaren espaldades; al cap de poc se sentiren més aprop una quantia tretz d'arma de foc.

—Déu meu! qué haurà passat?
—va exclamar, ab angúxa, l'Abadesa.

—Oh, y que aquests últims han estat aquí aprop! Lo més lluny al paja el Perron o al carrer del Ródano.

En això se van sentir passos y varen treuar precipitadament a la porta ab la senyal convinguda.

—Obriu!—va cridar l'Abadesa;
—sen dels nostres!

La Rosa obri la portella y entrà en Perrin, espasa en mà, el capell tot esplumissat.

—No tanquen, que'n venen d'altres—va cridar, ficantse a dins, y darrera d'ell entraren en Chaumpe, l'Esteve Capell roig y en Jessé, que venien corrents. L'hostalera va tancar la porta ab elau y baldà, en sent tots a dins.

—Déu meu!—va exclamar l'Abadesa veient com venien, tots descompostos, espasa en mà. L'un la portava trencada y la va llençar. Els altres van envainarla.

—Què ha passat?

—Doncs... que... ja veureu...

—barbotejà en Ferris, no podent ni explicar-se—que... que ha donat un cop d'Estat!

—Què?—preguntà dama Isabel.

—Ell, el miserable, en Calvia... Quan jo he presentat la proposició, l'ha esquivada, y en Lafontaine, ab una secció de landquenets y una altra d'arcabucers ha volgut posar-nos presos. S'ha tirat una lluita desesperada, ens hem defenent, en Berthelior trencava les alabardes com si fossin canyes, ha esclafat al capità dels soldats, però ha sigut poca... ab altres. Nosaltres hem escrit es-

pasa en mà saltant per les finestres baixes. Hem corregut tot el carrer dels Canonges, y al sortirne una patrulla ens ha fet foc. Hem torçat de camí y gracies a la fosca hem arribat fins a l'entrada del Molart, més ens han vist uns arcabucers, y ens han tornat a seguir a distancia... y... aquí som!

Totjust acabava de fer aquesta relació que se sentiren tres cops d'arcabuc més, y poca estona després picaren apressuradament a la porta.

— Rosa, obrint — digué l'Abadesa.—Y aquesta dongué pas a dos cavallers, un dels quals tenia la mà ensanguanada. Eren els germans Vandel.

—Tanques—va dir un d'ells,—y poseu les balles, que ja no vindrà cap més amic; els que no són aquí es que han sigut presos.

—Què teniu, Vandel? Veniu ferit?—va preguntarli en Ferris, ab interès.

—Sí, però es quasi res, una rascada de bala. Uns arcabucers ens han fet foc tancontins el pas

y ens l'hem obert a cops d'espatà.

—Y pensar que aquest malvat Calvin, ara, sol, ab els seus, haurà condemnat ja an en Servet!—va dir l'Esteve Capell roig, ab gran recança.—

En Ferrin, ja més calmat, va fer senyal de que tots s'acostessin prop del foc. Ell se va assegurar al band'escó, a la esquerra de l'Abadessa. Y els altres anaren a sentarse aprop en cercambells.

La bona Rosa va repartirlos una pastella de llebra y va omplir alguns vasos de Borgonya vell, donantlosels a beure. El vent continuava xiblant. Fora, els llampecs se succeïen y a lo lluny resonaven els trons.

—Anim, cavallers! — els deia l'hostalera, donantlos beure.—Per les grans ocasions es el coratge! Això us donarà força.—Y després envanà la mà don Vandet, ab tanta traça com ho hauria fet un practicant de cirurgia.

—S'ha perdut tot?—va preguntar l'Abadessa, temerosa.

—No—li respongué en Ferrin.

—Encara ens queden vintiquatre hores pera desfer tot això. Y podem! Esteuna ben segura, Senyor! Tots els nostres principals elements estan tal com estaven. No pot ésser que s'excepti an en Servet abans del dilúvia. No hi ha res preparat y havent entrat ja a dimenge, la llei no permet execucions en dia de festa. Calvin predica demà a Sant Pere y allí espera'l seu triomf essent aclamat pels seus.

—Y bé, quò?—va interrompre dama Isabel, impacient.

—Que Sant Pere sigui la seva tomba! Que mori allí ab tots els seus! Y treurem an en Servet de la presó, portantlo en triomf, a la Casa de la Vila. Quants homes ténia armats, que paguin balzar desseguida, dels vostres dominis?

—Més de cent—va contestar ella—estan apunt desde la meua sortida. No hi ha més que enviar un emissari a Bresson, un dels meus masovers, ex fiant de la senyoreta, y ell els posarà tot seguit en marxa.

—Vos, Jessé, que haveu sigut

capità del Duc de Borgonya, podreu anarhi y comandarlos. Que portin sota dels abrics armes curtes. Y que entrin a la ciutat dispersats, y no tots alhora. Trieu-ne uns quants, els més resoluts y forts, y els envieu a la Catedral. A les onze, quan en Calvin pugi a la trona, que s'hi enfilin; cop de daga, y dalt a baix! Jo ja'n tindrè uns quants dels meus que s'en-carregaran de despatxar an en Lafontaine y els altres.

—Deixeu-mhi anar—va dir la Rosa, ab tota l'ànima.

—No, que això no es feina de dònes; vos ens fareu més ben servir aquí, que serà'l nostre quartel general. Mentrestant nosaltres, ab una socié dels nostres ben armats, per la mina que comunica el Municipi ab el Bisbat, hi entrarem; rendirem la guarnidó y des-llurarem an en Servet. Les campanes de la ciutat tocaran a rebat, y respondran les de Sant Pere quan els cossos den Calvin, den Lafontaine, den D'Artod y altres, seran penjats dels canals de la Catedral.

—Jo—va afegir el del Capell reig—com eladde municipal, a pre-
 venció ja m'he apoderat de les
 claus que obren la mina. Y guiaré
 als que hagin d'entrar al Bisbat.
 Sé com s'ha de fer per caurehi
 d'imprevist. Ademés que un dels
 escarcellers, el Claudi, ja està
 d'acord ab nosaltres.

—Vos, Vandel,—va dir en Per-
 rin al més gran dels dos germans,
 podreu anar a Saboda en busca de
 soldats del Duc, y això desse-
 guida. Monteu a cavall y per la
 ribera del llac hi aneu mentre
 encara es faec.

—Y després, qué pensen fer?
 —va preguntar en Chantemps.

—Un cop castigats els autors
 del cop d'Estat, posar de nou en
 vigor nostres antigues lleis civils.
 Convocar el Gran Consell, y res-
 taurar la República sobre la seva
 verdadera base: el Patriciat, y
 ab aquesta garantia proclamar la
 llibertat més amplia! Ab el Patri-
 ciat dels verdaders ciutadans de
 nostra raça, se fan impossibles
 els cops d'Estat dels aventurers;
 ell d'aquesta estrangera intrusos

que baix pretext de salvació universal que prediquen a les masses, s'erogeixen en dictadors y coarten nostres lliures expansions de vida. Rosa! porteu recado d'escritura.—

L'hostalera, pressadament va portar tinta, plomes y paper que posà damunt la taula, més aprop.

—Ara vos y jo — afegí Ferrin dirigintse a l'Abadessa, — a escriure les cartes. — Y cada hu sentantse en una cadira, se posaren a la tasca.

—Aquesta, senyer Jessé, es per en Brésson, y la portareu de part meua anantvosen desseguida, per arribarhi a primera hora del dematí. Aneuhi pel camí del llac, que allí la vigilancia serà menor —digué l'Abadessa.

—Vandel, aquí tenia aquesta pels vostres amics de Saboia. La firmo com a representant del Patriciat y representant de l'element civil —va dir en Ferrin, entregant la seva.

Alcebarcs l'Abadessa s'alçà y prenent una actitud solemne, va treure una creu d'esmeraldes

que portava en uns recarís d'or penjats a la cintura, y va esten-dre-la, dient: — Ara, cavallera, permesteume que vos prengui ja-rament de lo que acabem de con-venir! —

Y tots alçantes y descobrintse, la rodejaren disposats a prestarlo.

—Sí—va dir en Ferrin el pri-mer.—Jureu per aquesta santa creu no faltar a lo que hem dit, y complir com a bons, morint tots en la empresa, si fos necessari!—

L'Abadessa va allargarlos la creu y tots hi posaren la mà, dient:—Sí Jurem!

—Sí així ho feu, que Déu vos ho premí! y si no, que Ell vos en demani compte!—va dirlos en te grave.

—Ara behem a la salut de nos- tre trinot,—va cridar en Capell roig.—Beu, ompliu els vasos!

La Rosa ho va fer, y tota, el got a la mà, varen trinotar, cridant «Per la salvació de Ginebra! Per la llibertat den Servet! Per nostra República!» Y en havent begut, en Ferrin va dirlos:

—Ara, a preparar la lluita. Ro-

sal pericueuon les capes que tinguen dels vostres criats y marmittons, y les gorres. Es més prudent, puix que ab els abrics que portem y ab les plomes dels capells seriem descoberts, de segar, a poca passos de la sortida.—

Aviat la Roca, pujant a dalt, va baixarne ab un feix de capes y gorres, que la conjarats cambiaren pela seus rics mantells y els seus capells tots guarnits.

En Perrin continuà: — Ara, tapeueu bé, y aneu sortint. Voealtres Jesse y Vandel gran, prenen pel costat del llac.—

La Roca obri la porta de la cuina y va dirlos:—Per aquí, per la porteta del cervol, podreu sortir sense ésser vistos.—Y els va trobre a fóra.

—Nosaltres per aquí, a poc a poc...—

La Roca obri la portella de la porta gran: va mirar cap a fóra si's veia algú, y anaren sortint saludant a l'Abadesa y besantli la mà. Abans de sortir a fóra, en Perrin, despedintse d'ella, va dirli:

— Ilustre amiga, proveu a

Dén pel bon succés de nostra festa.

—Així ho faré y que'l Sant Esperit vos guiï — va respondrelli ella, y la porta va tancar-se.



Un cop se n'hagueren anat els conjurats, l'Abadesa y l'hostalera varen quedar soles, sentades prop del foc, davant per davant l'una de l'altra. El pagès dormia en el seu bany.

—Quina ansia més terrible — sospirà dama Isabel — fins demà al mig dia!

—Per què no vos en aneu al llit, senyora?—li digué la Rosa, carinyosament.—Jo ja'm quedaré veïllant per lo que pugui passar, y en cas de necessitat pagaré tot seguit a avisarvos... Veieu?... el vostre acompanyant dorm allí com un sòc.

—No! Rosa no! no podria pas dormir; es millor que esperi. Acabem de passar la nit juntes; tot parlant se'ns farà més curta. Pocs hores falten ja per apuntar el dia.—Y fent una pausa va

exalar un sospir com si li sortís del fons del cor.—Pobre Servei com deu patir en el calabog del Bisbat! L'hauran condemnat ja a mort? És lo més segur, y tal volta ja li hagin llegit la sentència... Ah!—va fer, esgarrianteo...—Pobrec! Ell, tant bo, tant dolç, tant savi, tant eloqüent... tant...

—Sí, y tant gentil, y tant hermo!—va fer la Rosa, interrompent-la.

—Sembla que Déu reservi les grans proves pels esperits superiors, pels sers sobrehumans. Pobre amic meu!—va dir dama Isabel, tota condelida.

—L'estimeu molt?—va preguntar-li ab interès la Rosa.

—Sí me l'estimo?... Ab tot el meu cor y ab tota la meua ànima—respongué vivament.—Rosa, amiga Rosa, no vos escandalitzeu pas. Aquí ont me teniu, vos he confesso, tot y essent Abadesa'm sento dona, y dona apassionada. Ja que la sort o la desgracia'ns ha juntat, bé puc fervor aquesta confiança... Sí! jo estimo bejament an aquest home. Dotada d'un tem-

perament admirador y reflexiu y ab grans aspiracions, encara que sentia la necessitat d'estimar com tota dona jova, mai havia trobat cap home digne del meu amor, cap que's fes admirar pels seus grans mèrits. A tots els trobava o brutals y vulgars, o refinats, buids y ridicals. Y pensou si n'havia conegut de gentilshoms, a Provença, a Borgonya, a París y a Roma, jo, la pútila de la molt ilustre casa de Viry! Per això'm vaig consagrar a Déu; vaig tenir per Déu un amor místic ideal, y el vaig estimar en l'Humanitat, fent el bé, procurant esser la providencia de tots quants me rodejaven. Però aviat això no va bastar-me: vaig sentir en la meua ànima un buit que no podien omplir, ni la contemplació ni l'estudi. Un dia vaig llegir un llibre, vaig trobarlo sublim, y vaig pensar... Déu me perdoni..., que aquell que havia escrit coses tant grans, bé podria jo haverlo estimat si l'hagués conegut abans de pendre ordes. Y'm parlaren d'ell... y un bisbe molt docte va dir-me que era un geni...

y al cap de poc temps el vaig veure; anava fuguia, va entrar a refugiarse a la nostra Abadia, escapant de la persecució que se li feia. Y jo, acostumada a veure que'ls savis eren uns homes vells, descuidats y a voltes lleigs, me vaig trobar en que'l qui havia escrit tant sublime coses era'l cavaller més gentil y més arrogant que jo mai hagüés pogut somniar...

—Ah! Si—va respirar la pobre Rosa.

—Y el vaig estimar inconscientment, sense donar-m'en compte. Y al cap de poc, ja estava enamorada d'ell com una boja. Ell volia anar-se'n cap a Italia y jo'l vaig retindre al convent, y ara'm desespera'l veure que, sense volguer, jo he sigut la causa de la seva desgracia.—Y dient això va quedar-se uns moments com abatuda, més va continuar després d'una pausa. — Poques setmanes va permanecer a l'Abadia, més fou lo suficient pera que jo compregués lo que mai havia pogut comprendre... La Divinitat que'ls teòlegs no m'havien pogut mai fer

sentir, ell me la revelà, més que tots els infells. El meu esperit s'anul·là en el seu... Si! Rosa... Perquè estimar es fondeix en el ser estimat... Ah! per què no'm vaig morir als seus braços el dia que varem despedirnos? Què feliç hauria sigut! En el seu petó d'Adéu! vaig sentir l'Eternitat y l'Infinit!

—Doncs bé, senyora—va dir resoltament la Rosa.—Jo també tinc de dirvos que l'estimo. Jo no sé pas explicar-me ni el com ni el per què, com he fet vos, però sols sé que desde que va arribar a nostre hotel vaig veure en ell quelcom de sobrehumà que'm va pertorbar tots els sentits; una atracció dolça... una fascinació rara... y després, quan vaig veure que l'agafaven... Ah!... y al saber que volien condemnarle a mort, els malvats!..., sense que hagués fet mal a ningú, la meua simpatia se convertí en passió violenta que tota'm trastorna y em commou. Tinc ganes de matar, de destruir, d'assassinar a tots aquests protestants... y... ja s'ha acabat la meua

alegria... Y ara... infeliç de mi! perdo tota esperança al saber que tots dos vos heuen ja estimat... —Aqui, la pobre hostalera, va fer una pausa, escapantse-li les llàgrimes, però va continuar:—Si's salva ell serà pera vos... Com ha de valguermo a mi, no essent més que una dona del poble, sense instrucció y sense més qualitats que les que m'hagi donat la naturalesa? —y no poguent ja aguantarse, arrencà en un plor desesperat.

—Qui sab?—li digué l'Abadessa, trista y pensativa.—Tal vegada ell, un cop en llibertat, se'n vagi a Italia, y vos el seguireu pera servirlo.

—Si'l seguiria?—va dir ab vehemencia l'hostalera.—Encara que fos a peu descalç marxant sobre troços de vidre. Per ell abandonaria casa meua, els meus béns, fins faltaria al meu marit! Veieu al Festino!

—Y jo que per ell vaig faltar el meu Déu, y no me n'arrepenteixo! —va objectarli ab to solemne l'Abadessa.

—Vos, al menos, —va replicar la

Rosa, —haveru algú feliç encara que sols hagi estat per uns moments...

—Sí! Moments cada un dels quals val una eternitat!—digué dama Isabel, embadalida.

—Ah! no m'ho diguen, Senyora... que'm feu massa mal al dir-m'ho... L'estimo tant!—exclamà l'altra.

—Rosa, perdeneume, no es pas la meua intenció el fervor sentir, però no sé estarmen de dir lo que sento... Tant gran es la passió que aquest home ha encès en mi que seria capaç de cremar el món! Me sembla que m'irradia tot el foc sagrat del Sant Esperit, que convertit en llengües enardí a tots els apòstols... Ah! Déu vulgui que ab el nos sol, paga revourell...

—Déu vos escolti... Pera poder veurel y abraçarle donaria la meua vida.

—Y jo la meua vida y la meua salvació eterna! —va replicar l'Abadessa.—El Cel, sense ell, me semblarà desert y fred!

—Doncs bé, senyora; vaig a

provarvos que encara jo l'estimo més que vos.

—No! Més que jo... es impossible.

—Si Vos despendríeu d'ell, si en sortint de la presó poguessiu tenirle per sempre en vostres braços?

—Mai!

—Doncs jo, senyora, jo l'estimo tant, tant... que a condició de que se salvés y de que'l vostre amor el fes feliç, jo vos el cediria! Fos ell ditxo... que jo moriria content!—Y aquí la pobre Rosa esclatà en un plor entre sanglots que partia el cor de sentir-la.

—Rosa! Pobra amiga meua!—va fer dama Isabel tot abraçant-la. —Perdoneume si vos he fet penar...; pensem ara sols ab ell, que ab el seu dia hem de veure'l triomfant y llura. Visquem per ell... y... si es precís... si jo també renunciaré al meu amor en bé de la seva dita... y... sobre tot, de l'alta missió que Déu li té marcada aquí a la Terra.—

En això se sentiren al lluny tocar tabals y fífres. Les dues

amigues varen parar el diàleg y escoltaren ab atenció. El toc de fites y tabals s'anava acostant.

—La diana?—va dir l'Abadesa.

—Que depressa ens ha passat la nit!

—No!—va contestar l'hostalera mirant un rellotge de paret d'una sola buca. Si encara no es harn... Encara no apunta'l dia...—

Els tabals se sentien ja més forts.

—Doncs, y aquests redobles?—preguntà dama Isabel, inquieta.

—No sé!—va dir la Rosa tremolant de por...—Aï! quin presentiment!

—Obriu la portella!—va cridar-li l'Abadesa, y veïam què passa!

La pobre Rosa va anar a obrir la portella tota tremolosa; en això'l pagès va despertar-se, fregant-se'ls ulls, al alçarse del banc on que joia. Els tabals y fites sonaven ja fort començant a passar pel fons del Molard.

—Sentiu?—va fer l'hostalera.

Dama Isabel, ansiosa, va sortir a la plaça tapant-se ab el manto. L'hostalera va seguir-la y regeren

la trista professò que portava a cremar an en Servet.

—Dés moi!—van exclamar.—
Atzea, soldats, la bandera del
Bisbat!... Dés moi!—

En això, se sentí clara la veu
del pregoner que cantava la sen-
tència. La professò s'havia parat.
En Servet, tot lligat, anava al
davant.

—Ah! es ell,—va exclamar ab
un crit esclaiador l'Abadeu.

—Si! es ell, però quant desfigu-
rat!... Van a cremarlo!...—excla-
mà l'hostalera, y xisclant horro-
ritzades tornaren abducs entrar a
l'hostal, com dues boges.

Dama Isabel, prop de la porta,
alçà les mans imprecant al cel y
digué:

—Perquè, oh Déu! sempre'l mi-
llor te fas que sigui el martir?—y
estonent els braços y fent un crit
esclaiador va caure a terra d'es-
patilles, inanimada.

La Rosa se la va mirar este-
rroïda, tornà a dirigir la vista a la
plaça. La comitiva ja reprèn la
marxa. Llavors entrà dins, pren-
gué una cina del tauler, s'acotà

sobre'l cos immòbil de l'Abadessa, li feu un petó, li prengué'l manto, se'l posà embolicantshi, y resulta sortí cap a fóra.

El pagès, no poguent explicar-se lo que passava, volgué deturar-la al trespassar la porta, dientli:

—Aont aneu, aru?

—Ja us ho contaran demà de dia!—li respongué l'hostalera, y arrencà a córrer fins a confondre's ab els que regulen la trista comitiva.





VII



ENCARA no clarejava, que en Miquel Servet, lligat de braços y ab la hepa graga dels heresiarques, tota pintada de flames vermelles y dracs negres, era conduït per un piquet dels alabarders den Calvin, manats per un oficial, ab els seus tabals y fílros corresponents. Marxaven darrera del pres uns quants arcabucers ab la metxa encesa a punt de fer foc si algú intentava desalluirarlo. Procedia la comitiva el progener ab el gonfaloner, que portava la senyera

ab l'escurt del Bisbat. Després dels soldats venien dos homes portant lligats uns llibres que eren les obres del Servet. Y per ell en D'Arlo, ab dos més del Concili, un escriva y en Lafontaine. Tan-cava la comitiva una secció de ballastors calvinistes. Eren llurs uns quants fanàtics vestits de negre, ab aixes de vent enceses. Per fer arrepentir an en Servet s'havia triat en Farol, el més fanàtic y dur dels pastors de la secta, y aquell marxava al seu costat, encara que no's diguessin cap paraula. Així van recórrer les tres centes trentatres parròquies que van del Bisbat a la casa de l'Ajuntament. Un cop allí se van parar davant d'un cadafalc il·luminat ab aixes, que havien alçat adossat a la paret. Allí hi esperaven les autoritats calvinistes; els altres o estaven presos, o fugitius, o no se'ls havia avisat solament. Els voltants estaven ja ocupats per les turbes protestants. Un cop arribats, tots formaren semicercle. Sonà un redoble de tabala. D'Arlo, pujà al cadafalc y llegí la

sentència. En Servet s'esclamà y protestà; en tot cas, demanà que se li commetés la pena. En Farel, vingut exprés de Lausana per aquella trista jornada, li proposà que abjurés y que's retractés dels seus errors sobre la Trinitat, sobre'l *Fili etern de Déu*!

En Servet se'l mirà ab menyspreu y digué:—En tot cas, serà'l *Fili de Déu Etern*, ignorant!—

La farinalla calvinista cridà:—
A mort! A mort! Que'l cremi!—

En Farel els arengà, dientlos que seguíssin la comitiva y veurran com se rostela l'heresiarca.

—Soc innocent — cridà en Servet. — Si no'm compreneu, y són cristians, al menys tingueu-me misericordia!

—Si no calles t'abandonem—li digué en Farel.

—Vosteu, mal home, — li respongué en Servet, — a no esser que Déu me reservi el morir al costat d'un malvat, com a Cristó prop del mal lladre! —

Tocaren tabals y sifres y aquella negra processó's posà en marxa, seguida de los turbes calvinistes;

passà per la plaça del Barri del Forn, tirà pel carrer dels Calderers y arribà al portal de Sant Antoni quan començava a apuntar el dia. Les portes ja estaven obertes. Se veia el camp y el camí nomenat el carrer de la Mala Ombra —la route Mal Hombre!— a causa de les torques que'l vorojaven, penjantos d'alles cadavres o tant sols carcamades sense carn, que'ls dies de sol y les nits de lluna projectaven llur ombra sinistra sobre la via. El camp estava tot nevat; el cel gris; bufava un vent fred, y sola, a l'horitzó's veia un xic de celistia cablamada.

Arribada la professó al portal, el pregoner tocà la trompeta y cantà ab veu estrident y forta:

—Per orde de Justicia, el Cancell de Ginebra que vetlla per la salut de l'Estat, condemna al reu Miquel Servet y Revés, natural de Vilanova del regne d'Aragó, Bisbat de Lleida, pels crims horribles d'Heretgia, Flestomia, y atentats contra els fonaments de la Cristiandat y contra l'Estat de Gine-

bra, a esser cremat via a l'esplanada de Champsel. —

Aquí en Farol tornà a dirigir-se an en Servet, que escoltava'l pregó ab calma estoica.

—Ahjura els teus errors, si no, el Déu d'Israel...

—Bestia bruta! —li cridà en Servet, interrompent-lo. —Déu no pertencix, ni pot pertànyer a un poble, y menys a un poble de jueus. —

En Farol se retirà bufant de ràbia.

La comitiva anava a posarse en marxa quan a un pobre noi desentenc, que hi havia prop d'ell, mirant-se'l ab ulls de compassió, li caigueren les llàgrimes. —Per què van a matarlo—va dir—si a mi'm va curar? —En Servet se tregué ab ab els seus mateixos les sabates de vellut que duia, y les tirà al noi, dient-li: —Tú es lo únic que't pots donar! Tot m'ho han pres, y ara van a pendrem la vida. A tu't servirán, que a mi de bon poc me servirán... —

Van tornar a tocar tubals y fifres, y la comitiva altre cop va

posarse en marxa. A l'anar a sortir del portal, una dona coberta ab un manto negre li tirà un petó ab la mà. Ell li somrigué y la mirà ab carinyo.

Era la Rosa de l'Hospital, que anava confosa entre la turba y li donava l'últim Adieu!

En Servet passà tot el carrer de la Mala Ombra — el seu carrer d'amargura — alt el cap y serena la mirada. Al cap-d'avall, arribant a una petita baixada, van entrar al pla nomenat *El del del batel*, y per fi, foren ja als *moeriscs de Chasped*, petites altures planes d'herba que accidentaven l'eplanada. El munt de llenya s'havia fet al costat d'un d'aquests puixets, perquè'l vent humid no hi toqués privant d'encondrol. No gaire lluny hi havia un chalet ab galeria de fusta. A dalt, desde una finestra, se dia que, amagat, guaitava en Calvin, que havia passat davant de la comitiva.

Al costat del munt de llenya estava dret un home tot vestit de vermell ab una ceba ab la caputxa posada. Era'l batxi. Prop d'ell es-

taven els estracordetes. A terra, clavada, hi flamejava una aixà encesa.

A l'arribar la comitiva va formar a distància, rodejant la pira; deixant al mig, en Serret, en D'Arled, en Farel, en Lafontaine y alguna més del Consell, ab l'escrivà y els que duïen els llibres. El poble's col·locà més enllà; alguns, per veureu millor, s'enfilaren als putxets. Se llegí la sentència altre cop. En Farel per última vegada va intimarli que abandonés els seus errors. En Serret se'l mirà, menyspreuant-lo.

— Hee idees no són errors—digué.

Llavors en Farel agafà dels llibres un de gros y el donà als estracordetes perquè li lleguessin, obert, sobre del pit. Era la seva *Exaltació Cristianisme*. Un cop fet això, en Lafontaine cridà:

— Poseu-li al cap la corona dels hereusiarques.— Y un ajudant del butxi avançà ab una corona feta de rodoltes y de pampols secs, tova untada de trementina, quítrà y sofre, y li posà a la testa.

— A Cristo'l coronaren d'espi-

nes, a mi de foc! —exclamà en Servet, ab un sospir fonsa.

Els estiracordets el varen empènyer y el foren pujar dalt del munt de llenya, lligantlo ab cadenes al pal de ferro que'n sortia del mig. Als peus li varen tirar tots els altres llibres seus. En Lafontaine, posat al centre del rotllo, abçà la vara, y cridà:

—Que's compleixi la sentència.—

El botxi prengué l'atra y començà a calar foc al munt per baix, però com la llenya s'havia mullat ab la neu que havia calgut, les flames no volien pendre; sols una mica de fum s'altecava d'alguna estella de sota.

En Servet, serò, mirantse fixe an en Lafontaine, li digué:

—Ab les joies y els cents escuts d'or que m'heu robat, no n'haveu tingut prou encara pera comprar un feix de llenya seca?—

Aleshores alguns fanàtics corregueren cap a la veïna «Finca dels Vernets», y tornaren portant dalt de forques alguns feixes de rodolles seques que tiraren

a la foguera, encamentse desseguida.

El foc s'avivà y grosses flames rades s'alçaren, cobrint al martre. Un gran crit, crit de dolor insuperable, crit de sofriment terrible, va pujar fins al cel, essent repetit per l'eco de les muntanyes llunyanes. Al poc temps no quedava del gran savi més que un munt de cendres confoses ab les de la llenya.

La comitiva va desferse tornantse a Ginebra, per colles; la plebs se n'anà cantant salms. Calgué una forta nevada, obligantlos a retornar depressa. En Lafontaine y l'escrivà atravesaren un bosc dirigintse al xalet més proper.

—Anem, anem a redactar l'acta, —va dir el primer al seu company. Y una tapada, sortint de l'espessura per darrera, —Vés a redactarla a l'infern!—li cridà, enfonsantli al coll un trinxant de cuina. Era l'hostalera Rosa. Havia dit que'l mataria y havia complert la seva paraula.



L'incensidomà, al mig dia, havent ja parat de nevar, sortien de Ginebra pel mateix portal de Sant Antoni una colla d'homes d'armes guilats per l'escrivà a buscar el couden Lafontaine; arribats al lloc, desseguida van trobar-lo, quasi tot colgat de neu, el guinet clavat al coll, y la cara mig rosegada pels corbes.

Y a lo Huny se sentien brandar tristement les campanes de l'Abadia de Belle-rive tocant a mort per l'Abadeu, que estava estesa de cos present a la sala capitular, sobre d'un sumptuós catafalc voltat de ciris.



ATÉNDICES



APÈNDIX

I

«LA MATRONA ROMANA»

En aquest apèndix, diem lo que hauria degut d'esser objecte d'una nota, però no essent propi d'una novel·la o conta, lo de portar notes, preferim, posarho aquí.

Mols dels lectors que no coneixien a fons el període aquest de Roma, o sigui'l *sigle i del Cristianisme*, s'estranyaran de les reflexions que sobre dels cristians posem en boca del centurió Lucius Marcius. Però'ls que han estudiat bé l'època en els documents dels seus escriptors, ja saben que'ls Romans no van perseguir als cristians com a religió; al contrari: a Sant

Pan quan va anar a Roma se li van donar tota mena de facilitats per fer la seva propaganda, puix els romans d'aquells temps, en qüestió de consciència respectaven totes les creences y totes les religions. En son Panteon fins hi havia un altar pel *Déu desconegut*. Al principi, els Judes Cristianes, com els deien, o partidaris del Galilea, passaven com una de les varies sectes judaiques. En quan van sentir les primeres prediccions, de primer se'n van riure; mes després al veurels atacar la Patria, la religió de l'Imperi y les lleis, els van pendre com ara als anarquistes. Així varen començar les persecucions que contra'ls que ataquen violentament tota societat constituïda es fan per tot arreu. L'opinió, doncs, que d'ells en tenien els patricis de Roma es la que podem resumir en el discurs de Lucius Marcius.



Altre punt hi ha que aclarir. El diàleg amatori entre'l Centurió y la Matrona, avui semblarà de pura revisteria, però hi ha que considerarà que en aquell temps totes les lluites, en qualsevol conversació més o menys apassionada eren trotes de les

ances de l'époque, spécialement de la mythologie, que después, en els siècles VII VIII VIII y IX han vingut a esser la pasta de les flors artificials de que s'ha servit la retòrica imitada dels antics, que han sent la major part dels escriptors erudits. Lo que avui resultaria pedant, en aquell temps era natural.



APÈNDIX

II

«L'ARABESSA Y L'HOSTALERA»

Advertencia preliminar

Aquesta novel·la, no té de tal més que l'estil en que està escrita; en el fons es una verdadera historia. És l'extret quintessenciat del proeu del malhaurat Servet. Fins molts dels diàlegs y alguns dels mots són autèntics, com lo que li falg dir an en Servet passant en el seu carrer d'amargura. Les paraules don

Calvin, des Farel y des Lathomasine, etcétera, etc., ho son també.



Naturalista des Servet.

En Servet, diu el procés que era de Vilanova, qual nom ell prengué com pseudònim algunes vegades, y dita Vilanova, segons resulta dels documents y declaracions, era del Regnum Aragonense, y del Episcopatus Hirdensis; es a dir, del Regne d'Aragó y del Bisbat de Lleida. Ara bé, com en aquell temps a tothom que llos de l'antic territori en que imperaven els Reals d'Aragó se li deia, per tota Europa, que era aragonès, així hagués nascut a València, a Tarragona o a la mateixa Barcelona; y com el Bisbat de Lleida no hi ha més Vilanova que la de Sixena o Xixena, no lluny del Cinca, y com dita Vilanova era en aquell temps del Principat de Catalunya, y no del Regne propi d'Aragó, havent sols entrat a formar part de la provincia de Ceca en 1835, quan se va fer la divisió artificial d'Espanya en provincies, resulta plenament demostrat que en Servet era català, dels confins de la regió de Lleida. Ademés, en dita Vilanova hi ha un retaule de la família

Servet (que'l doctor Benet Roura y Barrios ha reproduït en una postal) y en els arxius municipals de la dita vila, existeixen escriptures en català del pare den Servet, que era notari.

Tot això ho hem demostrat plenament en diferents articles en la Revista *Jovestut*, volum de l'any IV, pàgines 166-171-178-179, y ens hi entendran encara més en un llibre, que està a punt d'entrar en premsa, que sobre'l molinista ensi hem escrit.

¶

Noms den Servet.

Se deia Miquel Servet y Barria.

Aquest últim nom, o siga'l matern, resulta de les últimes investigacions que hem practicat esser així, contra lo que nosaltres crèiem. En diversos documents manuscrits havíem llegit Rives, més com la Dextra era molt dolenta, en el dit nom la primera *l* semblava una *i*, però quèia prouat per caries autèntiques den Servet que estan en poder de Paul Bur gousis (*Recherches Scripturaires en Zöckler's Biocle des Gladiens*, 6 p.), y sobre tot en documents impresos en la época, que ultimament s'han descobert, que de nom de mare era Barria, el qual es un nom tant co-

tall com el de Rives. Si no repugnava acceptar el nom de Rives era perquè aquest sol significa alguna cosa en francès, no essent català de cap manera però accentuada la última e y no la primera ja té sentit aquest nom.



Diner y joies den Servet.

El dia abans d'escaparia de la presó de Vienne (capital del Delfinat) el criat den Servet havia anat per orde d'aquest a veure al prió de la Costa Sant Andreu, per rebre d'aquell la suma de trescents escuts d'or. Aquests eren escuts dels moments sols, tres monedes grosses d'or equivalents a 25 escuts de plata d'aquell temps, o sigui 66 francs 66 centims d'actual moneda francesa. Així aquests tres-cents escuts foren, doncs, 16,500 francs 66 centims, es dir, casi bé 17,000 francs. Més com el diner ha quadruplicat el valor desde aquella época. Renixament, per la barabara que en les coses ha portat l'industrialisme, aquella suma entregada an en Servet seria com si avui li donessin 68,000 francs en bitllets del Banc de França. Esplendida protecció del bon bébe Fawner, y del bon Prió de Sant Andreu, que avui dia admira, puix ja

no s'estimen tals generositats ab els talents y els grans. A més, portava a sobre joies (anells, toled, espasa, etc.) per valor de 12,000 francs d'allavors, que ara serien 44,000. Total, que en Serrat quan el botol don Lafontaine'l va agafar portava a sobre lo que ara descomblat serien 128,000 francs, pot més o menys.



*Què's va quedar els diners y joies
don Serrat*

Dicen alguns cronistes que l'entier al Bisbat, al Bourlo a la presó l'escribeller Grasset va rebre com en dipòsit el diner don Serrat, fent constar que la suma era solament noranta sols solen, un florin et tres deniers. Què's varen fer els altres? Y el toled, les sis anells, l'espasa ab empugetura d'or, y demás joies? Y encara sobre aquesta noranta sols, el Botliment, o alçada, del Bisbat Mr. Timet y en Grasset se van barallar com dos lladres, tanquant en Grasset en un quarto, per dintre, y ardent per la reixa, al Sr. Timet: «Monsenyor, això es cosa del meu cervel y no del vostre. Lo que es ho a pendre, fa també de bon guardar.»

Més la recriminació que en Ser-

vet dirigi an en Lafontaine desde dalt del munt de Denys quan fumejava y no's volia encendre, prova ben bé que fou aquest qu'és queda ab el total o la major part de lo que li varen pendre. Lo que potser hi ha es que al faltar al calaboc el devien registrar, y en alguna butxaca li devien trovar el dita moranta florina.



Mètode de curar den Servet

Sembla que'l mètode de curar den Servet, era, com a tendència, molt parentat ja al de nostres dies. Així resulta d'alguna dels seus escrits, entre altres un llibre titulat «*STANOSOPHIA UNIVERSARIATIS*» que fou furor, a l'ésser publicat a París, de 1537 a 1545, y després a Venecia y a Lyon, qual publicació es un verdader tractat de Terapèutica nova, en contraposició a la de la época. Està ple de distríctes humorístiques contra dels metges del seu temps que no sabien curar sense sangrar y fer sofrir als malalts. Ell, al contrari, insinuant allò de «*Utile Dulce*» d'Hornel, procurava no empoïntar als malalts, ferlos seguir tractaments higiènicos, y els poca medicaments que receptava eren administrats baix una forma lo

més agradable possible. Aquest episodi va motivar el que alguns metges rutinaris, l'acusaren davant del Parlament de París, el qual el va absoldre, reconeguent la seva raó.

Els Serret són també'l primer que ordenà, ab éxit en certs casos, l'acció fòrta; encara que ell no'n conegué la fórmula química, l'extracció de les formigues, en forma d'aigua.



Escrits y inescúid dels Serret

Els escrits dels Serret són molts. A més de les nombroses cartes y dels treballs filosòfics y teològics sobre la Trinitat, va traduir y anotà, en francès, la Geografia de Ptolemeo, va fer un tractat sobre les diferents races humanes, que ve a ésser una Antropologia anticipada al seu temps, un Sistema de l'Univers, precedint a Galileo y a Copernic, y el llibre que'l va fer condemnar, *Restitució Cristiana*, en el qual ell explica un cristianisme essencialment vital y humà, ple d'un dolç panteisme neoplatònic. En aquest llibre es ont se troba descrita la circulació de la sang. M. Tassin ha demostrat plenament que va ésser en Serret, y cap d'altre, que va trobar, el primer, la

circulació de la sang. Vesale en la primera edició no'n parla. Solé en fa menció en la edició de 1555, es a dir, dos anys després de mort en Serret. Realdo Colombo de Cremona, descriu la petita circulació ab gran exactitud, alguns anys després, però es reproduint exactament lo dit pel seu mestre. No cal pas parlar d'Harvey, que va un segle més tard. El saví professor de Medicina de París, Dr. Ch. Richet també ho va demostrar plenament en un treball titulat *La découverte de la circulation du Sang*. *Revue des Deux Mondes*, jaia 1789.



ERRADES NOTABLES



<u>PAZ.</u>	<u>ESP.</u>	<u>QUE.</u>	<u>PA. DE QUE.</u>
20	20	pelado	glacado
81	12	peliza	Opliza
21	20	peloso	peloso
82	21	pelos anterior.	ab. que peloso
87	12	criollo capish.	criollo capish
22	20	pell	Pall
108	12	A/eleante, lo gram.	Aleante el gram
-	22	Calla, destra- inga	Calla, destra inga
109	12	Ilara	Ilara
-	22	aguardado, la gram.	aguardado, la gram
114	8	alguera y val-	alguera val-
115	21	y aguada . . .	y aguada
116	20	L/barba	L/barba
-	20	amagura	amagura
118	12	los o alomara gram.	los alomara gram
119	15-16	Volate saber . .	Volate saber
113	19	aytal al capish.	aytal al capish
-	20	aytal los co . .	aytal los co
114	21	pogura o pa . .	pogura pa
120	8	ayta, am pte ayta	ayta, y am pte ayta
126	14	directa de . . .	directa de la
121	20	ala amagura . .	ala amagura
127	16	amagura-llara .	amagura-llara
128	12	ala sala diara .	ala sala diara
131	4	Marra	Marra
132	8	e la que el/la probara . .	e la que el/la probara
-	8	lávra	lávra
133	20	sa	sa

PAG. 1929	L. 1929	1929	MA. 1929 1929
130	10	manca y rem.	manca y rem.
131	1	« dire rem.	« dire rem.
132	1	« manca y rem.	manca y rem.
133	1	« manca y rem.	manca y rem.
134	1	« manca y rem.	manca y rem.
135	1	« manca y rem.	manca y rem.
136	1	« manca y rem.	manca y rem.
137	1	« manca y rem.	manca y rem.
138	1	« manca y rem.	manca y rem.
139	1	« manca y rem.	manca y rem.
140	1	« manca y rem.	manca y rem.
141	1	« manca y rem.	manca y rem.
142	1	« manca y rem.	manca y rem.
143	1	« manca y rem.	manca y rem.
144	1	« manca y rem.	manca y rem.
145	1	« manca y rem.	manca y rem.
146	1	« manca y rem.	manca y rem.
147	1	« manca y rem.	manca y rem.
148	1	« manca y rem.	manca y rem.
149	1	« manca y rem.	manca y rem.
150	1	« manca y rem.	manca y rem.
151	1	« manca y rem.	manca y rem.
152	1	« manca y rem.	manca y rem.
153	1	« manca y rem.	manca y rem.
154	1	« manca y rem.	manca y rem.
155	1	« manca y rem.	manca y rem.
156	1	« manca y rem.	manca y rem.
157	1	« manca y rem.	manca y rem.
158	1	« manca y rem.	manca y rem.
159	1	« manca y rem.	manca y rem.
160	1	« manca y rem.	manca y rem.
161	1	« manca y rem.	manca y rem.
162	1	« manca y rem.	manca y rem.
163	1	« manca y rem.	manca y rem.
164	1	« manca y rem.	manca y rem.
165	1	« manca y rem.	manca y rem.
166	1	« manca y rem.	manca y rem.
167	1	« manca y rem.	manca y rem.
168	1	« manca y rem.	manca y rem.
169	1	« manca y rem.	manca y rem.
170	1	« manca y rem.	manca y rem.
171	1	« manca y rem.	manca y rem.
172	1	« manca y rem.	manca y rem.
173	1	« manca y rem.	manca y rem.
174	1	« manca y rem.	manca y rem.
175	1	« manca y rem.	manca y rem.
176	1	« manca y rem.	manca y rem.
177	1	« manca y rem.	manca y rem.
178	1	« manca y rem.	manca y rem.
179	1	« manca y rem.	manca y rem.
180	1	« manca y rem.	manca y rem.
181	1	« manca y rem.	manca y rem.
182	1	« manca y rem.	manca y rem.
183	1	« manca y rem.	manca y rem.
184	1	« manca y rem.	manca y rem.
185	1	« manca y rem.	manca y rem.
186	1	« manca y rem.	manca y rem.
187	1	« manca y rem.	manca y rem.
188	1	« manca y rem.	manca y rem.
189	1	« manca y rem.	manca y rem.
190	1	« manca y rem.	manca y rem.
191	1	« manca y rem.	manca y rem.
192	1	« manca y rem.	manca y rem.
193	1	« manca y rem.	manca y rem.
194	1	« manca y rem.	manca y rem.
195	1	« manca y rem.	manca y rem.
196	1	« manca y rem.	manca y rem.
197	1	« manca y rem.	manca y rem.
198	1	« manca y rem.	manca y rem.
199	1	« manca y rem.	manca y rem.
200	1	« manca y rem.	manca y rem.



ÍNDICE

	<u>PÁGS.</u>
Dedicatoria.	3
Prólogo.	7
La Maestra Romana	15
I.	16
II.	41
La Condesa de Valreper	69
La niña del Caballero.	87
La Abadesa y El monje.	125
I.	126
II.	147
III.	167
IV.	185
V.	206
VI.	213
VII.	243
Apéndice.	253
Erutas notables.	263

AQUEST LLIBRE FOU ACABAT D'IMPRE-
MIR EN LA CIUTAT DE BARCELONA
A L'ESTAMPA D'EDUARD DOME-
NECH, CARRER DEL CON-
CELL EN GENT, EL
DIA 1 DE MAIG
DE 1867





Biblioteca de Catalunya

83 - 8

20418

BIBLIOTECA DE CATALUNYA



9001010000007

Biblioteca de Catalunya

83 - 8

20418

BIBLIOTECA DE CATALUNYA



1001340907

Biblioteca de Catalunya

83 - 8
20418

BIBLIOTECA DE CATALUNYA



100-100000000



200.16



Biblioteca de Catalunya

83 - 8

20418

BIBLIOTECA DE CATALUNYA



90010110001

